

info

ISSN 0772-6627 • Afgiftekantoor Brussel X
Verantwoordelijke uitgever: Sonja Eggerickx
Verschijnt tweemaandelijks
2008 - 25ste jaargang nr. 2

INhoud

PAGINA

Van de redactie.....	3
----------------------	---

Dossier: ♂♀

- "Zolang vrouwen drie keer harder moeten werken als mannen om opgemerkt te worden, blijf je sukkelen in de marge." Interview met Elke Valgaeren en Sara De Clerck - Jenoff Van Hulle ...	4
- Vrouwen en wetenschap: een haat-liefdeverhouding? Interview met Els Witte en Eva Brems - Sofie Sfingopoulos	8
- De positie van de vrouw binnen de zes erkende erediensden en de vrijzinnigheid in België - Wendy Serraris	12
- Peilen naar de rol van vrouwen binnen de diverse levensbeschouwingen - Klaas Nijs	16
- Gelijk man en vrouw verschillen... Interview met Griet Vandermassen - Sonny Van de Steene	20
- Zeg niet te gauw: "Geef geen boormachine aan een vrouw." - Klaas Nijs	24
- Gelijkheid: zo natuurlijk als plassen! - Sonny Van de Steene	28

Actualiteit

- Opiniestuk 'Geen voet op heidense bodem' - Sonja Eggerickx	32
- Lezersbrief 'GO! Is pluralistisch onderwijs' - Sonja Eggerickx	32
- Opiniestuk 'Recht op zelfbeschikking bij het levenseinde, een illusie?' - Sonja Eggerickx en Wim Distelmans	33
- Opiniestuk 'Standpunt ingenomen door de Orde der apothekers: de gewetensclausule is geen absoluut recht' - Sonja Eggerickx	34
- Opiniestuk 'Katholiek mosterdzaadje' - Sonja Eggerickx	35
- Opiniestuk 'Religie en moraal' - Sonja Eggerickx	36
- Nieuwjaarsreceptie Unie Vrijzinnige Verenigingen en Lichtpunt - Franky Bussche	37
- Registratie wilsbeschikking uitvaart te Brussel. Interview met Els Ampe en René Coppens - Franky Bussche	38
- Boek <i>Schaakmat of aan zet?</i> Interview met Dominique Verté - Franky Bussche	42
- Boek <i>Oude verhalen, jonge dromen</i> - Peter Algoet	49
- De getuigenis van een religieus atheïst. Over <i>Een kreet van geluk in de woestijn</i> van Paul Schrevers - Jan Van den Brande	50
- Witte Kinderwandelbos - Patrick Bruggeman	52

Internationaal

- Persbericht European Humanist Federation 'Meeting of the Board of Directors of the EHF'	54
- Universaliteit van de mensenrechten onder vuur bij de Verenigde Naties (VN) - Franky Bussche	55
- Vrij-on-zinnig - Klaas Nijs	57

Kruiswoordraadsel

.....	58
-------	----

Jongeren en cultuur

- Fashion! - Sofie Sfingopoulos	59
- Verliefd op Marjolein in een potje - Sonny Van de Steene	61

Leerstoel Willy Calewaert

.....	62
-------	----

Info Vrije Universiteit Brussel

.....	63
-------	----

Centra Morele Dienstverlening

.....	64
-------	----

UVV-Info | 25ste jaargang nr. 2

Maart - April 2008

Verschijnt tweemaandelijks

Verantwoordelijke uitgever: Sonja Eggerickx

Van de Redactie

MASCULIN/FÉMININ. DE FEMINISTISCHE STRIJD TEN SPIJT BESTAAN ER NOG STEEDS VERSCHILLEN TUSSEN MAN EN VROUW IN ONZE MAATSCHAPPIJ. DE OORZAKEN DAARVAN ZIJN HEEL COMPLEX. VEEL HEEFT TE MAKEN MET DE MANIER WAAROP WE IN ELKAAR ZITTEN EN HOE WE DE WERELD AANSCHOUWEN. WE ZIJN GEWOON VERSCHILLEND. WE ZIJN ALLEN INDIVIDUEN MET BEPAALDE EIGENSCHAPPEN, DIE STEREOTIEP ALS MANNELIJK OF ALS VROUWELIJK GEZIEN WORDEN. HET VERSCHIL TUSSEN BEIDE SEKSEN KAN EEN TROEF ZIJN EN KAN AANVULLEND WERKEN, MAAR BLIJKBAAR VINDT DEZE OVERTUIGING NIET OVERAL EN ALTIJD EVEN GEMAKKELIJK INGANG.

IN DEZE *UVV-INFO* BIEDEN WE U GRAAG GESPREKKEN EN ARTIKELS AAN DIE HET SPANNINGSVELD ONDERZOEKEN DAT NOG STEEDS BESTAAT TUSSEN MANNEN EN VROUWEN. VANDAAG HEBBEN WE IMMERS WEER MEER AANDACHT VOOR DE MAN-VROUWVERSCHILLEN. "MANNEN EN VROUWEN ZIJN BIOLOGISCH EN SOCIOLOGISCH VERSCHILLEND. DE EEN NIET BETER, NIET SLECHTER, MAAR GEWOON ANDERS DAN DE ANDER", LEZEN WE IN *FÉ.LOSOFIE -EEN ANDERE KIJK OP RECLAME*. HET BOEK IS EEN PROJECT VAN COMMUNICATIEBUREAU FÉ., DAT BESTAAT UIT EEN ENTHOUSIASTE BENDE VROUWEN, BIJGESTAAN DOOR EEN ENKELE MAN. FÉ. IS EEN INITIATIEF DAT POSITIEF EN CONSTRUCTIEF WIL OMGAAN MET DIE GENDERVERSCHILLEN. HET BUREAU RICHT ZICH VOORAL OP VROUWELIJKE DOELGROEPEN, VANUIT DE OVERTUIGING DAT DE OVERWEGEND MANNELIJKE RECLAMEWERELD TE WEINIG REKENING HOUDT MET DE VROUWELIJKE MANIER VAN PERCIPIËREN EN DENKEN. DE CREATIEVE FUNCTIES IN DE RECLAMEWERELD WORDEN NOG STEEDS OVERWEGEND INGEVULD DOOR MANNEN. HET IS DAN OOK VANZELFSPREKEND DAT HET VOORAL DE MANNELIJKE ERVARINGSWERELD IS DIE AAN BOD KOMT IN RECLAME. GEEN SCHOT IN DE ROOS, WANT UIT ONDERZOEK BLIJKT DAT VROUWEN ZICH HIERAAN DOOD ERGEREN. VROUWEN HEBBEN GEEN BETWETERIGE MAN NODIG DIE HEN KOMT VERTELLEN WAAROM HUN WASGOED NIET WITTER DAN WIT IS. DAT CONCEPT WIJKT TE HARD AF VAN DE REALITEIT.

HOEWEL DE KRACHTVERHOUDINGEN TUSSEN BEIDE SEKSEN VERSCHOVEN ZIJN, BLIJFT DE TAAKVERDELING IN HET GEZIN VAAK NOG STEEDS ONGELIJK. WANNEER ÉÉN VAN BEIDE PARTNERS NOODGEDWONGEN EEN STAPJE

TERUGZET VAN HET WERK, IS DIT NOG VAAK DE VROUW. VERSCHILLENDE WERKGEVERS PIKKEN OP DIT VERSCHIL IN DOOR ALLERLEI GENDERVRIENDELIJKE MAATREGELEN TE NEMEN DIE HET DE WERKENDE PARTNERS GEMAKKELIJKER MAKEN, ZOALS FLEXIBELE WERKUREN, MENTORING EN KINDEROPVANG. NIETTEGENSTAANDE DIT GROEIENDE BEWUSTZIJN, ZIJN BEPAALDE ARBEIDSECTOREN NOG STEEDS MANNENBASTIONS. IEDEREEN DENKT HIERBIJ SPONTAAN AAN DE BEDRIJFSWERELD EN DE POLITIEK, MAAR OOK DE ACADEMISCHE WERELD WORDT GEKENMERKT ALS EEN *OLD BOYS CLUB*. VROUWEN STOTEN ER MAAR MOEILIK DOOR TOT DE POSITIE VAN GEWOON OF BUITENGEWOON HOOGLERAAR EN BOTSEN MEER DAN EENS TEGEN HET GLAZEN PLAFOND. IN DE LEVENSBESCHOUWINGEN KRIJGEN WE EEN GELIJKAARDIG VERHAAL. WAAROM BEKIJKT MEN DE PARTICIPATIE VAN VROUWEN IN SOMMIGE RELIGIES NOG ALTIJD ARGWANEND? ZIJN ZIJ EEN BEDREIGING VOOR HET MANNELIJKE 'ESTABLISHMENT' EN EEN BRON VAN VERLEIDING? SOMMIGE *BOYS* VREZEN VAN WEL. LATEN WE EERLIJK ZIJN: WAAROM HOEFT DE OPKOMST VAN DE VROUW DE NEERGANG VAN DE MAN TE BETEKENEN?

'LEG MIJN BLAAS NIET HET ZWIJGEN OP' IS TOT SLOT EEN ACTIEGROEP DIE PLEIT VOOR GRATIS PLASSEN VOOR VROUWEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE -U HAD HET AL GERADEN. DE GROEP KLAAGT DE ONGELIJKHEID AAN TUSSEN MANNEN EN VROUWEN INZAKE TOEGANG TOT PUBLIEK SANITAIR. WANT WAT IS ER NU MEER ELEMENTAIR DAN DAT? ELKE VROUW KENT HET PROBLEEM IMMERS: HOOGNODIG JE DING MOETEN DOEN TERWIJL ER IN DE VERSTE VERTE GEEN GRATIS PUBLIEK TOILET TE BESPEUREN IS. BETALEN OF WILDPLASSEN LIJKEN OP ZO'N MOMENT DE ENIGE OPTIES. EEN INITIATIEF OM TOE TE JUICHEN!

ONZE CONCLUSIE IS ALVAST EENSLUIDEND. MASCULIN/FÉMININ. NIET BETER, NIET SLECHTER... GEWOON ANDERS. VERTELLEN MEERDERE STANDPUNTEN UITEINDELIJK GEEN STERKER VERHAAL?

VEEL LEESGENOT!

Sofie Sfingopoulos

“Zolang vrouwen drie keer harder moeten werken

als mannen om opgemerkt te worden,
blijf je sukkelen in de marge.”

INTERVIEW MET ELKE VALGAEREN EN SARA DE CLERCK

Jenoff Van Hulle
consulent-stafmedewerker

EEN STIJGEND AANTAL BEDRIJVEN IS GEÏNTERESSEERD IN GENDERVRIENDELIJKE MAATREGELEN OF MAATREGELEN DIE DE DIVERSITEIT BINNEN HUN BEDRIJF TEN GOEDE KOMEN. DE OORZAAK DAARVAN SITUEERT ZICH IN EEN AANTAL BELANGRIJKE SOCIALE, ECONOMISCHE EN DEMOGRAFISCHE VERANDERINGEN: MEER EN MEER HOGER OPGELEIDE VROUWEN, TOEGENOMEN AANTAL WERKENDE VROUWEN EN TWEEVERDIENENDE GEZINNEN, VERANDERDE ARBEIDSETHIEK EN WAARDEN, EN STIJGENDE NODZAAK VAN BEDRIJVEN OM COMPETITIEF TE BLIJVEN IN EEN GEDIVERSIFIEERDE EN GLOBALE OMGEVING.

ELKE VALGAEREN EN SARA DE CLERCK, BEIDE VERBONDEN ALS ONDERZOEKER AAN HET ONDERZOEKSIJNSTITUUT SEIN VAN DE UNIVERSITEIT HASSELT, BESTUDEREN REEDS EEN AANTAL JAAR DE IMPLEMENTATIE VAN DERGELIJKE GENDERVRIENDELIJKE MAATREGELEN. *UVV-INFO* ZOCHT HEN OP.

“Men verwacht steeds meer en dat kan natuurlijk niet blijven duren.”

ELKE VALGAEREN

Er wordt gezegd dat verwachtingspatronen bij mannen en vrouwen ten aanzien van werk de laatste jaren heel sterk zijn veranderd. Klopt dat?

Sara De Clerck: Er zijn inderdaad studies gepubliceerd waaruit blijkt dat de kwaliteit van het leven een veel belangrijkere plaats inneemt in vergelijking met vroeger. De aandacht voor de relatie tussen privé en werk is sterk gestegen. En dat zorgt ervoor dat werknemers veel meer van bedrijven verwachten dat ze die noden erkennen en er voor een stuk aan tegemoetkomen door bepaalde maatregelen te nemen. Er zijn ook studies gevoerd specifiek naar jongeren en daar zie je dat werk de laatste tien jaar een iets minder centrale positie inneemt in het leven van de jongere en dat ze steeds meer belang hechten aan een privéleven. En men verwacht dat die verschuiving nog wel even zal duren. Kortom, werken is zeker niet onbelangrijk geworden, maar het privéleven krijgt toch steeds meer aandacht.

Hoe komt het dat jongeren vandaag zo anders denken over de relatie tussen arbeid en privé? Is dat het gevolg van een tijdsgeest? Of moeten we het ergens anders zoeken?

Sara De Clerck: Ik denk dat het heeft te maken met het feit dat ze naar hun ouders kijken en oordelen dat ze het anders willen aanpakken dan hen.

Elke Valgaeren: Vanuit het bedrijfsleven zelf worden steeds hogere eisen gesteld aan werknemers. Ze moeten zich allemaal 120% inzetten om zo de middelmaat te halen. En dat botst met het feit dat jongeren vinden dat ze ook nog een leven naast het werk hebben. Gaan werken en daardoor een mooie auto kunnen kopen, is niet onbelangrijk voor jongeren. Maar aan de andere kant vinden ze dat je jezelf niet voorbij kan blijven hollen. Men verwacht steeds meer en dat kan natuurlijk niet blijven duren. Het is een soort slingerreactie.

Nochtans hoor je de laatste tijd vaak dat het leven altijd maar duurder wordt. Is het niet noodzakelijk om meer te gaan werken?

Sara De Clerck: Dat klopt. Het aantal tweeverdieners is enorm gestegen. En die tendens op zich zorgt ervoor dat men andere verwachtingen stelt naar bedrijven toe.

Elke Valgaeren: Het probleem van de dubbele carrière stelde zich vroeger niet. Vroeger was het één carrière en het bedrijf moest geen rekening houden met het gezinsleven. Nu heb je vaak twee mensen in een gezin die een carrière ambiëren. Maar daarnaast vinden ze het ook belangrijk om bij de kinderen te zijn.

Op jullie website staat dat bedrijven zich voordelen kunnen doen bij het nemen van gendervriendelijke maatregelen. Over welke maatregelen gaat het en zijn er veel bedrijven die dergelijke maatregelen nemen?

Elke Valgaeren: Wanneer je het historisch bekijkt dan is het in de eerste plaats de overheid die maatregelen heeft genomen om vrouwen op de arbeidsmarkt te krijgen en te houden. In Vlaanderen is dat heel belangrijk. Zeker als je het vergelijkt met bijvoorbeeld Nederland of Duitsland. Zo heb je bij ons een heel goed uitgebouwd systeem van kinderopvang en bestaan er maatregelen, zoals tijdskrediet, die een tijdelijke terugtrekking uit de arbeidsmarkt mogelijk maken. Dat zijn twee belangrijke beleidsinstrumenten om de combinatie tussen arbeid en gezin

mogelijk te maken. In die zin heeft de overheid een belangrijke voortrekkersrol gespeeld. En nu zie je dat ook bedrijven meer maatregelen nemen op maat van hun personeelsbestand om tegemoet te komen aan die veranderde verwachtingspatronen. Een belangrijke reden daarvoor is dat ze het heel moeilijk hebben om vacatures in te vullen.

“Niet alle vrouwen moeten carrière maken zoals mannen dat nu doen. Wat ik wel vind is dat vrouwen de kans moeten krijgen om een carrière uit te bouwen.”

ELKE VALGAEREN

Sara De Clerck: Er zijn in ieder geval steeds meer bedrijven die maatregelen nemen. Wij zelf hebben drie grote categorieën besproken op onze website (www.genderbalance.uhasselt.be): flexibele werkuren, mentoring en opvang. Waarom? Omdat die het meest interessant zijn voor bedrijven. Mentoring begint sterk op te komen. Terwijl kinderopvang nog niet zo erg in trek is bij onze bedrijven. Slechts 1 à 2% van de bedrijven heeft kinderopvang in het bedrijf zelf. En wat betreft flexibele werkuren, daarvan bestaan er verschillende vormen. Flexitime is er één van. Maar er is bijvoorbeeld ook thuiswerken, parttime werken, duojobs... 78% van de bedrijven biedt parttime werken aan. Flexibele werkuren zijn het meest aanvaard en ook het meest bekend.

Dergelijke maatregelen richten zich zowel naar mannen als vrouwen.

Sara De Clerck: Dat klopt. Het zijn niet enkel vrouwen die aangeven dat ze een evenwichtige relatie willen tussen privé en werk. Omdat er zoveel tweeverdienende koppels zijn, wordt het ook voor de mannen moeilijker om werk en privé te combineren. Ze hebben geen vrouw meer die instaat voor

het huishoudelijk werk. Daarom is er ook bij mannen nood aan maatregelen die het evenwicht tussen werk en privé in stand houden.

Er worden dan misschien wel maatregelen genomen ten voordele van zowel mannen als vrouwen. Toch lijkt de bedrijfswereld nog steeds een mannelijke machowereld.

Elke Valgaeren: Zo is het. Het is nog altijd zo dat bedrijven gestoeld zijn op mannelijke werknemers, die altijd beschikbaar zijn. Neem gelijk welke vrouw op straat en ze zal je zeker en vast een verhaal van discriminatie kunnen vertellen. Het zit blijkbaar ingebakken in de bedrijfscultuur. Wat niet wil zeggen dat vrouwen daarom bewust of openlijk gediscrimineerd worden. Of dat ze opzij geschoven worden wanneer ze kinderen krijgen vanuit het idee dat een carrière voor hen nu niet meer belangrijk is. Willen we tot een oplossing komen van het probleem, dan is het belangrijk dat een bedrijf zich bewust wordt van die bedrijfscultuur. Het scheppen van randvoorwaarden, zoals kinderopvang in de vakantie of kortingen op sportkampen, is al een stap in de goede richting maar zeker nog niet voldoende. Zolang vrouwen drie keer harder moeten werken als mannen om opgemerkt te worden, blijf je sukkelen in de marge.

Sara De Clerck: Bedrijven moeten inderdaad het initiatief nemen om bepaalde processen binnen hun eigen muren kritisch te bekijken. We kunnen pas verder wanneer we data van een bedrijf verzamelen omtrent bijvoorbeeld de verhouding tussen het aantal vrouwen op een bepaald niveau en het aantal vrouwen dat effectief doorstroomt.

Elke Valgaeren: We hebben een studie gedaan voor een grote multinational. Eén van de dingen die daar gebeurt, is het bewust maken van het management dat er een mogelijk probleem is. En dat lijkt misschien soft en zet misschien niet veel zoden aan de dijk op korte termijn, maar het is wel belangrijk op lange termijn. Zolang het hoger management er niet van overtuigd is dat er een probleem is, zal er niets veranderen.

Het is inderdaad belangrijk dat er een bewustwording optreedt. Maar is dat wel voldoende om bedrijven aan te zetten ook daadwerkelijk iets aan de problematiek te doen?

Elke Valgaeren: Het is een eerste stap. In Amerikaanse bedrijven werken ze dikwijls omgekeerd. Ze beginnen met

“De aandacht voor de relatie tussen privé en werk is sterk gestegen.”

SARA DE CLERCK

de actie en denken dat de bewustwording wel vanzelf volgt. Dat kan ook werken natuurlijk. Dus, je hoeft niet altijd zo'n vast stramien te volgen, waarbij er eerst wordt gestreefd naar bewustwording en pas dan actie wordt ondernomen. Er zijn ook bedrijven waar dat tegelijk gebeurt.

De multinational waarover ik het zonet had, bijvoorbeeld, zit in een netwerk van bedrijven die een gelijkaardig profiel hebben: onder andere veel research en nood aan vrouwelijke werknemers. Door met hen samen te werken, heb ik gezien dat veel bedrijven binnen dat netwerk zich bewust zijn van het probleem en er oprecht iets willen aan doen. Dus, het is wel iets dat leeft.

Is het niet wat jammer dat bedrijven pas nu iets doen aan de problematiek. Nu ze zelf met een probleem zitten?

Elke Valgaeren: Processen en bedrijfs-cultuur verander je niet zomaar van vandaag op morgen. Dat is een proces van lange adem. En ook van de vrouwen kan je moeilijk een mirakeloplossing verwachten. Het is niet omdat je zegt “Vrouwen, kom maar allemaal.” dat ze meteen in grote getale toestromen.

Sara De Clerck: Er is enerzijds de vaststelling dat er in bepaalde sectoren en beroepen meer hoger opgeleide vrouwen dan mannen zijn en dat vrouwen

niet dezelfde kansen krijgen als mannen. Vanuit ethische overwegingen wil men hier iets aan doen. Anderzijds is er natuurlijk het eigenbelang van bedrijven dat speelt: bedrijven ervaren zelf dat ze een groot aantal technische vacatures niet meer opgevuld krijgen op de oude manier en moeten zich dus meer richten tot de vrouwelijke beroepsbevolking.

Elke Valgaeren: En vaak loopt het fout wanneer men de stap naar een oplossing zet. Dikwijls verwacht men van vrouwen dat ze zich aanpassen. In een bedrijf waarmee ik samenwerk, constateert men dat vrouwen veel sneller weg zijn dan mannen. Onder die vrouwen zijn er veel hoogopgeleide vrouwen. De oorzaak is dat het bedrijf maar

Enkele cijfergegevens

In januari 2004 bevatte de groep 60-jarigen 24,4% van de totale vrouwelijke bevolking en 19,1% van de totale mannelijke bevolking.

In 2005 had 57,8% van de Vlaamse vrouwen tussen 15 en 64 jaar een betaalde job. In 1999 was dat 52,7%. In dezelfde periode steeg het aantal werkende vrouwen -waaronder zowel werkzoekende als tewerkgestelde vrouwen- van 56,8% naar 61,7%. In België bedroeg het aantal werkende vrouwen met kinderen onder de drie jaar in 2003 62%.

In 2003 waren in België 68% van de koppels tussen 20 en 49 jaar tweeverdieners. In 2000 was dat 67% (tussen 20 en 59 jaar) en 58% in 1992 (tussen 20 en 59 jaar). In België is de

meest gangbare vorm van tweeverdieners (60,6%) deze waar beide fulltime werken.

In de late jaren 50 waren er voor elke 100 mannen die naar de universiteit gingen slechts 20 vrouwen die hetzelfde deden. Vandaag zijn dat 120 vrouwen voor elke 100 mannen.

In België stegen vrouwelijke eenoudergezinnen van 7,3% in 1991 naar 9,5% in 2005. In het geval van mannen was de stijging nog groter: van 1,8% in 1991 naar 3,6% in 2005. De totale groep eenoudergezinnen is sedert 1991 gestegen 62,2%.

Bron:
www.genderbalance.uhasselt.be

één soort carrière kent. Binnen het bedrijf heerst het motto dat je voor je dertigste een bepaald niveau moet bereiken. Bereik je dat niet, dan ben je een loser en dan kan je maar beter vertrekken. Daarom vertel ik hen dat ze meer diversiteit in carrières moeten aanbieden. Ook voor mannen, want ook in die groep zijn er mensen die het anders willen. Maar het bedrijf wil niet veranderen, want dat is hun businessmodel. Op die basis maken zij winst. Dan kan je nog zo oprecht zeggen dat er een probleem is. Zolang het bedrijf niet tot de kern van het probleem gaat, zal het probleem zich niet oplossen. Zij zoeken dan oplossingen in de richting van kinderopvang en gratis strijkdiensten, maar ook daar is een grens aan. Niet iedereen wil zijn kinderen van 7u 's morgens tot 19u 's avonds uitbesteden. Voor een aantal mensen werkt dat, maar niet voor iedereen.

In de fabrieken van L'Oreal in Frankrijk gaat om 6u de airconditioning uit. Op die manier wordt het in de winter te koud en in de zomer te warm, zodat mensen wel naar huis moeten gaan. Dat zijn misschien onnozele maatregelen, waarbij je de vraag kan stellen wat dat te maken heeft met gendervriendelijke maatregelen. Maar uiteindelijk zijn dergelijke maatregelen heel effectief. Als er een cultuur van overwerken is en iedereen naar elkaar kijkt wanneer het 17u is, dan is dat een goede maatregel. Niet alle bedrijven hebben dezelfde maatregelen nodig om de loopbanen van vrouwen te vergemakkelijken. En ik zeg ook niet dat alle vrouwen carrière moeten maken, zoals mannen dat nu doen. Wat ik wel vind, is dat ook vrouwen de kans moeten krijgen om een carrière uit te bouwen.

Ook binnen gezinnen zouden er nog steeds veel genderstereotypen bestaan wanneer wordt bepaald wie een stapje opzij moet zetten als dat nodig is.

Sara De Clerck: Er is een theorie die zegt dat vrouwen meer huishoudelijke taken opnemen om het verschil tussen mannen en vrouwen te herbevestigen. Het heeft allemaal te maken met de constructie van onze identiteit, de construc-

tie van wie we zijn of tot welke groep we behoren. Het is voor mannen en vrouwen gemakkelijk om genderstereotype activiteiten te gebruiken wanneer ze zich naar andere mensen toe presenteren, ook al zijn ze het in wezen niet helemaal eens met deze stereotypen.

Zou die theorie ook kunnen verklaren waarom het voor veel mannen nog steeds een taboe is om toe te geven dat ze voor de kinderen willen zorgen?

Elke Valgaeren: Dat is goed mogelijk. Ook dat is een vorm van genderstereotypering. Vrouwen hebben het moeilijker om carrière te maken, maar als ze genoeg nemen met een minder interessante job wordt er sneller rekening gehouden met hun gezin. Maar wat mannen betreft, is dat zeker een uitdaging van de genderstereotypering. Stilletjes aan zie je wel dat er iets verandert.

Sara De Clerck: Daarom is het zo dat ook mannen er baat bij hebben om het

debat over gelijke kansen te ondersteunen.

We hebben het nu vooral over het bedrijfsleven gehad. Hoe is de situatie op universiteiten? Wordt er hier een gendervriendelijk beleid gevoerd?

Elke Valgaeren: De universiteitswereld is ook een mannelijke machowereld. Het is ook een heel traditionele wereld waardoor er veel weerstand is ten aanzien van verandering. Als het gaat over promotieprocedures aan universiteiten, dan is dat heel sterk afhankelijk van wat collega's over je zeggen. Als je collega's zeggen dat je in aanmerking komt voor een promotie dan kan je promotie maken, anders niet. Daardoor is de universitaire wereld een onskent-onswereldje. Langs de andere kant is het een heel flexibele wereld waar er geen enkele vorm van sociale controle bestaat. En binnen universiteiten worden er acties ondernomen om iets aan het probleem te doen.

SOFIA

Wat

SOFIA is hét netwerk-, trainings- en mentorprogramma voor vrouwen en management in de profitsector. Al ruim 8 jaar organiseert Universiteit Hasselt dit programma voor vrouwelijke kaderleden/managers en vrouwelijke ondernemers/zelfstandigen.

Doelstelling is het creëren van professionele netwerken voor en van vrouwen. Daarnaast behandelt SOFIA meerdere opleidingsthema's met als doel de bedrijfsvoering te professionaliseren.

Ten slotte zijn binnen het programma verscheidene rolmodellen (mentoren) aanwezig die de groep van deelnemers coachen en begeleiden gedurende het volledige traject. Vorming, netwerking en mentoring vormen hiermee dé drie pijlers van SOFIA en maken dit programma uniek in Vlaanderen.

Door wie

SOFIA is een initiatief van het onderzoeksinstituut SEIN van Universiteit Hasselt.

Voor wie

SOFIA richt zich tot vrouwen in management. Dit wil zeggen vrouwelijke managers/kaderleden alsook vrouwelijke ondernemers/zelfstandigen en meewerkende echtgenotes.

Waarom

Op de arbeidsmarkt is de vertegenwoordiging van mannen en vrouwen steeds meer gelijk. In leidinggevende functies echter zijn vrouwen nog altijd onevenredig vertegenwoordigd. Vrouwen lijken in het uitbouwen van hun carrière op een onzichtbare barrière te stoten, het zogenaamde glazen plafond. De oorzaak voor deze barrière is een combinatie van verschillende elementen. Eén van de voornaamste elementen is een gemis aan netwerking en vrouwelijke voorbeeldfuncties. Vrouwen hebben vaak weinig tijd om te netwerken, waardoor ze genoodzaakt zijn doelgericht hun informatie te zoeken. De combinatie bij SOFIA van vorming, mentoring en netwerking speelt hier op in.

Wanneer

In april 2008 start het nieuwe programma in de regio's Vlaams-Brabant, Kempen en Limburg. Per regio komt een groep van +/- 20 deelnemers maandelijks (telkens een maandagavond) samen gedurende 2,5 jaar onder leiding van 4 mentoren per regio.

Meer info

Ga naar www.uhasselt.be/sein/sofia of neem contact op met Sara De Clerck, projectcoördinator SOFIA: sara.declerck@uhasselt.be, tel: 0497/20 32 00 of 011/26 86 97. Inschrijven kan via bovenstaande website.

Vrouwen en wetenschap: een haat-liefde- verhouding?

INTERVIEW MET ELS WITTE EN EVA BREMS

Sofie Sfingopoulos
consulent-stafmedewerker

UIT ONDERZOEK BLIJKT DAT HET ARMOEDE TROEF IS VOOR WAT BETREFT DE POSITIE VAN VROUWEN IN DE HOGERE ACADEMISCHE RANGEN. HOE HOGER IN DE ACADEMISCHE HIËRARCHIE, HOE KLEINER HET AANTAL VROUWELIJKE WERKNEMERS. EEN RAPPORT VAN DE EUROPESE COMMISSIE STELT DAT HET AANTAL VROUWELIJKE HOOGLERAREN IN GEEN ENKELE LIDSTAAT VAN DE EUROPESE UNIE BOVEN DE 15% UITKOMT. HOOG TIJD VOOR EEN GESPREK MET TWEE VAN VLAANDERENS UNIVERSITAIRE BOEGBEELDEN...

PROF. DR. ELS WITTE GING IN 2007 MET EMERITAAT NA EEN BEWOGEN ACADEMISCHE CARRIÈRE. ZE WAS HET BOEGBEELD VAN DE VAKGROEP GESCHIEDENIS VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL, WAS DE EERSTE VROUWELIJKE RECTOR VAN EEN VLAAMSE UNIVERSITEIT EN DE EERSTE VROUWELIJKE VOORZITTER VAN DE RAAD VAN BESTUUR VAN DE TOENMALIGE BRT.

PROF. DR. EVA BREMS IS EEN AUTORITEIT OP HET VLAK VAN MENSENRECHTEN, IS VERBONDEN AAN DE UNIVERSITEIT GENT EN IS VOORZITTER VAN AMNESTY INTERNATIONAL VLAANDEREN. ZE WERD BEKEND BIJ HET BREDERE PUBLIEK NA HAAR DEELNAME AAN DE POPULAIRE QUIZ *DE SLIMSTE MENS TER WERELD OP EÉN*.

ELS WITTE © HILDE CHRISTIAENS

EVA BREMS

“Ik blijf erbij dat het belangrijk is om een goede kritische massa van vrouwen te hebben zodanig dat de belangen van vrouwen een rol kunnen gaan spelen.”

ELS WITTE

Professor Witte, u was de eerste en sindsdien ook laatste vrouwelijke rector van een Vlaamse universiteit én de eerste vrouwelijke voorzitter van de raad van bestuur van de toenmalige BRT.

Els Witte: Dat klopt. Het is wel zo dat het RUCA, nu de Universiteit Antwerpen, ook een vrouwelijke rector heeft gehad. De enige ben ik dus niet echt geweest. Ik wist min of meer wat me te wachten stond. Ik kwam uit de raad van bestuur van de toenmalige BRT, ook een mannenbastion. Ik ben van het ene mannenbastion in het andere gerold. De culturele en de academische sector zijn eigenlijk vergelijkbaar. Op het vlak van vrouwenvertegenwoordiging was het op de universiteit echter erger gesteld dan op de BRT. Binnen de BRT zag men zeer goed dat vrouwen aan het doorstoten waren in bepaalde sectoren, terwijl dat op de universiteiten minder het geval is.

U bent een academische BV geworden na uw deelname aan de populaire quiz *De Slimste Mens ter Wereld*. U zei dat u heel trots was dat ondanks het feit dat er maar 1/3de van de deelnemers aan de quiz vrouwen waren, twee van de drie finalisten vrouwen waren. Liggen vrouwenrechten u nauw aan het hart?

Eva Brems: In mijn werk inzake mensenrechten is dat een van de zaken waarop ik graag focus. Enerzijds culturele diversiteit, anderzijds genderdiversiteit. In die quiz is het natuurlijk een nationale focus geworden: 'Gaaf een vrouw nu eens eindelijk winnen?'. Hier merk je dat die gedachte blijft leven, alsof we dat minder goed zouden kunnen of zo (lacht). Dat is absurd.

"Men zegt altijd: 'Het komt wel vanzelf.' Dat vanzelf komen hebben we al genoeg geprobeerd."

EVA BREMS

Een academische carrière wordt met betrekking tot vrouwen vaak vergeleken met een 'leaking pipeline'. Het is een feit dat er, in vergelijking met mannelijke hoogleraren, veel te weinig vrouwelijke hoogleraren zijn.

Eva Brems: In mijn faculteit is er geen enkele vrouwelijke hoogleraar. Als je er een opmerking over maakt, krijg je als antwoord 'We hebben er toch ooit eens één gehad' (lacht). Het wordt zelfs niet als een probleemsituatie ervaren.

Els Witte: Door de mannen dan.

Eva Brems: Door de mannen, inderdaad. Bij ons heb je maar stemrecht in de faculteitsraad vanaf de rang van hoogleraar, dus er is ook geen stemrecht voor het vrouwelijke Zelfstandig Academisch Personeel. Ook de benoemingscommissies spelen een belangrijke rol in dit verhaal. Uit Amerikaans onderzoek is gebleken dat de samenstelling van de benoemingscommissies wel degelijk een belangrijke rol speelt. Blijkbaar worden dezelfde kandidaten anders beoordeeld door verschillende samengestelde commissies. Het resultaat is minder gunstig voor vrouwen indien er geen vrouwen in de benoemingscommissies zetelen. Deze conclusie is empirisch vastgesteld. Niettemin is dat vaak de situatie, juist omwille van de beperkte vertegenwoordiging van vrouwen in de commissies.

Els Witte: Vandaar dat ik voorstellen zoals dat van Fientje Moerman steun, om ervoor te zorgen dat er tenminste 1/3de vrouwen in een aantal adviesorganen zetelt. Dat zijn maatregelen die volgens mij genomen moeten worden om het glazen plafond te doorbreken. Ik blijf erbij dat het belangrijk is om een goede kritische massa van vrouwen

plaatsgevonden. Men is het gewoon geworden. Voor een welbepaalde periode ben ik dus voorstander van het nemen van maatregelen. Je moet natuurlijk zorgen dat je daarbij de fundamenten van je instelling niet gaat aantasten. Het belang van wetenschappelijk werk en van criteria moet gehandhaafd blijven en beschermd

te hebben zodanig dat de belangen van vrouwen een rol kunnen gaan spelen.

U bent voorstander van maatregelen van boven af opgelegd?

Els Witte: Ik vind niet dat dit de regel moet zijn, maar zulke maatregelen zijn wel nodig om een bepaalde beweging te doen ontstaan. Neem nu de doorbraak van vrouwen in het parlement... Wanneer is die er gekomen? Alleen maar toen er quota werden opgelegd. Nadien kan je zeggen dat er een bepaalde mentaliteitswijziging heeft

worden. Dit is altijd mijn standpunt geweest, maar ook daarover zijn de vrouwen het niet altijd eens.

Eva Brems: Neen, ik ben blij dat ik u het hoor zeggen. Vaak zijn vrouwen die het op eigen houtje zo ver geschopt hebben als u juist tegen dergelijke maatregelen.

Els Witte: Daar zit men dus met een bepaalde beweging waar je zulke dingen niet mag zeggen. 'Men heeft aan jou gedacht omdat je vrouw bent.' Oeh! (lacht) Dat geldt altijd voor minderheden. Vrouwen zijn immers nog

steeds een sociologische minderheid. Ik denk dat men minderheden maar kansen kan geven als er van boven af stimulansen komen. Dat gebeurt op de universiteit bijzonder weinig.

Gebeuren veranderingen niet vanzelf, door een evolutie?

Eva Brems: Men zegt altijd: 'Het komt wel vanzelf, kijk maar naar het aantal assistenten.' Dat vanzelf komen hebben we al genoeg geprobeerd. Het gebeurt niet.

Els Witte: Natuurlijk. Dat is zo met alle minderheidsgroepen. Kijk maar naar de arbeidersbeweging. Als er geen strijd was geweest voor stemrecht, was er ook niets veranderd. De migrantenproblematiek is ook vergelijkbaar. Noem maar op...

Eva Brems: Wat ik interessant vind, is dat de studenten zelf in de Verenigde Staten bepaalde eisen gaan stellen. Ze willen diversiteit in hun professoren: voldoende zwarten, voldoende vrouwen... Bij ons is dat helemaal niet het geval. De studenten stellen zich niet op als klant. Ik zetel momenteel in een commissie die de aanwezigheid van allochtone studenten bestudeert. Iets wat vrij snel ter sprake kwam, was dat het toch fijn zou zijn als er rolmodellen

zouden zijn in het professorenkorps. Naar vrouwelijke studenten en assistenten toe, kan je soms een vorm van rolmodel zijn.

Els Witte: Het is op die manier dat het moet gebeuren. Dan pas kan er iets veranderen.

Belemmert de kinderwens van de vrouwelijke academici hun carrièrekansen?

Els Witte: Op het moment dat de carrièredoorbraak moet gebeuren, na het doctoraat, vinden heel wat vrouwen het belangrijk om een gezin te stichten. Dan zit je nog steeds met de klassieke rolpatronen. Als er tussen twee carrières moet gekozen worden, zal de carrière van de man nog altijd voor gaan. Daar zijn die vrouwen nog steeds het slachtoffer van. Onmiddellijk na het doctoraat volgt een productieve fase. Dan wordt er veel gepubliceerd. Als de mannen optimaal gebruik maken van die fase om een goed dossier uit te bouwen, dan is dat dikwijls de fase waar vrouwen dat in mindere mate doen. Als je die twee dossiers natuurlijk met elkaar vergelijkt... Het is op basis hiervan dat de benoemingen gebeuren. Het is een cruciale fase. Het is heel moeilijk om op dat vlak maatregelen te treffen. Je kunt moeilijk zeggen dat het wetenschappelijke aspect zou moeten wijken.

Eva Brems: De flexibiliteit van onze job heeft een keerzijde. *In se* is het een job die goed verenigbaar is met een gezinsleven. Wat ik soms doe, is mijn kinderen om 16u van school halen en terwijl zij spelen, kruip ik weer achter mijn bureau. Je kan in principe overdag een paar uren met je gezin bezig zijn en 's avonds later werken. In gezinsmatige onderhandelingen kan dat een nadeel zijn. Er wordt sneller van je verwacht dat je thuis kan werken en tegelijkertijd de rest kan doen. Ik moet er altijd mee lachen: in een gezin waar de man de academicus is, wordt er gezegd: 'Ssst, papa zit in zijn bureau, papa werkt aan zijn artikel'. Terwijl dat in de gezinnen waar mama de academicus is minder zo is.

Els Witte: De werkdruk is de laatste jaren zeker niet afgenomen, integendeel. De werkdruk, het internationale karakter van de publicaties, de netwerken die opgebouwd moeten worden... het neemt enkel toe.

Eva Brems: Wat men allereerst zou moeten doen, is de criteria duidelijk vastleggen. Aan Nederlandse universiteiten bijvoorbeeld zie je dat academici een bepaald aantal punten moeten verzamelen, op die en die manier. Bij ons zijn de criteria verre van duidelijk. Dat maakt het nog moeilijker. Niet enkel voor de verhouding gezin-werk, maar ook voor mijn engagement bij *Amnesty International*.

Wordt de situatie door de vrouwelijke universiteitspopulatie aangeklaagd?

Els Witte: Ik denk dat je twee grote groepen vrouwen hebt, voor zo ver je vrouwen in groepen kan opdelen (lacht). Je hebt vrouwen die uitgesproken feminist zijn. Die zijn er zeker. Maar daarnaast heb je ook vrouwen die het niet echt *done* vinden om daarop te focussen en integendeel liever het gelijkheidsprincipe willen gehanteerd zien. Zij willen geen voorrang krijgen.

Eva Brems: Zij ervaren het als stigmatiserend. Vrouwen die promotie hebben gemaakt, willen er niet van verdacht

worden dat dit enkel zou zijn omdat ze van het vrouwelijke geslacht zijn.

Els Witte: Bepaalde minderheden moeten beschermd worden, zo simpel is het. Dat is spijtig genoeg nog altijd het geval voor vrouwen.

Hebt u het gevoel gehad dat u bepaalde dingen hebt moeten laten om te staan waar u vandaag staat?

Els Witte: Ik heb geen opofferingen gemaakt, want dat veronderstelt dat ik dingen heb moeten laten die ik veel liever wel zou hebben gedaan. Eigenlijk heb ik niet zo veel keuzes moeten maken. Er zijn vrouwen die én kinderen willen én een carrière. Ik heb die behoefte nooit gevoeld. Als je de twee wil hebben, liggen de zaken natuurlijk anders. Wat niet wegneemt dat ik vind dat vrouwen die keuze moeten kunnen maken.

Eva Brems: Het is lang zo geweest dat het zoeken was naar vrouwen die de top bereikten en die daarnaast ook een gezin hadden, zeker in de academische wereld. Ik denk dat dit vandaag niet meer het geval is.

Els Witte: Ook omdat deze vrouwen in een luxepositie zitten. Zij hebben het geld om ervoor te zorgen dat ze hulp kunnen inroepen. Vrouwen met een mindere wedde hebben die luxe niet. Het niveau van gewoon hoogleraar heeft goede wedden. Dat maakt de zaken gemakkelijker.

Is het moeilijk om als vrouwelijke professor de balans tussen mannelijke en vrouwelijke assistenten in evenwicht te houden?

Els Witte: Ik heb altijd geprobeerd om een fiftyfifty bezetting te hebben. Ik trek de meisjes wel graag over de streep. Soms is dat zeker nodig. Een aantal generaties geleden was dat zeker nodig. Het is heel belangrijk om de balans in evenwicht te houden. Geschiedenis is nog altijd een discipline waar een meerderheid mannen zitten. Dat is al jaren zo. Ik vind het heel belangrijk om de meisjes die echt goed zijn, mee te ondersteunen.

Eva Brems: Coaching is inderdaad een belangrijk punt. Naar assistenten toe zeker, maar ook docenten kunnen er baat bij hebben. In de praktijk zie ik vaak dat een mannelijke prof een andere band zal onderhouden met zijn mannelijke assistenten dan met zijn vrouwelijke. Daar zal die coachende rol meer vanzelfsprekend zijn. (peinzend)

“Als er tussen twee carrières moet gekozen worden, zal de carrière van de man nog altijd voorgaan.”

ELS WITTE

Misschien dat je die spontane *bonding* gemakkelijker hebt met medewerkers van dezelfde gender. Ik beschouw het daarbij wel als een aandachtspunt om mannen daarin niet te discrimineren.

Anne Rowie, stafmedewerkster van de Vrouwenraad, zegt dat er nog veel werk aan de winkel is op het vlak van gendergelijkheid. Gelijk loon voor gelijk werk, stereotiepe rollenpatronen in beeldvorming en media zijn belangrijke aandachtspunten. Wat vindt u bijvoorbeeld van de reclamecampagne van een bepaalde verzekeraar, waarin een vrouw te zien is die er maar niet in slaagt om een gat te boren in de muur?

Eva Brems: De vraag is natuurlijk of we aan zulke zaken steeds aanstoot moeten nemen. De terugkeer van deze dingen kan ook betekenen dat het niveau van gelijkheid bereikt is en dat we er nu moeten tegen kunnen. Het is zo evident dat het onnozel is dat vrouwen geen gat zouden kunnen boren. Dan kan je ermee lachen. Als iedereen zou denken ‘Ja, ‘t is waar, vrouwen kunnen dat niet.’, dán vormt dat een probleem. Dan bevestig je de vooroordelen die er heersen.

Els Witte: We zien dat dit wordt opgepikt door de media. De makers van deze reclamecampagnes willen ook provoceren. Dat zijn uiteraard strategieën die verder gaan dan de stereotiepe beelden.

Zelf vond ik het filmpje wel grappig, omdat ik weet dat ik dat wel kan.

Els Witte: (lacht) Als jij dat grappig vindt, is hun doel bereikt.

Eva Brems: Ik ervaar zulke dingen niet als denigrerend.

Els Witte: Je mag zulke zaken niet meer in het kader van de spanning man-vrouw gaan zien.

Moest u een goede raad mogen geven aan jonge vrouwen die een academische carrière ambiëren, welke zou dat zijn?

Els Witte: Er is niet een goede raad. In de academische wereld is het toch nog altijd het dossier dat zal doorwegen. Daarnaast moet je *visibel* zijn, denk ik.

Eva Brems: Dat is inderdaad belangrijk. In een cursus die zich speciaal richt tot vrouwelijke academici gebruikt men het beeld van de lampenkap die naar beneden gericht is. Je licht schijnt wel, maar je moet leren om je lampenkap naar boven te richten. Dit is in alle sectoren een probleem waarmee vrouwen te kampen hebben. Wat een vrouw vaak doet, is in een gesprek met een collega al haar zwakheden op tafel leggen. Dat is blijkbaar iets wat vrouwen gemakkelijker doen dan mannen. Ik vond dat voor mezelf heel herkenbaar: je zwakheden, je onzekerheden etaleren naar collega's toe. Dat zijn kleine aandachtspunten: eenmaal je dat bij jezelf hebt gezien, ga je dat dikwijls niet meer doen.

Els Witte: *Be a bitch* (lacht).

Eva Brems: Absoluut. Je moet durven je eigen agenda te hebben. Durven te zeggen: ‘Dit wil ik realiseren.’ Als je eens kwaad wordt op een vergadering, gaan de anderen je vaak meer respecteren dan wanneer je altijd maar lief en vriendelijk probeert te zijn. Blijkt dat vrouwen dat vaker doen. Zo is het moeilijk om zichtbaarheid te creëren. Voor mij zou het hoofdpunt zijn: bepaal zelf je agenda, laat je niet claimen door anderen. En onderhandel thuis... uiteindelijk is dat toch vaak de basis, zeker als je een gezin hebt.

De positie van de vrouw

binnen de zes erkende eredielen en de vrijzinnigheid in België

Wendy Serraris
moreel consultant CMD Mechelen

WESTERSE FEMINISTEN HEBBEN ZICH SINDS DE TWEDE FEMINISTISCHE GOLF STEEDS VERZET TEGEN RELIGIEUZE DOGMA'S EN ZIJN PER DEFINITIE SECULIER. VAN WAAR KOMT DIE NEGATIEVE HOUDING TEGENOVER RELIGIE?

Godsdienst als instituut is door mannen opgebouwd. Meerdere aspecten van de toenmalige maatschappij liggen hieraan ten grondslag. In de periode waarin de monotheïstische godsdiensten ontstonden, zo tussen 1.500 v.C. (het jodendom) en 600 n.C. (de islam), was fysieke kracht voor overleving belangrijker dan psychologische. De man was hierbij in het voordeel, waardoor hij een hogere positie kreeg dan de vrouw. Daarnaast waren vrouwen genoodzaakt om voor de kinderen te zorgen, aangezien bijvoorbeeld flessenvoeding niet bestond. Hun functie bleef beperkt tot de privésfeer, terwijl mannen vooral daarbuiten actief waren en zo meer invloed uitoefenden op de maatschappij.

Bij het ontstaan van godsdiensten waren het dan ook hier vooral mannen die de vorm gingen bepalen. Zij projecteerden al snel de bestaande sekseverhoudingen op de onzichtbare God. God werd mannelijk, want de man was sterker dan de vrouw. Aangezien vrouwen aan hun kinderen vastgeketend zaten, werden de ambtsdragers van de nieuwe religie ook praktisch allemaal mannen. En die mannen hebben doorheen de geschiedenis altijd al meer last gehad van hun libido, zodat vrouwen als 'gevaarlijk' werden beschouwd. Ze leidden mannen af van hun werk of, nog erger, ze konden hen manipuleren. Vrouwen werden binnen een godsdienst dan ook negatief afgebeeld en op allerlei manieren werden mannen beschermd tegen mogelijke invloeden van de vrouw. De gevolgen hiervan zijn vandaag de dag nog steeds duidelijk zichtbaar. De positie van de vrouw is in vrijwel alle godsdiensten ondergeschikt aan die van de man. Westerse feministen zien godsdienst dan ook als een

belemmering voor de emancipatie van de vrouw. Willen we echte gelijkheid tussen mannen en vrouwen, dan moeten we elke godsdienst uit de maatschappij bannen volgens hen.

Ondanks hun minderwaardige positie zijn heel wat vrouwen gelovig. Onder hen zijn er die ijveren voor een betere positie. Zij zoeken een manier om hun ideeën over religie en emancipatie met elkaar te verzoenen. Zij verwijten het westers feminisme dat ze religie als synoniem aan 'vrouwenonderdrukking' beschouwen. Volgens hen kan religie ook als mogelijke emancipatorische kracht fungeren. Feministische theologen doen hier heel wat onderzoek rond, maar zij vertrekken vanuit een autonome tak van de discipline theologie. Binnen genderstudies gebeurt hier momenteel nog te weinig onderzoek rond. De negatieve houding die het feminisme tegenover godsdienst heeft, is hier mede verantwoordelijk voor. Maar men dacht ook lang dat het geen thema was, omdat religie steeds onbelangrijker zou worden binnen de maatschappij. Men begint nu echter in te zien dat het wel degelijk een belangrijke rol blijft spelen bij heel wat mensen. Ook de invloed die religie heeft op het maatschappijbeeld rond gender is dan ook groter dan men dacht. Gezien het interdisciplinaire karakter van genderstudies zou religie hierbinnen dan ook een onderzoeksdoel moeten zijn.

Wij zullen hierna de zes erkende eredielen in België bespreken: de islam, de Israëliëse kerk, het protestantisme, de anglicaanse kerk, het orthodoxe christendom en het katholicisme. Ook de visie van het vrijzinnig humanisme op de positie van vrouwen krijgt in dit artikel uiteraard een plaats.

Het scheppingsverhaal en het verhaal van de zondeval

Alle religies, met uitzondering van de islam, volgen het scheppingsverhaal en het verhaal van de zondeval zoals in de *Bijbel* weergegeven. Het beeld van de vrouw als gevaarlijke verleidster en ondergeschikt aan de man wordt hier mooi geïllustreerd.

Het scheppingsverhaal, met Eva geschapen uit Adams rib, wordt gebruikt om de superioriteit van de man te rechtvaardigen. Eva die Adam verleidt om van de appel te bijten, waarschuwt de man op zijn hoede te zijn voor de vrouw, die hem tot het kwaad wil verleiden.

Vrouwen starten hier dus meteen vanuit een ongelijke positie en krijgen een negatieve stempel. Laten we nu de verschillende godsdiensten eens apart bekijken.

Islam

Het scheppingsverhaal en het verhaal van de zondeval in de islam verschilt van dat binnen andere godsdiensten. Eva wordt in de *Koran* niet uit de rib van Adam geschapen, maar 'uit dezelfde materie' (*Koran*, 4:1). Adam en Eva beslissen samen om van de boom te eten (*Koran*, 20:120-122). Ook verderop vinden we verzen die gelijkheid tussen de seksen benadrukken en die de vrouw bepaalde rechten geven.

We kunnen op basis hiervan echter niet zeggen dat de islam vrouwvriendelijker is dan andere godsdiensten. Er is vaak een grote kloof tussen wat er in de *Koran* staat en wat de moslim praktiseert. De *Hadith*, het boek over de daden, woorden, levenshouding en leefwijze van Mohammed, is een belangrijk leidraad voor moslims. De *Hadith* strookt niet altijd met de *Koran*, vaak in het nadeel van de vrouw. Een andere reden voor de kloof tussen theorie (de *Koran*) en praktijk, ligt in de interpretatie van de *Koran*. Koranexegese gebeurt door schriftgeleerden, waarna het de gemiddel-

de moslim bereikt. Deze schriftgeleerden, uitsluitend mannen, interpreteren steeds vanuit een patriarchaal wereldbeeld. Vrouwen worden uitgesloten van alle onderricht en kennis van de *Koran*. Zij kunnen dus geen stempel op de exegese drukken. Veel verzen leest men dan ook op een vrouwonvriendelijke manier. In landen waar de sharia in voege is, is de getuigenis van een vrouw bijvoorbeeld maar de helft waard en worden vrouwen bij scheiding of erfenissen zwaar benadeeld. De taak van vrouwen bestaat er uitsluitend uit nakomelingen te baren en die groot te brengen. Zij kunnen geen religieuze functies bekleden. Islamfeministen, zoals Amina Wadud, maken zich sterk dat het anders kan. Zij willen hun geloof niet zo maar weggooien. Zij willen de positie van moslima's verbeteren door enerzijds terug vanuit de oorsprong van de islam (de *Koran*) te vertrekken en door deze anderzijds anders te gaan interpreteren. Zij tonen aan dat je veel van de 'vrouwonvriendelijke' verzen vrouwvriendelijk kan lezen door ze binnen hun context te plaatsen en bij de interpretatie vanuit de huidige context te vertrekken. Zij hopen op deze manier vrouwen de kans te geven hun geloof en emancipatie te kunnen verzoenen.

Israëliëse kerk

Onder de joden bestaan verschillende stromingen met heel wat variaties in de positie van de vrouw. De halacha (joodse wetgeving) is wel zo dynamisch dat ze wordt aangepast aan de maatschappij, maar ook hier is dit uitsluitend een mannenzaak. Vooral bij strikt orthodoxe joden leeft een conservatieve houding tegenover de vrouw. De vrouw zorgt voor het gezin, zodat de man zich volledig aan de Talmoedstudie kan wijden. Vrouwen worden vrijgesteld van een aantal mitzvot (voorschriften), omdat deze de uitvoering van haar vele verantwoordelijkheden zou-

den bemoeilijken. Zij worden uitgesloten van de Talmoedstudie, wat als de meest centrale religieuze activiteit wordt beschouwd. Vrouwen worden hierdoor weggehouden van allerlei rituelen en een officiële religieuze (leiders)functie bekleden is niet mogelijk. Ze mogen niet getuigen in het religieus recht en kunnen ook niet deelnemen aan halachische discussies en wetgevende processen. Toch ziet men vrouwen niet als inferieur door deze regels. Zowel mannen als vrouwen geven aan dat de taken van een vrouw een gelijkwaardig religieus niveau hebben als studie en gebed. Vrouwen dragen de grote verantwoordelijkheid van 'het bouwen van het huis'. Dit geeft haar echter geen recht op gelijke behandeling. Vrouwen worden bijna altijd benadeeld bij regelingen in het huwelijk of bij echtscheiding, bij hoederecht, financiële status en erfenis.

De positie van de vrouw wordt in de *Thora* onder andere omschreven met een aantal reinheidsvoorschriften, hoofdzakelijk rond de menstruatie. Men legt dit soms uit als zou zij onrein zijn. Uit onderzoek bleek echter dat veel joodse vrouwen dit niet zo zien (C.Longman; 2002). Volgens hen moet je het reinigingsritueel als een soort hergeboorte zien. Het is een bevestiging van hun vrouw-zijn, iets dat hun zelfbewustzijn en identiteit als joods-orthodoxe vrouw in de huidige maatschappij vorm geeft.

De reformbeweging binnen het jodendom voerde sinds de negentiende eeuw al heel wat veranderingen in vrouwonvriendelijke rituelen door. De conservatieve strekking volgde de reformbeweging hier toen niet in, maar zette wel de positie van vrouwen en haar uitsluiting van bepaalde rituelen op het agenda. Binnen deze bewegingen kunnen vrouwen ondertussen rabbijn worden. België is in deze zeker geen koploper. Pas in 2005 werd in Brussel Floriane Chinsky de eerste vrouwelijke rabbijn. Sinds de jaren tachtig van vorige eeuw kwam er ook binnen joods-orthodoxe middens een feministische beweging op gang. Zij zien niet zozeer het halachisch systeem op zich als probleem, maar eerder de patriarchale ingesteldheid van de autoriteiten. Ook hier wordt er dus gepleit voor de mogelijkheid vrouwen tot rabbijn te benoemen.

Katholicisme

De *Bijbel* speelt ook hier een centrale rol en het Vaticaan blijft vasthouden aan stereotypen, ondanks de veranderende maatschappij. Het is de taak van vrouwen kinderen te krijgen en voor het gezin te zorgen. Het feminisme is dan ook een bedreiging voor het gezin. Tijdens de zesentwintig jaar dat Paus Johannes Paulus II aan de macht was, is de positie van vrouwen binnen de katholieke kerk weinig veranderd. Een vrouw kon of moeder worden of maagd blijven. Anderzijds liet de paus zich ook positief uit over vrouwen. Volgens hem moest de waardigheid van vrouwen universeel erkend worden. Zo pleitte hij voor gelijk loon voor gelijk werk, eerlijkheid in carrièremogelijkheden en gelijkwaardigheid voor echtgenoten. Maar vrouwen kunnen geen religieuze functies vervullen. Zij kunnen geen priester worden, ook al zetten veel vrouwen zich vrijwillig in binnen de kerk. Christus heeft, volgens de toenmalige paus, alleen mannen als herder aangewezen. Het Tweede Vaticaans Concilie wilde nochtans dat meer vrouwen deelnamen aan het bestuur van de kerk. Veel katholieken uit West-Europa protesteerden dan ook tegen Paus Johannes Paulus II, omdat zijn mening hier niet mee strookte. Men ziet meer en meer pogingen tot verandering vanuit de katholieke gemeenschap zelf. De organisatie Womenpriests zet zich hier erg voor in. Ook in België rommelt er één en ander. Toen de paus in 1994 vrouwen 'definitief' van het priesterambt wilde uitsluiten, eiste de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen dat Belgische bisschoppen zich hiertegen zouden verzetten. Een aantal bisschoppen, waaronder bisschop Roger Vangheluwe van Brugge, toonden zich toen voorstander van een evenwaardige rol van vrouwen in de kerk. Ook kardinaal Danneels wil vrouwen een plaats geven in het bestuur van de kerk. Zelf stelde hij Judith Muyshondt en Françoise Cassiers aan als vicaris. In 1995 hield men een enquête in Kessel-Lo, waaruit bleek dat de geloofsgemeenschap daar open stond voor vrouwen die zouden voorgaan in de mis. Men heeft daar in de Sint-Franciscusparochie de daad bij het woord gevoegd.

Maar ook al werden er een aantal zaken in gang gezet en een paar beloftes

gedaan, het bleef toch vooral bij beloftes. Vrouwelijke religiositeit is binnen de katholieke kerk nog steeds iets voor tussen de vier muren van een klooster. Professor Kerkelijk Recht Rik Torfs, verwacht dat het vrouwelijk diaconaat er op termijn zal komen, als troostprijs voor vrouwen die een wijding willen.

Orthodoxe christenen

Dat God Eva uit Adams rib schiep, laat er volgens de orthodoxe christenen geen twijfel over bestaan dat beiden uit dezelfde materie zijn. Maar ook al zijn ze gelijke dragers van het goddelijk beeld en de menselijke waardigheid, man en vrouw zijn twee verschillende vormen van bestaan, andere uitdrukkingsvormen van menselijkheid. Zij zijn er ter vervolmaking van elkaar, maar er is geen gelijkheid tussen man en vrouw (*Ef 5:22-23*): er wordt van de vrouw volledige onderdanigheid verwacht en de man wordt opgedragen zijn vrouw lief te hebben, maar vooral omdat zij nu eenmaal 'zijn eigen vlees' is. Orthodoxe christenen zelf vinden niet dat de vrouw benadeeld wordt en dat daar binnen hun geloof heel wat bewijzen van zijn. Zo vierden zij de derde zondag na Pasen de mycondragende vrouwen. Dat zij als eerste getuige waren van de opstanding, plaatst vrouwen boven het afgeleide priesterschap dat de man toegewezen kreeg, die als eerste zondaar voor het altaar moet verschijnen. Volgens hen mag je vrouwenemancipatie dan ook niet afwegen aan de mogelijkheid tot priesterschap. Ze halen ook de belangrijke positie van Maria in hun kerk als voorbeeld aan. Haar aanbidden zij omdat ze volgens hen het moederschap heiligt. Het geeft meteen aan welke functie de vrouw heeft: het moederschap en, met uitbreiding, de zorg voor man en gezin. Vrouwen mogen dan wel gelijk zijn aan de man op politiek, cultureel en sociaal vlak, deze fundamentele gelijkwaardigheid heft het natuurlijke onderscheid tussen hen niet op, noch impliceert het een zelfde roeping binnen het gezin en de maatschappij. Vrouwen hebben een andere roeping, die hen door de natuur is gegeven, en het is hun taak deze zo goed mogelijk te vervullen. Zij staan dan ook niet achter de maatschappelijke tendens van vervagende genderverschillen en betreuren het bijvoorbeeld

dat sommige vrouwen carrière willen maken. Sommige orthodox-christelijke vrouwen verzetten zich wel tegen bepaalde discriminaties. Zo hebben zeer recent, op 8 januari 2008, een aantal vrouwen de berg Athos bestormd om te demonstreren tegen een duizend jaar oud verbod. Alleen mannelijke pelgrims mogen op deze heilige berg, waar een twintigtal kloosters staan. Een vriend van Jezus zou in de eerste eeuw na Christus de Moeder Gods hebben uitgenodigd om een bezoek te brengen aan de berg. Haar aanwezigheid veroorzaakte de val van het heidense volk en sindsdien gaat men er van uit dat geen enkele vrouw nog zuiver genoeg kan zijn om de berg, die de Tuin der Moeder Gods wordt genoemd, te betreden. Maar dit is een eerder uitzonderlijk verzet. Zelfs de vrouwen blijven binnen de orthodox-christelijke kerk vasthouden aan een conservatief beeld over vrouwen en gezin.

Protestantse kerk

De protestante kerk staat er om bekend wereldser te zijn en gaan meer mee met veranderingen in de maatschappij. Het protestantisme legt een sterke nadruk op de gelijkheid van ieder mens voor God. Het paulinistisch principe 'in Christus is man noch vrouw, jood noch Griek, slaaf noch vrije' heerst zeer sterk binnen deze kerk. Men heeft dan ook een instinctieve afkeer van hiërarchisch denken en er is een traditie van emancipatorische werking naar minderheidsgroepen en achtergestelden toe. Het was dan ook binnen de protestantse kerk dat vrouwen voor het eerst een kerkelijk ambt konden opnemen. In 1979, kort na de oprichting van de Verenigde Protestantse Kerk in België (de VPKB) in 1978, besloot de synode om vrouwen tot een ambt toe te laten. Zij kunnen nu ook predikant worden en de sacramenten toedienen. De lokale gemeenten beslissen hier wel autonoom over. Een kandidaat-predikant moet namelijk een eredienst voorgaan, waarna er in een gemeentevergadering voor of tegen wordt gestemd. Een kerk die geen vrouw in een ambt wil, zal op de gemeentevergadering elke vrouwelijke kandidate gewoon wegstemmen. De synode riep wel op om de gemeenten die een vrouw toelieten te respecteren en de vrouw in kwestie ook als een volwaardig ambtsdraagster te beschouwen.

Waarom kunnen protestantse kerken, die toch ook van de *Bijbel* uitgaan, vrouwen wel een ambt geven? Zij gaan er van uit dat Jezus zelf de laatste priester was en dat zijzelf een lager ambt bekleden. Paulus speelt hier ook weer een grote rol. Hij zei: "De letter doodt, maar de geest is levend." Protestanten zijn dan ook tegen een al te letterlijke interpretatie van de *Bijbel*. Zij plaatsen alles meer binnen de context. Verzen die zeggen dat vrouwen moeten zwijgen in de kerk, moet men in een tijd plaatsen waarin vrouwen niet konden lezen en nergens vanaf wisten. En als Paulus zegt dat man en vrouw gelijk zijn in Christus, dan is het voor protestanten duidelijk dat zij ook in de kerk als gelijken moeten worden beschouwd.

Anglicaanse kerk

De anglicaanse kerk is niet zo sterk vertegenwoordigd in België. We kunnen haar, wat betreft de positie van vrouwen, vergelijken met de protestantse kerk. Ook bij hen kunnen vrouwen priester worden en dit sinds 1992. In België is dit nog niet het geval. In 2006 werden in Engeland daarentegen meer vrouwen dan mannen tot priester gewijd (244 vrouwen tegen 234 mannen). Hierbij moeten we wel opmerken dat de vrouwelijke priesters vaker onbetaalde functies uitoefenen (bijvoorbeeld assistent van de pastoor). Slechts 95 vrouwen hadden een betaalde functie, tegenover 128 mannen. Vrouwen kunnen het in sommige landen zelfs tot bisschop schoppen. In 2006 werd in de VS bijvoorbeeld voor het eerst een vrouw tot bisschop gewijd en in 2007 gebeurde dit ook in Australië. De meningen binnen de anglicaanse kerk zelf over vrouwen in een religieus ambt zijn echter wel nog steeds verdeeld.

Vrijzinnig humanisme

Het grote verschil tussen het vrijzinnig humanisme en godsdiensten is uiteraard dat zij geen geloof aanhangen. Er moet geen heilig boek worden gevolgd. Integendeel, zij verzetten zich tegen elk dogma. Daar waar gelovigen bepaalde dingen moeten aannemen omdat het 'in het boek staat', gaan vrijzinnig humanisten de maatschappij benaderen met een kritische blik. Deze ingesteldheid maakt hen gevoelig voor veranderingen en problemen in de maatschappij en geeft hen

de mogelijkheid er op in te spelen of tegenin te gaan. De positie van vrouwen binnen onze maatschappij is hen dan ook niet onopgemerkt gebleven en de waarden binnen het vrijzinnig humanisme leiden als vanzelf naar een positieve houding tegenover vrouwenemancipatie.

Gelijkheid wordt bijvoorbeeld hoog in het vaandel gedragen en zij gaan dan ook uit van een absolute gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Dat vrouwen soms anders worden behandeld dan mannen, kan dan ook niet volgens vrijzinnig humanisten. Zij verzetten zich bijvoorbeeld tegen een ongelijke verloning voor hetzelfde werk op basis van geslacht. Elk mens, man of vrouw, moet ook zelf kunnen bepalen welke zin hij aan zijn leven geeft. Vrijheid is dan ook belangrijk en vrouwen moeten net als mannen de vrijheid hebben om zelf keuzes te maken. Willen ze werken? En welk werk dan? De eigen fysieke integriteit is in dat opzicht ook een hoog goed. Elke vrouw moet zelf kunnen beslissen wat er met haar lichaam gebeurt, of zij seks wil bijvoorbeeld en of zij kinderen wil. Uiteraard moet een vrouw vanuit dit perspectief dan ook de volle verantwoordelijkheid voor die keuzes opnemen. Vrijzinnig humanisten staan dan ook volledig achter de mogelijkheid tot abortus. Uiteraard wordt deze gendergelijkheid ook doorgetrokken naar de eigen werking. Het uitdragen van de vrijzinnig-humanistische waarden en het verzorgen van plechtigheden gebeurt door zowel mannen als vrouwen. In de raad van beheer en het dagelijks bestuur van de organisatie vind je zowel mannen als vrouwen.

Literatuurlijst

- Helge Daniëls; 'Vrouwen tussen Koran en interpretatie'; *Een jaarboek over seksuele gezondheid: Lief en leed* (2); 2007.
- Chia Longman; 'De marginalisering van religie binnen genderstudies'; *Tijdschrift voor sociologie*, volume 24, nr.2-3.
- Chia Longman; 'Joodse menstruatieriten: symbool van vrouwenonderdrukking of vrouwelijke identiteit?'; *Tijdschrift voor Seksuologie*, 2002; 26: 146-152.
- Chia Longman; 'Waar er een rabbijnse wil is, is er een halachische weg?'; 2005.
- Dik Madder; 'Protestanten moeten zich over identiteit bezinnen'; *Tertio*; 259; 26 januari 2005; p.14.
- Omar Nahas; 'De andere jihad'; 2007.
- Carla Rus; 'Vrouwenonderdrukking en religie'; *de humanist*; 14 september 2007, editie 02.
- Brigitte Rys; 'Actieve kloosterzusters in Vlaanderen'; *Rosa Factsheets*; nr 29; oktober 2003.
- Abdulwahid van Bommel; 'Islam en de rechten van vrouwen, deel 1'; 2005.
- Els Vanderwaeren; 'Wat heet gelijkheid van vrouwen en mannen in de islam?'; 2005.
- www.orthodox-nijmegen.nl

Peilen naar de rol van vrouwen binnen de diverse levensbeschouwingen

Klaas Nijs
consulent-stafmedewerker

Levensbeschouwing	Wie?	1. Welke rol neemt u in binnen uw levensbeschouwelijke organisatie?
Boeddhisme	Lea Vanrompay	Ik behoor tot de <i>'founding fathers'</i> en de directie van de vier Tibetaanse Instituten (Schoten, Huy, Brussel en Cadzand) en hou me vooral bezig met het dagelijks bestuur, het departement financiën en het databeheer van leden en cursussen. Bijkomende activiteiten: onthaal van individuen en groepen, voordrachten over het boeddhisme, medewerking aan interlevensbeschouwelijke dialoog, vertaalwerk uit het Tibetaans.
Islam	Anoniem	Geen.
Katholicisme	Elfriede Harth	Ik ben een katholieke vrouw die geboren en opgegroeid is in de christelijke traditie. Deze traditie is gebaseerd op een verhaalvertelling, de <i>Bijbel</i> , alsook op een reeks gewoonten en regels die van die vertelling afgeleid werden. Door de eeuwen heen en sinds het begin van deze traditie is er onenigheid ontstaan over mogelijke interpretaties van de vertelling. De geschiedenis van mijn religieuze gemeenschap is altijd gekenmerkt geweest door een machtsstrijd, over wie de autoriteit zou hebben om de 'juiste' interpretatie van de vertelling te bepalen (DE WAARHEID), en als gevolg daarvan welke gewoonten en regels de correcte zijn. Ik beschouw mezelf als een gelovige die aanneemt dat onze basisvertelling een som bevat van een heleboel menselijke ervaringen die waar zijn, juist omdat ze menselijke ervaringen zijn en omdat het heel waarschijnlijk is dat de meeste mensen ze zelf ook meemaken tijdens het groeiproces. Zo zullen ze bijvoorbeeld afgewezen worden en steun vinden, falen en een tweede kans krijgen... Maar zelf ga ik niet altijd akkoord met sommige interpretaties van de vertelling die in onze tijd als de enige echte worden verkondigd. Mijn rol binnen mijn religie is de katholieke traditie levend te houden door de machtsstructuren binnen de gemeenschap te blijven confronteren.
Protestantisme	Sjaak Kaljouw	Ondertekende is senior-voorganger. Zoiets als grootvader in het gezin.
Vrijzinnig humanisme	Sonja Eggerickx	Sinds maart 2006 ben ik voorzitter. Bovendien zijn zowel de secretaris-generaal als de adjunct-secretaris-generaal vrouwen.

NAAR AANLEIDING VAN DEZE EDITIE VAN *UVV-INFO* VROEGEN WE AAN ENKELE MENSEN HUN MENING TE GEVEN OVER DE ROL DIE VROUWEN INNEMEN BINNEN HUN EIGEN GELOOFS- OF LEVENSBESCHOUWELIJKE GEMEENSCHAP. WE HEBBEN ER BEWUST VOOR GEKOZEN DE VRAGEN HIERBIJ ZO OPEN MOGELIJK TE STELLEN, ZODAT ER MAXIMAAL RUIMTE KON WORDEN GELATEN VOOR EIGEN KLEMTONEN.

OMWILLE VAN HUN PERSOONLIJK KARAKTER ZIJN DEZE VRAGEN EN ANTWOORDEN NIET REPRESENTATIEF TE NOEMEN, HET GAAT TELKENS OM EEN SUBJECTIEVE, PERSOONLIJKE KIJK. MAAR JUIST DAT MAAK ZE INTERESSANT.

2. Hoe zou u de positie, in het algemeen, van vrouwen binnen uw levensbeschouwing omschrijven?

In het boeddhisme maak je geen onderscheid tussen mannen en vrouwen. Je bent immers met je geest bezig en die is niet mannelijk of vrouwelijk. De geest transcendeert deze dualiteit. Het is op het niveau van de geest dat je vooruitgang boekt om uiteindelijk de mogelijkheden te ontwikkelen om anderen te helpen. Deze vooruitgang staat voor vrouwen evenzeer open als voor mannen. Vandaar dat alle beoefeningen, functies of 'posities' open staan voor man én vrouw.

Het boeddhisme wordt gekenmerkt door de afwezigheid van een hiërarchische structuur. De meeste landen en maatschappijen waar het boeddhisme traditioneel sterk vertegenwoordigd is/was, worden evenwel gekenmerkt door een overwegende

rol die aan mannen wordt toegekend. Het is veeleer de maatschappij waarin je leeft die dat onderscheid maakt. Dit is echter een algemeen verschijnsel, waarin in de laatste decennia een kentering komt, zeker in het Westen.

Er wordt niet zozeer in termen van posities gedacht. 'Dat is voor vrouwen, dat is voor mannen', bestaat eigenlijk niet. Misschien wel in de maatschappelijke context, maar niet in het boeddhisme zelf. Er zijn monniken en nonnen, er zijn mannelijke leraren en vrouwelijke leraren, er zijn mannelijke en vrouwelijke lekenboeddhisten. Mijn contact met het boeddhisme is langs Tibetaanse leraren en gewoonten verlopen. Daar ben ik wel blij om. In deze context zie ik geen hinderpalen voor een vrouw.

Zoals binnen elke religie of levensbeschouwing. Vrouwen zijn in een voortdurend emancipatieproces, net zoals de mannen, en het opvallende is dat het de vrouwen zijn die een voortrekkersrol spelen. Er is een zeer grote diversiteit aan opvattingen over de rol die de vrouw zou moeten spelen in de samenleving en

er is zeer duidelijk een verschil tussen enerzijds de teksten en de opvattingen vanuit het geloof en de traditie en de feitelijkheid. Anderzijds geloof ik dat geloof of cultuur de positie van de vrouw veel minder determineren dan de socio-economische realiteit.

Hoewel vrouwen de meerderheid vormen van de 'praktiserenden' binnen de katholieke gelovigen, zijn zij degenen met de minste macht.

Het katholicisme is een gemeenschap van gelovigen die zichzelf ziet als vrouwelijk: de kerk wordt gedefinieerd als een Moeder, een Lerares en als de Bruid van Christus. Op hetzelfde ogenblik worden vrouwen volledig uitgesloten van machtsfuncties en autoriteit binnen de kerk. Autoriteit en macht liggen volledig in de handen van een mannelijk, celibaat bedienarenkorps dat niet verkozen wordt door de gelovigen, maar dat gecoöpteerd wordt door zij die aan de macht zijn. Geen enkele vrouw kan priester worden. Ze mogen zelfs niet de vrouw van een priester worden.

huwelijk en men mag niet hertrouwen na een echtscheiding. Maar sinds 1960 is de veranderende levensstijl in de westerse wereld ook een realiteit geworden binnen het katholicisme: katholieken volgen hun geweten in seksuele kwesties en een steeds kleiner aantal van hen trouwt nog in de kerk. Omdat seksualiteit het meest geschikte instrument is voor de katholieke kerk om haar macht uit te oefenen, is haar autoriteit aan het verminderen. Katholieke vrouwen verlaten de kerk in groeiende aantallen. Om macht te behouden over de gelovigen en de traditionele regels af te dwingen, zoekt de Heilige Stoel middelen om politieke invloed uit te kunnen oefenen en hebben wetgevers ondertussen al maatregelen opgelegd aan iedereen (ook aan katholieken), die door de gelovigen zelf al afgevoerd waren.

Seksualiteit is strikt gecodificeerd in het geïnstitutionaliseerde katholicisme: seks is enkel toegestaan binnen het

Bij ons is de vrouw volkomen gelijkwaardig aan de man. Ze kan en mag op gelijke wijze als de man deelnemen aan alle activiteiten. Ze mag ook leiding geven en mee besturen. We houden de normen aan van het gezin. DAARBIJ GELOVEN WE NIET IN EEN SOORT UNISEKS. Er zijn wel degelijke verschillen in het functioneren van een man en

een vrouw en dat maakt het juist noodzakelijk om goed samen te werken. Kinderen varen wel bij het goed functioneren van papa en mama. Zo vaart elke gemeenschap, ook de vrijzinnige, wel bij het helpen ontplooiën van zowel het man-zijn en het vrouw-zijn.

In het vrijzinnig humanisme werden en worden mannen en vrouwen als gelijkwaardig beschouwd. Uiteraard moet dit altijd gezien worden binnen een bepaald tijds kader en binnen een bepaalde samenleving.

Dat neemt niet weg dat er binnen de vrijzinnig-humanistische beweging altijd steun geweest is voor emancipatorische bewegingen. Dit was trouwens niet alleen zo voor vrouwen, ook homoseksualiteit was bespreekbaar lang voor anderen

durfden toegeven dat dit echt bestond. Bovendien is dat over de hele wereld zo: in Oeganda is er vanuit de humanistische organisatie daar een meer dan actieve vrouwengroep ontstaan die op die manier ook de hele beweging betreft bij deze problematiek. En ook daar zien we dat er steun is voor de homobeweging, wat zeker geen evidentie is in een land op een continent waar mannen toch nog altijd het voortouw nemen...

Levensbeschouwing	Wie?	3. Bent u voorstander van veranderingen op dat vlak? Zo ja, welke zaken zouden moeten aangepast worden? Zo nee, waarom niet?
Boeddhisme	Lea Vanrompay	<p>Als deze veranderingen op een harmonische en natuurlijke manier tot stand komen, dan maken ze deel uit van het 'vloeiend' karakter van de maatschappij. Zo merk je dat er in het Westen een grote belangstelling voor het onderricht en de beoefening is vanwege het vrouwelijke gedeelte van de samenleving. Dat zal zeker resulteren in een toenemend aantal vrouwelijke leraren en bestuursleden.</p> <p>In de literatuur vind je zeker meer levensverhalen terug van grote mannelijke yogi's of beoefenaars. Dit wil niet zeggen dat de vrouw ondervetegenwoordigd was, maar wel dat de maatschappij onzorgvuldig is omgesprongen met het bewaren van deze hagiografieën. Een patriarchaal ingestelde maatschappij hecht immers meer belang aan de mannelijke voorbeelden. Het is misschien onze taak om dit recht te zetten door de verhalen over vrouwelijke yogi's opnieuw op te sporen en te publiceren. In de Tibetaanse traditie is de oorsprong van een aantal belangrijke beoefeningen net een vrouwelijke leraar geweest. En deze praktijken staan nog in hoog aanzien, in het Oosten zowel als in het Westen.</p>
Islam	Anoniem	Ik ben voorstander van persoonlijke ontwikkeling en die houdt meestal verandering (ten goede) in. Alleen is het niet aan anderen om een model aan te reiken. Elk individu bepaalt zelf haar eigen traject en dan is de uitkomst of de verandering voor elk individu weer anders.
Katholicisme	Elfriede Harth	Ik ben voorstander van een duidelijke scheiding van kerk en staat. Kerkleiders zouden niet ex officio geconsulteerd mogen worden over politieke of legislatieve affaires, maar enkel simpelweg als gewone burgers. Ik ben ook voorstander om alle mensenrechten binnen het katholicisme echt te maken: gelijkheid tussen man en vrouw, scheiding der machten en de verkiesbaarheid van leiders.
Protestantisme	Sjaak Kaljouw	Als u bedoelt in onze gemeenschap, kan ik zeggen dat ik heel erg blij ben met de harmonie die er heerst en de geweldige aanvulling die de mannen en vrouwen voor elkaar zijn.
Vrijzinnig humanisme	Sonja Eggerickx	Er moet nog steeds veel veranderd worden. Het is nog altijd zo dat de vrijwilligers in onze verschillende raden van bestuur overwegend mannen zijn. 'In het veld' daarentegen, zie je dan weer meer vrouwen... Eigenlijk is de situatie van de vrouw in onze samenleving vergelijkbaar met de situatie van vrijzinnigen: het lijkt alsof alles in orde is, dat er effectieve gelijkberechtiging is, tot er plots iets opduikt waarbij je denkt: 'Oei, toch niet zo evident!'. Met andere woorden het is onze taak als vrijzinnige humanisten om dat goed in het oog te houden, ook binnen onze gemeenschap.

4. Heeft u nog bijkomende opmerkingen?

Het boeddhisme is een erg jonge beweging in België. Vijfentwintig tot dertig jaar geleden zijn mensen zich boeddhist beginnen noemen en het blijft nog steeds een 'randverschijnsel'. De toekomst moet uitwijzen hoe het verder evolueert. Aangezien we nu in het Westen in een heel andere context leven en de positie van de vrouw eveneens anders is, zal dit ook bij de verdere institutionalisering van het boeddhisme meespeelen. Zelf let ik niet zozeer op functies. Het is meer een kwestie van verantwoordelijkheid op je nemen, die kunnen dragen en er iets mee aanvangen.

De verschillende overdrachtslijnen, die een weergave zijn van de duizend aangezichten van het boeddhisme, zijn nu in België evenals overal ter wereld terechtgekomen. Dus als je het ene instituut met het andere vergelijkt, zul je een andere manier van werken zien. Wat het Tibetaans boeddhisme betreft, heb ik nooit ervaren

dat het ene of het andere niet voor vrouwen zou zijn weggelegd. Je streeft niet naar een hogere trap op de ladder van de organisatie, maar naar het ontwikkelen van kwaliteiten binnenin. Daarbij staan man en vrouw naast elkaar.

Vrouwen moeten onbevreesd zijn en de kracht van het vrouwelijk principe in zichzelf leren vertrouwen. Het is belangrijk in een maatschappij, waar de obsessie met oorlog zo sterk is, dat het vrouwelijk principe wat meer mag glanzen, ook in mannen. Het is van belang dat vrouwen niet in een slachtoffermentaliteit vervallen, of in emotionaliteit, of uit gemakzucht zich beperken tot klagen. Dit zowel op maatschappelijk als spiritueel gebied. Met de herintegratie van zowel het vrouwelijke als het mannelijke principe kunnen we het evenwicht herstellen en voor gezonde individuele mensen in onze maatschappij zorgen. Zo krijgen we een 'verlichte' maatschappij.

Neen.

-

(vdr.: antwoorden van Elfriede Harth oorspronkelijk in het Engels zijn te vinden op www.uvv.be bij *UVV-info*)

Nog een opmerking: wij staan zeker niet model voor het protestantisme. Wij zijn een vrij onafhankelijke groep die het voorrecht heeft gehad om niet op een anders fundament te bouwen en hier en daar schaapjes te roven of over te halen naar onze stal te komen. Er is zoveel nood en menselijk lijden om ons heen, dat we niet de behoefte hebben om daar nog wat aan toe te voegen. Vele vastgelopen mensen vonden nieuw Leven en het is een voorrecht hen liefde te betonen.

Vooral onder de jongeren is er een grote nood aan veiligheid, zekerheid en hunkering naar waarachtige liefde.

Wij trachten in alle beperktheid en soms in pijnlijke zelfconfrontatie iets aan dat lijden te doen. We waarderen ieder die dat ook doet en zouden iedereen die dat niet doet willen stimuleren de ellende niet nog groter te maken, maar oplossingen te vinden. Zij die zelf ellende hebben meegemaakt, zijn vaak de beste hulpverleners, zowel mannen als vrouwen.

Ik heb een dubbel gevoel: enerzijds is er uiteraard en vanzelfsprekend het respect voor andere levensbeschouwingen, anderzijds is het te eenvoudig om precies omwille van dat respect geen kritiek te hebben op de plaats die vrouwen daar innemen. En ik denk heus wel verder dan een hoofddoek en

de islam. In alle religies zie je dat vrouwen ondergeschikte wezens zijn, dus daar moeten we meehelpen aan een bewustmakingsproces.

En bij onszelf moeten we zeker blijven ijveren voor deelname van meer vrouwen én jongeren aan het beleid...

Gelijk man en vrouw verschillen...

INTERVIEW MET GRIET VANDERMASSEN

Sonny Van de Steene
consulent-stafmedewerker

MAN EN VROUW. NA VERSCHILLENDE FEMINISTISCHE GOLVEN EN VELE MAATREGELEN IS ER NOG STEEDS EEN ONGELIJKHEID TUSSEN MAN EN VROUW IN ONZE SAMENLEVING. OP DE WERKVLOER, IN DE POLITIEKE WERELD... "WANNEER JE WIL BEGRIPEN WAAR DE VERSCHILLEN TUSSEN MAN EN VROUW VANDAAN KOMEN, ALS JE VRAAGT NAAR DE UITEINDELIJKE OORZAAK VAN HET BESTAAN VAN ONGELIJKHEDEN, DAN IS HET EVOLUTIONAIR DENK-KADER HET MEEST GESCHIKTE OM DAAR EEN ANTWOORD OP TE GEVEN", ALDUS GRIET VANDERMASSEN, FILOSOFE EN DARWINISTISCH FEMINISTE VERBONDEN AAN DE FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE VAN DE UNIVERSITEIT GENT.

EEN GESPREK.

Griet Vandermassen door Isabel Pousset

"De idee van een maatschappij, een arbeidsmarkt, waarin beide seksen zich identiek zouden gedragen, is volgens mij een illusie."

Als we kijken naar de tijd die mannen en vrouwen gemiddeld besteden aan hun carrière en aan het werken in het huishouden, dan zien we op dit moment een ongelijkheid. In tegenstelling tot vrouwen besteden mannen bijvoorbeeld gemiddeld meer tijd aan hun carrière dan aan huishoudelijke taken en alles opgeteld, huishouden en carrière, werken vrouwen gemiddeld meer dan mannen.

Wat is daarvan vanuit een evolutionair perspectief de oorzaak?

Onderzoek in heel wat Europese landen leverde percentages over de carrièregerichtheid van mannen en vrouwen. Ongeveer 20 procent van de vrouwen is carrièregericht. Zo'n 60 procent van de vrouwen vindt het belangrijk om gezin en job met elkaar te kunnen combineren, zij zullen dus niet ten koste van alles carrière willen maken. De overige 20 procent wenst geen job, zij willen thuis blijven om voor de kinderen te zorgen. Niet elke vrouw wil dus per se gezin en arbeid met elkaar combineren. De meerderheid van de mannen is echter carrièregericht. Een carrière geeft hen de grootste voldoening.

Als verklaring hiervoor wordt meestal verwezen naar maatschappelijke verwachtingen, stereotyperingen waar mensen zich naar plooiën, socialisatie... Waarschijnlijk spelen deze allen een rol, maar het zijn duidelijk niet de enige factoren als je merkt dat ondanks de emancipatiebeweging de verschil-

len grosso modo blijven bestaan. Wetenschappers die bezig zijn met evolutionaire theorievorming proberen de ongelijkheid voor een stuk te verklaren vanuit de evolutie van de menselijke soort. Hoewel evolutie enkel mogelijk is door de grote variatie binnen een populatie, kan je een aantal gemiddelde verschillen tussen de seksen verwachten op basis van de diersoort -zoogdier, primaat- die de mens is. Dat te verwachten basispatroon is een product van onze evolutionaire voorgeschiedenis.

Vrouwelijke zoogdieren kennen interne bevruchting, gaan doorheen een zwangerschapsperiode, bevallen, staan daarna in voor lactatie en zogen... Een nakomeling is dus een enorme investering van hun kant. Ze zullen in de regel hun potentieel nageslacht dan ook niet zomaar achterlaten. Terwijl de situatie voor de mannelijke zoogdieren helemaal anders is. In principe kunnen zij nageslacht voortbrengen zonder er veel tijd en energie in te steken. Bij de meeste zoogdieren zie je dan ook dat het mannetje na de copulatie onmiddellijk weggaat. Het vrouwtje zal dan de zorg op zich nemen. Dit patroon is evolutionair zo gegroeid, doordat het voor beide seksen de meest voordelige voortplantingsstrategie was. Ze zijn zich daar natuurlijk niet bewust van.

In onze soort zie je een soortgelijk patroon. Een grotere moederlijke dan vaderlijke zorg vind je in alle maatschappijen. In onze soort wordt het wel nog gecompliceerder doordat onze kinderen bij de geboorte heel kwetsbaar zijn. Een persoon alleen kan een kind veel minder makkelijk grootbrengen dan wanneer ze assistentie krijgt van anderen. In de loop van onze evolutie ging de vader mee investeren in de kindzorg, omdat hij op die manier zijn reproductief succes kon verhogen. Als hij telkens zijn kind in de steek zou laten, dan had ieder kind veel meer kans om te sterven en dan zou die mannelijke strategie niet echt succesvol zijn geweest. Mannen die een erfelijke neiging hadden om te investeren in hun baby's, hebben het evolutionair gemaakt. Grosso modo kent onze soort aldus een opvallend grote vaderzorg.

De asymmetrie blijft echter wel. Een man kan in principe zonder veel tijd en moeite nageslacht produceren. Hij kan seks hebben en er dan vandoor gaan. Zij kan bevrucht zijn, waardoor hij zijn genen verspreid heeft. Evolutionair gezien zijn het de mannen die het meeste nageslacht nalieten, die hun erfelijke neigingen over de volgende

“Je kan niet ingrijpen in de breinstructuren waarmee baby's geboren worden, maar de manier waarop de breinstructuren zich zullen ontwikkelen, hangt sterk af van de omgevingsinvloeden.”

generaties verspreidden. Vandaag zien we dan ook in alle culturen niet alleen een grotere tendens bij mannen dan bij vrouwen om naar seks met veel partners te streven, maar ook het voorkomen bij mannen van de typische kenmerken die helpen om vrouwen te versieren, zoals dominantie- en statusstreven.

In onze samenleving zijn topsporters bijvoorbeeld heel populair bij vrouwen.

Hoe verklaart u de ongelijkheid die nog steeds bestaat met betrekking tot beroepskeuzes, carrièrekansen... tussen man en vrouw?

De oorzaken daarvan zijn heel complex. Discriminatie zal bijvoorbeeld zeker nog een rol spelen. Maar het heeft ook te maken met de verschillende manier waarop de seksen in elkaar steken. Er zijn bijvoorbeeld heel wat experimenten gedaan met betrekking tot hoe vrouwen en mannen in een competitieve omgeving presteren. De conclusie is dat mannen gemiddeld zullen floreren bij competitie en vrouwen niet. Op school zie je dat reeds bij meisjes en jongens. Als je jongens op een competitieve manier een taak laat doen, dan gaan die beter presteren; terwijl dat bij meisjes eerder een negatief effect heeft.

Dat heeft gevolgen op de arbeidsmarkt. Vrouwen en mannen hebben typisch verschillende voorkeuren. Vrouwen wensen veilige jobs, vinden status minder belangrijk, gebruiken ook veel minder ellebogenwerk om hogerop te raken, houden meer rekening met andere mensen en wensen vaak een job waarbij ze gezin en werk makkelijk kunnen combineren. Mannen daarentegen nemen gemiddeld meer risico's op de arbeidsmarkt. Risicovolle jobs, zoals een manager bij een topbedrijf of werken op een boorplatform, zijn ook dikwijls beter betaalde jobs -nog iets wat mannen sterk motiveert. Onderzoek in België en Nederland wees trouwens uit dat vrouwen die deeltijds werken daar over het algemeen gelukkig mee zijn, ondanks het feit dat deeltijdse jobs inhoudelijk niet altijd zoveel voorstellen en daardoor ook niet goed betaald worden; terwijl de meeste mannen enkel tevreden zijn als ze voltijds werken.

Hoe komt het dat vrouwen in verhouding nog steeds, ondanks de genomen maatregelen zoals het quotasysteem, ondervertegenwoordigd zijn in de politieke wereld?

Eén van de grootste obstakels voor vrouwen om in de politiek te gaan, heeft te maken met de structuur van de politieke wereld, die weinig gezinsvriendelijk is. In de mannelijk gestructureerde politieke wereld vinden vergaderingen vaak 's avonds plaats en lopen deze soms heel laat uit. Ook het feit dat vergaderingen bijvoorbeeld doorgaan op woensdagnamiddag maakt het voor vrouwen extra moeilijk. Vrouwelijke politici vinden de manier waarop mannen vergaderen ook vaak heel inefficiënt. Mannen willen per se hun zeg doen. Ze doen dit ook uitvoerig en komen vaak niet *to the point*. Vrouwelijke politici willen geen tijd verspillen en zullen veel efficiënter vergaderen.

Als men meer vrouwelijke politici wil, dan zal men het systeem moeten aanpassen. Het is echter een vicieuze cirkel: zolang er weinig vrouwen in de politiek zitten, kunnen ze ook weinig gewicht in de schaal leggen om het systeem te veranderen. Een systeem dat gericht is op mensen die geen kin-

deren hebben ofwel een partner hebben die voor de kinderen zorgt. Het is dus volgens mij eerder op dat niveau dat er enkele *straffe* maatregelen moeten genomen worden.

Sowieso zal het echter moeilijker blijven om vrouwen te bewegen om in de politiek te stappen dan mannen, ook al

Theoretisch is seksualiteit in de islam geen taboe. Binnen het huwelijk mag volledig genoten worden van lichamelijke. Anderzijds is de seksuele moraal, als je kijkt naar vele moslimlanden, ongelooflijk repressief. Vrouwen worden er ook totaal niet geïnformeerd over seksualiteit. De theorie staat er eigenlijk haaks op de praktijk.

maak je het systeem veel vriendelijker voor vrouwen. Het blijft een competitieve, *hanerige* omgeving en dat schrikt zoals eerder aangehaald veel vrouwen af. Vrouwen zijn gemiddeld ook veel minder aangetrokken tot de idee van macht dan mannen. Vrouwen die maatschappelijk geëngageerd zijn en dingen willen veranderen, zullen dit veeleer op kleine schaal doen, zoals in een vrijwilligersorganisatie.

In vele levensbeschouwingen is er een ongelijkheid tussen man en vrouw. In het katholicisme bijvoorbeeld kunnen vrouwen geen paus, kardinaal of bisschop worden. Hoe verklaar je dat evolutionair gezien?

Dit past vooreerst in de sowieso patriarchale tendens die we in alle maatschappijen kennen. Daarnaast kan het gelinkt worden met seksualiteit. Seksualiteit wordt in het katholicisme gezien als iets gevaarlijks dat mannen afhoudt van hun spirituele zoektocht. Vrouwen worden daardoor gediaboliseerd als bron van verleiding. Het komt erop neer dat vrouwen zo ver als mogelijk weg moeten zitten van mannen.

De tendens van mannen, zeker mannen met macht, om de vrouwelijke seksualiteit onder de knoet te houden, wat je ook ziet in godsdiensten, heeft een goede evolutionaire verklaring.

Een denkexperiment: stel, we gaan evolutionair terug in de tijd en er blijven twee soorten mannen te bestaan. De eerste soort was totaal niet seksueel bezitterig en liet hun partner slapen met iedereen waarmee ze dat wou. De tweede soort controleerde hun partner. Ze mocht enkel seks hebben met hem, niet met anderen. In het eerste geval is de kans groot dat de man genetisch een doodlopend straatje tegemoet ging. Hij gaf zijn genen en dus zijn neigingen niet door, omdat zijn vrouw zwanger werd van anderen. Hij werd weggeconcentreerd door de tweede soort mannen, die seksueel jaloers was en daarnaast seksuele kansen aangreep als ze zich voordeden, dus veel meer nageslacht had (bij hun eigen vrouw en bij de partners van niet-jaloerse mannen). Dit maar om aan te geven dat de evolutie van mannelijke seksuele bezitterigheid volledig te verwachten valt op theoretische gronden, zeker in een soort waar-

bij mannetjes zoveel investeren in het nageslacht als bij ons. Hoe meer vaderzorg in een soort, hoe meer de mannetjes zeker willen zijn dat zij hun tijd niet verkwansen aan het pakketje genen van een ander mannetje. Waarbij ik opnieuw wil benadrukken dat het hier niet om bewuste strategieën gaat, wel om het soort van brein/psyche dat het evolutionair gehaald heeft.

Welke mechanismen zorgen ervoor dat de ongelijkheid tussen man en vrouw op de arbeidsmarkt in stand gehouden blijft?

Dat is een combinatie van maatschappelijke structuren gekoppeld aan de verschillende voorkeuren van vrouwen en mannen. Net als de politieke wereld is de arbeidsmarkt nog steeds magericht. Dat is historisch zo gegroeid, vanuit een systeem van werknemers die thuis een vrouw hadden die voor de kinderen zorgde. Daarnaast zijn er bepaalde maatschappelijke verwachtingen, zoals de man als kostwinner, en spelen vooroordelen nog altijd een rol. Een niet te verwaarlozen factor zijn echter ook de verschillende preferenties van mannen en vrouwen. De idee van een maatschappij, een arbeidsmarkt, waarin beide seksen zich identiek zouden gedragen, is volgens mij een illusie. Wat niet betekent dat we niet moeten proberen om zoveel mogelijk bestaande obstakels voor vrouwen en voor mannen weg te werken en te streven naar zoveel mogelijk gelijkheid. Gemiddeld zullen er echter steeds verschillen blijven, dat is niet zomaar uit te roeien. Dat is ook iets waar het beleid rekening mee moet houden. In plaats van te streven naar een soort van uniseks werknemer, kan beter gestreefd worden naar een arbeidsmarkt, en een maatschappij, die rekening houdt met zowel de typische wensen van mannen als de typische preferenties van vrouwen.

Bestaat dan niet het gevaar van stereotypering als je enkel rekening houdt met de typische wensen van beide geslachten?

Klopt. Je moet je er dus tegelijkertijd ook heel bewust van zijn dat er veel variatie is binnen elke sekse. Mevr. A kan bijvoorbeeld meer mannelijke

eigenschappen hebben dat dhr. B. Een Frans bedrijf begon in 2006 te werken met anonieme cv's. Het gevolg daarvan was dat er plots beduidend meer vrouwen, meer allochtonen en meer oudere werknemers werden aangeworven. Alleen al daardoor blijkt hoezeer -soms onbewuste- *discrimatoire* mechanismen en stereotyperingen nog meespelen bij het selecteren van werknemers.

Betekent het feit dat we stereotypen hanteren niet dat we ze nodig hebben?

Inderdaad. Een stereotype is een veralgemening over een bepaalde groep en zonder veralgemeningen kunnen wij niet leven. Een concept is ook een veralgemening. Als wij bijvoorbeeld iets een tafel noemen dan hebben wij het niet over die éne unieke tafel, maar over alle objecten die voldoen aan de definitie 'tafel'. Het is een manier om de wereld tegemoet te kunnen treden. Je moet dingen kunnen benoemen en ergens in een verzameling kunnen steken om te weten hoe er mee om te gaan. Deze stelregel die mensen voor zichzelf gebruiken, is echter niet zonder gevaren. Je zal hierdoor dhr. C of mevr. D door een bril vol verwachtingen bekijken, waardoor de kans bestaat dat je niet ziet wie die persoon zelf is.

Toch blijkt uit onderzoek dat stereotypen geen ficties zijn. We maken automatisch veralgemeningen op basis van de mensen die we tegenkomen. Deze inschattingen van de gemiddelde kenmerken van mannen en vrouwen blijken correct te zijn. Wat niet betekent dat elk stereotype een correcte weergave is. Het moet gaan om mensen van een groep waar je eigenlijk dagelijks mee omgaat, waardoor je dus ook echt de kans hebt gekregen om een representatief beeld van die groep te krijgen.

Zijn de ongelijkheden tussen man en vrouw het resultaat van onbewuste, genetische en daardoor gedetermineerde processen? Of is verandering mogelijk?

Aan sommige dingen kunnen we iets doen, aan andere waarschijnlijk iets minder. Als het bijvoorbeeld gaat over

dingen die we typisch ervaren als fysieke schoonheid, dan zal het heel moeilijk zijn voor mensen om bijvoorbeeld rimpels en puisten aantrekkelijk te gaan vinden of een gave huid lelijk te gaan vinden. Dat is iets waar we geen controle over hebben. Hetzelfde geldt wellicht voor seksuele voorkeur. Er zijn in het verleden pogingen geweest door psychiaters om mensen met een homoseksuele voorkeur te gaan 'heropvoeden' of 'genezen'. Alle zonder succes, maar met veel persoonlijk leed tot gevolg. Seksuele voorkeur is wellicht grotendeels te herleiden tot genetische en andere biologische factoren, zoals prenatale blootstelling van het brein aan hormonale invloeden.

Niet alles zit echter zo diep geworteld, plus de ontwikkeling van veel van onze neigingen en vaardigheden wordt mee geleid door de omgeving. Sommige mensen hebben bijvoorbeeld inherent een sterke behoefte om te presteren en in iets te willen excelleren.. Wat ze precies willen doen en de mate waarin ze dat zullen doen, hangt mee af van de omgeving, van de kansen die ze krijgen, hun vriendenkring enzovoort.

Je kan niet ingrijpen in de breinstructuren waarmee baby's geboren worden, maar de manier waarop de breinstructuren zich zullen ontwikkelen, hangt sterk af van de omgevingsinvloeden. De omgeving kan misschien niet de preferenties veranderen, maar wel het gedrag.

Via campagnes is het volgens mij mogelijk om mannen er wat meer toe aan te zetten om meer zorg- en huishoudelijke taken op zich te nemen, omdat je op die manier het taboe weghaalt. Wat echter veel moeilijker te veranderen is, is de voldoening die beide seksen halen uit de typische mannentaken en de typische vrouwentaken. In tegenstelling tot veel mannen, halen veel vrouwen bijvoorbeeld echt wel voldoening uit het klaren van huishoudelijke klusjes.

Waarom moeten er in de maatschappij maatregelen blijven genomen worden om man en vrouw gelijk te stellen?

Omdat maatschappij, de arbeidsmarkt, de politieke wereld... historisch zo gegroeid zijn dat ze vooral afgestemd

zijn op mannen en dus eigenlijk vrouwen onrecht aandoen. Ze geven vrouwen te weinig kansen om hun potentieel te ontplooien. Vooral dankzij het feminisme is dit vandaag in onze samenleving veel minder het geval dan in bijvoorbeeld de jaren 1950.

Toch kan er nog veel veranderd worden, vooral op structureel vlak, zodat vrouwelijke voorkeuren ernstiger genomen worden en vrouwen economisch minder zwak staan. Vrouwen moeten zich nog te veel aanpassen aan een mannelijk genormeerde arbeidsmarkt.

Wanneer iemand deeltijds werkt, veel vrouwen dus, vermindert ook de kans op promotie en is de kans op ontslag groter, want het gaat hierbij ook meestal om jobs waarbij iemand makkelijk vervangen kan worden. Een vrouw wordt ook minder makkelijk terug ingeschakeld wanneer ze terugkomt na moederschapsverlof.

Ook mannen kunnen het slachtoffer zijn van die mannelijk genormeerde wereld. Het is niet evident voor een man die graag zou thuisblijven voor de kinderen om dat daadwerkelijk te doen. Hij wordt daarop aangekeken.

Structurele en mentaliteitsveranderingen zijn nodig om beide seksen de kans te geven zo veel mogelijk te doen wat ze echt willen doen.

Merkt u zelf, in uw persoonlijke en professionele leven, veel van de nog bestaande ongelijkheid?

Persoonlijk heb ik daar eigenlijk nog niets van gemerkt. Uit onderzoek komt naar voren dat sommige vrouwelijke academici vinden dat hun vrouw-zijn niet in hun nadeel werkt, terwijl andere dat wel vinden. Deze laatste ervaren bijvoorbeeld dat ze minder makkelijk toegelaten worden tot mannelijke netwerken of melden dat ze denigrerende opmerkingen krijgen over hun vrouw-zijn. Onderzoek wijst ook uit dat als een artikel zagezegd geschreven werd door een vrouw het minder hoog wordt aangeschreven door academische commentatoren, dan als hetzelfde artikel zagezegd door een man geschreven is. Dit geeft aan dat er duidelijk nog altijd discriminatoire mechanismen spelen.

Zeg niet te gauw: "Geef geen boormachine aan een vrouw."

Klaas Nijis
consulent-stafmedewerker

RECLAME. WE HEBBEN ONS ER ALLEMAAL WEL VAST EN ZEKER AL EENS AAN GEËRGERD. JE WORDT ER OVERAL MEE PLATGESLAGEN, OVERSTEMD EN AANGEZET TOT CONSUME(E)REN. MAAR IS ER DAARBUITEN NOG EEN BIJKOMENDE REDEN VOOR VROUWEN OM AANSTOOT TE NEMEN AAN BEPAALDE RECLAMECAMPAGNES? KAN MEN SPREKEN VAN EEN OVERWEGEND MANNELIJKE, SEKSISTISCHE TENDENS IN DE MARKETINGWERELD, OF VALT DAT ALLEMAAL NOG MEE? WE GINGEN HET EENS VRAGEN AAN TWEE EXPERTEN: CORINE VAN HELLEMONT, COÖRDINATOR VAN DE DENKTANK ZORRA EN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEKSTER OP DE UNIVERSITEIT ANTWERPEN, EN KATJA VAN PUTTEN, BEDRIJFLEIDSTER VAN HET COMMUNICATIEBUREAU FÉ..

"Men is zich vaak gewoonweg er niet eens van bewust dat men vrouwen schoffeert."

KATJA VAN PUTTEN

'Seksisme' in de media kan verschillende vormen aannemen. Je kan vrouwen (en natuurlijk soms ook mannen) uitlachen om hun gestereotypeerde en overdreven trekjes, je kan een mannelijke expert pendant doen uitleggen aan moeder de huisvrouw waarom ze beter toch maar overschakelt naar een ander wasproduct of je kan mensen voorstellen als objecten, een consumptieproduct zoals je er als reclamemaker zelf, via associatie, probeert te verkopen. Om er maar een paar te noemen. En dat er wel degelijk problemen zijn met beeldvorming in sommige reclames bewijzen de vele reacties die sommige campagnes uitlokken op het forum van ZORRA of de spontane verontwaardigde mails die belanden bij Fé..

Zo zijn er wel enkele aanstootgevende voorbeelden te noemen uit recente reclames: de campagnes waarbij vrouwen met een boormachine ganser muren om zeep helpen of waarbij men om pensioensparen aan te moedigen vrouwelijke borsten op verschillende, oplopende leeftijden naast elkaar afbeeld, met de laatste in rij er weer even jeugdig uitzien als de eerste. "Je weze maar beter voorbereid", is de begeleidende boodschap. En iedereen kent ondertussen zeker ook de waspoederreclame's waarbij een (altijd) mannelijke expert een dolgelukkige huisvrouw meeneemt naar de wondere wereld diep binnen de vezels van haar wasgoed en haar eventjes uitlegt waarom zijn product zoveel beter is dan haar

vorige. Die mannelijke expert-/technicusrol is trouwens een steeds weerkerend kwaad, en eentje die volgens studies de vrouwen het bloed vanonder de nagels haalt. Volgens Corine Van Hellemont ziet een deel van het publiek dit als een manier om de afhankelijkheid van de vrouw, die obligeert voor de haard hoort te zitten, te onderstrepen.

ook wel nog elders te knellen. En dat is simpelweg bij de manier waarop reclamebureaus werken en van daaruit dan ook communiceren met vrouwen. Volgens onderzoek van onder meer Fé. kijken en interpreteren vrouwen en mannen op een heel andere manier reclame, zowel in gedrukte, verbale, als bewegende beelden vorm.

creatieve functies moeten hebben. Ook Katja Van Putten denkt dat hierin een probleem schuilt. Op die vergaderingen van allemaal mannelijke reclamemakers is men zich vaak niet eens bewust dat men vrouwen gaat schofferen of dat er gewoonweg iets schort met de manier waarop men met hen wil gaan communiceren.

Gelukkig zijn dat soort reclames volgens haar ondertussen wel in de minderheid aan het geraken. En in de achtergrond van die denkbeeldige laboratoria lopen nu toch ook wel enkele vrouwen rond. Gelukkig maar staan we nu dan ook ver van de situatie van vlak na WOII, toen reclame -bewust of onbewust- ook gebruikt werd om de vrouwen, die zich wegens een tekort aan mannen in de arbeidsmarkt (de meeste jonge mannen waren gaan vechten) op de werkplaats hadden gepositioneerd, terug achter die bewuste haard te krijgen.

Maar ondanks het feit dat men daarbij misschien de meeste problemen zou verwachten, blijkt het schoentje toch

De creatieve functies in de reclamewereld worden volgens zowel Katja Van Putten als Corine Van Hellemont nog altijd overwegend ingevuld door mannen, terwijl vrouwen binnen die sector zich meer bezighouden met de accounts, het zorgen voor de klanten. Het is dan ook logisch, dixit Van Hellemont, dat vooral de mannelijke ervaringswereld aan bod komt in reclames en dat hoe meer die ervaringswereld is gaan veranderen (mannen zijn in de loop der tijd ook een grotere rol in het gezinsleven gaan opnemen), hoe meer je ook wel veranderingen krijgt in de reclame. Maar om de vrouwelijke leefwereld ook écht aan bod te laten komen, zou je meer vrouwen in die

Maar volgens haar is men zich daar langzaam ook wel van bewust aan het worden en valt het op dat veel bureaus beseffen dat ze op zijn minst toch eerst eens even gaan moeten babbelen met vrouwen om te horen naar wat zij belangrijk vinden, alvorens een nieuwe campagne op de wereld los te laten.

Eén belangrijke les die men alvast kan leren door goed naar de vrouwelijke doelgroepen te luisteren, is dat men meestal gecharmeerd wordt door reclame die een haalbaar ideaalbeeld naar voor brengt. Hoewel reclame nog altijd niet de extreme pannelatten gebruikt waar de modewereld momenteel voor onder vuur ligt, moet

men zich bij het maken van reclame ook bewust zijn van het feit dat hetgeen gepresenteerd wordt, waar men zijn product aan koppelt, ook een haalbare doelstelling moet zijn voor de consument. "Vrouwen kijken graag naar mooie lichamen, maar moeten zich daar ook wel in kunnen herkennen.

"We denken wel dat reclame nog altijd zo stereotiep is, maar er zijn ondertussen gelukkig ook enorm veel verfrissende reclames."

CORINE VAN HELLEMONT

Ze willen het gevoel krijgen dat beeld dat gepresenteerd wordt ook te kunnen bereiken. Maar dat 'bereikbaar beeld' is veel realistischer dan wat nu klassiek, stereotiep in reclame aanwezig is. Dus die grenzen van 'wat is schoonheid' zijn veel breder dan in de klassieke reclame. En daar zou wat aan getrokken mogen worden", vindt Katja van Putten. Corine Van Hellemont haalt een andere, maar meteen veel duurderde methode aan: men kan het ook gewoon verkopen door middel van herhaling. Uiteindelijk zal de consument het dan wel gaan geloven of het gewoon in zijn winkelkarretje smijten, omdat men het nu eenmaal kent van al die reclames.

Als extreme magerheid de reclamewereld gelukkig nog niet teistert, is dat wel iets anders met de sexualisering/objectivering van vrouwen (en occasioneel ook mannen). Het ene (seks)object wordt gekoppeld aan de verkoop van het andere (het product). Is dat een achteruitgang binnen de reclame? Katja Van Putten: "Ik vind persoonlijk van wel. Langs de ene kant is het misschien goed dat seksualiteit uit de taboesfeer wordt gehaald, maar het haalt ook heel wat weg uit de mythe, de schoonheid van het niet-zien. Ik ben er dan ook niet altijd voor.

Fé.: een communicatiebureau, met een twist

We vroegen aan Katja Van Putten om de missie en ontstaansgeschiedenis van Fé. (jawel, met een punt) even voor onze lezers te schetsen.

Katja Van Putten: "Fé. is een communicatiebureau. Dat is absoluut en heel bewust meer dan gewoon een reclamebureau. Reclame is immers slechts een onderdeel van communicatie. In principe vertrekken wij van onderzoek naar maatschappelijke tendensen en bouwen van daaruit een communicatieplan op. Als gevolg hoeft dat geen klassieke reclame te zijn.

7 jaar geleden zijn we met Fé. begonnen, oorspronkelijk vanuit een zekere frustratie, omdat campagnes die naar vrouwen gericht waren zo vaak de bal mis sloegen. Het klopte vaak helemaal niet met hoe vrouwen denken en wat ze belangrijk vinden. Dat is door ons wat opengetrokken, doordat we bewust vertrekken vanuit hoe dat vrouwen denken: breed denken, conceptueel denken..., samengevat, wat men 'vrouwelijk denken' noemt. We zoeken daarvoor trouwens nog altijd naar een andere naam, maar die hebben we nog niet gevonden.

En zo voeren wij onze communicatie, op verschillende fronten. Hetgeen niet wil zeggen dat we alleen met budgetten voor reclame naar vrouwen toe werken. Zo is duurzaamheid een andere pijler van de samenleving waar we veel mee bezig zijn, hetgeen anderszijds eigenlijk ook wel past binnen het vrouwelijk denken, in die zin dat je rekening houdt met je omgeving in alles wat je doet. Wij doen dat bij Fé. echt vanuit een bewust maatschappelijk engagement.

Wij geloven in een diverse samenleving en wij kiezen bewust voor sommige campagnes vanuit dat engagement. Wij zullen daarom ook nooit zomaar werken voor bepaalde cliënten. Wij werken bijvoorbeeld met ECOVER, die een ecologisch doel voorop staan, maar daarnaast doen wij ook heel bewust de campagnes voor Dove. De missie van Dove om te werken aan schoonheidsidealen is voor ons heel belangrijk, dus dat willen we dan wel ondersteunen. Maar als morgen Unilever zou afkomen voor één of ander merk waar we

ons niet in zouden terugvinden, dan zouden we dat niet doen. Dat is voor ons duurzaam ondernemen. Winst is één ding, maar maatschappelijke relevantie is iets anders. Winst is natuurlijk ergens wel belangrijk, we moeten natuurlijk ook lonen betalen om maar iets te zeggen, maar we zijn ook heel nadrukkelijk bezig met andere dingen. Zo is het voor ons belangrijk dat onze werknemers zich goed voelen en weegt het effect dat wij bereiken zwaar door.

De reacties die we dan krijgen van vrouwen op bijvoorbeeld die Dove-campagne, die we toen gemaakt hebben met Lieve Blancquaert, is fantastisch. Dat vind ik waardevoller dan dat we dit jaar om zeggens een omzetstijging van 50% hebben kunnen boeken.

Sommige klanten komen daarvoor ook juist naar ons. Maar dat is wel maar één type klanten. Een puur commercieel bedrijf zal daarvoor niet meteen naar hier komen. Tenzij ze zich om bepaalde redenen toch een maatschappelijk kleedje willen aanmeten.

Heel die filosofie is niet altijd gemakkelijk aan te houden binnen de wetmatigheden van een economisch systeem, maar wij proberen daar heel bewust aan te blijven verder doen."

Fé.losofie/Fé.nomenaal

Tekst: Fé.soulcommunication

Fotografie: Lieve Blancquaert

ISBN: 9044504207

€19, incl. BTW

Uitgeverij De Geus

Er is daardoor ook een soort bimbocultuur ontstaan. Er is een hele groep meisjes die nu het feminisme teniet doen en zich eigenlijk enkel nog puur als lustobject opstellen. Het gaat daarbij echt om het 'bekoren van'. In veel gemeenschappen gelooft men trouwens nog echt dat als de man het dan ook neemt, dat dan ook terecht is, dat je het zelf eigenlijk gezocht hebt. Dat is zeer dubbel allemaal. Het is in ieder geval een trend die niet bepaald positief is."

Dan rest er ons nog enkel de vraag wat men als consument kan of moet doen in dergelijke gevallen. Men kan natuurlijk weggijken, maar dat is al lang niet meer zo evident nu reclame overal zo sterk aanwezig is. Waarom stemmen we niet vaker ergerlijke reclame weg met onze portefeuille? Katja Van Putten: "Het gebeurt wel hoor. Je hebt natuurlijk persoonlijke, maatschappelijke betrokkenheid enerzijds en anderzijds heb je ook wel dat streven naar *convenience*, gemak. En het is nog altijd maar een beperkte groep bewuste consumenten die gaat handelen op basis daarvan en ook effectief gaat reageren. Maar die groep consumenten wordt wel steeds groter en hun middelen om te reageren worden steeds beter. Die consumentenprogramma's op tv bijvoorbeeld, dat brengt die bedrijven echt wel schade toe. Consumenten hebben vandaag steeds meer macht, maar dat staat natuurlijk ook nog altijd in verbinding met de nood tot *convenience*."

Eigenlijk kunnen we, enigszins tot mijn eigen verrassing, al bij al stellen dat de situatie, in globo genomen, dus nog wel meevalt. Er zijn zeker nog problemen, soms, maar er is een zichtbare verbetering aan de gang. Vrouwelijke bureaus in binnen- en buitenland oogsten succes en mannelijke reclamemakers beginnen in te zien dat er rekening gehouden moet worden met de vrouwelijke manier van denken om deze grote groep consumenten ook te kunnen verleiden. En als consument heb je in feite altijd nog de laatste zeg. Ergerlijke reclame? Doe er gewoon iets aan.

ZORRA: denktank voor gender, media en reclame

Corine Van Hellemont legt ons uit waar ZORRA voor staat en hoe de organisatie probeert aan sensibilisatie omtrent gender in reclame te werken.

Corine Van Hellemont: "ZORRA is de afkorting van **Zien, Onderzoeken en Reageren op Rolpatronen in Advertenties**, maar staat ook een beetje voor de zus van Zorro. Zeker in onze beginperiode was die naam er ontstaan vanuit de mentaliteit om onrecht te bestrijden. In die tijd dienden we vooral als meldpunt, later zijn we onder die noemer ook gewoon onderzoek beginnen te doen naar reclame. In 1990 hebben we dan minimale subsidies verkregen om een echt meldpunt uit te bouwen. Nu is ZORRA nog verder uitgegroeid en dient het ook als een discussieforum, waar we proberen publieke reacties te verzamelen.

Elk jaar delen wij ook een prijs uit. Aanvankelijk was het idee om ieder jaar de goorste reclame een 'prijs' te geven. Uiteindelijk hebben we echter besloten om dat net niet te doen: in de plaats daarvan belonen we nu de meest vrouwvriendelijke reclame. Je zit immers al heel het jaar door over die slechte reclames te praten. En op die manier kan je dan juist één keer per jaar een feest geven, dat is veel leuker en positiever. De reclame-industrie vindt dat overigens zelf ook een bijzondere prijs, eentje die ze graag krijgen. Die vrouwvriendelijke prijs zit ergens in een niche en krijgt vrij veel media-aandacht. Op die manier hou je meteen ook de problematiek levendig. Het is dus in se een positieve manier om de discussie onder aandacht te brengen. Het is niet allemaal komer en kwel, een aantal reclamemakers

weet het wel goed te doen en daaraan kan je ook een voorbeeld nemen. Je moet niet alleen shockreclame maken, als je het goed doet, krijg je ook wel op andere manieren aandacht. Voor mij was dat een vrij intuïtieve keuze om van die prijs een positief iets te maken en het heeft gewerkt."

Seksistische reclame. Dromen van een betere wereld voor m/v met talent

Corine Van Hellemont
ISBN: 978 90 334 6902 2
Winkelprijs: ca. €16,50
148 blz.
Uitgeverij Acco

Gelijkheid: zo natuurlijk als plassen!

Sonny Van de Steene
consulent-stafmedewerker

OP 11 NOVEMBER 2004 STARTTE IN GENT DE ACTIEGROEP *LEG MIJN BLAAS HET ZWIJGEN NIET OP* EEN PETITIEACTIE. HET WAS TEVENS ZIJN EERSTE WAPENFEIT. DE PETITIE PLEITTE VOOR GRATIS Plassen VOOR VROUWEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE, OP FESTIVALS EN OP ANDERE VOLKSFEESTEN. 9.427 HANDTEKENINGEN WERDEN VERZAMELD EN OP 8 MAART 2006, DE INTERNATIONALE VROUWENDAG, OVERHANDIGD AAN HET STADSBESTUUR VAN GENT.

De actiegroep *Leg mijn blaas het zwijgen niet op*, dat zowel uit vrouwen als mannen bestaat, klaagt de ongelijkheid aan tussen vrouwen en mannen inzake publiek sanitair. Ze wenst een integraal toegankelijk sanitair beleid voor iedereen. In 2004 bevonden zich in de Gentse openbare ruimte immers vooral mannenurinoirs. Vrouwen en personen met een handicap kunnen echter geen gebruik maken van deze kosteloze voorzieningen. Het contrast tussen de aanwezigheid van (gratis) herenurinoirs op festivals gefinancierd door de organisators, grote evenementen én in sommige Vlaamse steden, en de afwezigheid van (gratis) publieke toiletten voor iedereen, zijn de actiegroep *Leg mijn blaas het zwijgen niet op* een doorn in het oog.

“Leven we in een democratische maatschappij waar de Vrouw nog steeds minder mag dan een Man? Waar blijft emancipatie en rechtvaardigheid? Zijn dat enkel slogans? Het gaat hier niet over de banaliteiten, het gaat hier over principes. Zelfs als het aankomt op de primaire zaken is er ongelijkheid tussen verschillende geslachten. [...] Ik wil wel benadrukken dat er veel andere facetten zijn waar vrouwen achtergesteld zijn. Maar als de primaire behoefte van het plassen al over het hoofd gezien wordt, hoe kan je dan nog over andere grotere discriminaties praten”, aldus Baharak Bashar, initiatiefneemster van de actiegroep.

De aanleiding voor Baharak Bashars niet aflatende gedrevenheid om het probleem van openbare toiletten voor vrouwen aan te kaarten en oplossingen voor te stellen, spruit voort uit een incident die ze enkele jaren geleden meemaakte.

"[...] tijdens de Gentse feesten in 2004 heb ik uit noodzaak moeten wildplassen achter een wagen. Waarschijnlijk is dit voor vrouwen een herkenbaar iets. Ik ben betrappt door twee politieagenten die me bedreigden met een boete van 250 euro omdat ik zogenaamd de openbare zeden zou geschonden hebben. Ik vond dat een vreemde berisping omdat ten eerste openbare zedenschennis fundamenteel verschillend is van wildplassen en ten tweede is er op de Gentse feesten een fundamenteel gebrek aan gratis en voldoende sanitair voor vrouwen. Daarom vond ik het onrechtvaardig dat ik een boete ging krijgen. Niet dat ik pleit voor wildplassen, maar als je dat wil aanpakken moet je zorgen voor evenwaardige voorzieningen voor vrouw én man. Voor mannen worden de urinoirs gefinancierd door het stadsbestuur terwijl vrouwen naar privétoiletwagens moeten waar het 50 cent kost voor een keer plassen en lange rijen te wachten staan. Voor 10 plasbeurten gedurende 10 dagen ben je snel 50 euro kwijt."

Cafétoiletten en wildplassen

De petitie was pas het startschot. Vele acties volgden.

Tijdens de Gentse feesten van 2005 werden 414 vrouwen (waarvan 174 uit Gent) ondervraagd over hun plaspraktijken, plasattitudes en hun kennis over plasmogelijkheden in de publieke ruimte. Dit resulteerde in 2006 in een rapport met onthullende resultaten.

Daaruit bleek vooreerst dat 77 procent van de ondervraagde vrouwen die in de stad rondlopen en dringend moeten plassen hun toevlucht zoeken in een café (al dan niet samen met een consumptie, al dan niet betalend); dat 22 procent van de ondervraagde vrouwen die in de stad rondlopen en dringend moeten plassen terugkeren naar huis om te plassen; dat 26 procent van de ondervraagde vrouwen die in de stad rondlopen en dringend moeten plassen gebruik maken van een publiek toilet (al dan niet betalend); en dat ruim 37 procent, van deze vrouwen, wildplassen als oplossing aangeeft. 50 procent

van de ondervraagde vrouwen geeft trouwens toe wel eens wild te plassen -waarvan dus 37 procent expliciet ook in de stad. 9 procent van de ondervraagde vrouwen plast zelfs meer dan 10 keer wild per jaar.

Uit de enquête komt duidelijk naar voor dat wildplassen van alle geslachten en van alle leeftijden is.

Het urinoirbeleid om wildplassen van mannen in te dijken sluit, volgens het actiecomité, de groep van wildplassende vrouwen dus uit.

De vrije bewegingsruimte van vrouwen wordt niet alleen beperkt door de afwezigheid van voldoende plasgelegenheden, maar ook doordat de mogelijkheid tot plassen bijna volledig afhankelijk is van de willekeur van commerciële gelegenheden, zoals cafés en winkelketens

In het KB 07/02/1997 (BS 25/04/1997) hoofdstuk I, 1.3 verplicht de wet de horeca om sanitair te voorzien. De wet voorziet echter niet of het al dan niet gratis moet worden aangeboden.

Deze leemte zorgt er, volgens de actiegroep, dan ook voor dat men in grote horeca- en winkelketens (zoals Hema, C&A, INNO, McDonalds...) en publieke gebouwen (bijvoorbeeld stations),

zelfs bij consumptie, moet betalen voor een toiletbezoek. Veelal laten ze hun toiletten door privébedrijven uitbaten of nemen ze een zelfstandige in dienst voor het onderhoud van de wc. Dit betekent 'geen geld, geen wc-bezoek'. Heb je geen klein geld bij je of kunnen ze je briefje van 50 euro niet wisselen, dan heb je gewoon pech.

De uitbater zegt dat het onderhoud van wc's geld kost. Dat is uiteindelijk ook het geval voor het onderhoud van de horecazaak in zijn geheel. De actiegroep vindt dat de consumptieprijs binnen een horecazaak alle kosten in zijn geheel moet dekken. Bovendien vindt de actiegroep dat elke commerciële zaak, en niet alleen de horeca maar ook winkels, banken..., een minimum aan klantenservice moet voorzien wat betreft sanitaire installatie voor zijn klanten.

Het weigeren van een toiletbezoek is, volgens het actiecomité, een absurde zaak. Want 'het op straat doen' is evenmin een aanvaardbare oplossing en bovendien is het wel dra, in sommige steden, 'strafbaar'. Een brief werd vanuit de actiegroep naar *Test-Aankoop* gestuurd met het verzoek een onderzoek te ver-

richten naar de misbruiken in de horeca inzake sanitaire dienstverlening ten aanzien van hun eigen klanten. "Helaas. Verschillende malen heeft de actiegroep via telefoon, aangetekend schrijven... getracht contact te krijgen. Jammer genoeg hebben we daar nooit een antwoord op gekregen."

ken steeds voor hun plasje te moeten betalen. 18 procent van de ondervraagde vrouwen vindt trouwens dat ze meer recht hebben dan mannen op gratis plasmogelijkheden. Hier verwijst de actiegroep naar New York waar vandaag tweemaal meer publieke toiletten voor vrouwen voorzien worden omwille van hun gemiddeld langere toiletbezoek.

onderschreven daarin met klem het 'gratis plassen voor iedereen als basisrecht'. Groen! blijkt, volgens het actiecomité, het meest te beschikken over en gefundeerde dossierkennis en visie omtrent inclusief sanitair beleid in Gent. Op vraag van de actiegroep heeft Vera Dua ook een parlementaire vraag ingediend over dit maatschappelijk thema

Het onderzoek wees verder uit dat hoewel Gent de enige stad in Vlaanderen is die een publiek sanitair beleid heeft, de publieke toiletten voor vrouwen in Gent niet gekend zijn. 64 procent van de ondervraagde vrouwen uit Gent kent geen enkel publiek toilet; 28 procent van de ondervraagde vrouwen uit Gent kent 1 of 2 publieke toiletten; en 8 procent van de ondervraagde vrouwen uit Gent kent 3 of meer publieke toiletten. 95 procent van de ondervraagde vrouwen vindt het discriminerend dat voor heren urinoirs voorzien worden die én gratis én ruim verspreid én zichtbaar én 24/24, 7/7 beschikbaar zijn. Voor mannen en honden worden gratis plasmogelijkheden voorzien, maar vrouwen lij-

Gratis plassen een basisrecht?

Leg mijn blaas het zwijgen niet op peilde, naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen, in 2006 naar de verkiezingsbeloftes omtrent inclusief publiek sanitair van de Gentse democratische partijen. Politici zagen vanaf dan (na alle acties) in dat plassen een dagelijks nijpend probleem is van iedereen. Alle democratische partijen schreven in hun verkiezingsprogramma dat ze werk wilden maken van gelijke sanitaire voorzieningen voor iedereen. Het actiecomité legde daarop een aantal vragen met betrekking tot hun toekomstig plasbeleid voor aan CD&V, Groen!, spirit, sp.a en de toenmalige VLD. De meeste partijen antwoordden -enkel de VLD niet- en

bij minister voor Gelijke Kansen Kathleen Van Brempt. Van Brempt wou de petitie van de actiegroep op de vrouwendag in november 2004 niet ondertekenen, omdat ze bedenkingen had of dit echt een probleem was waar vrouwen van wakker liggen.

"De vraag was een poging van de actiegroep om de problematiek onder de aandacht te brengen en actie van uit de politieke wereld te bewerkstelligen. Minister Kathleen Van Brempt wees door naar haar collega minister Marino Keulen, bevoegd voor Ruimtelijke Ordening, en hij wees dan weer door naar haar. Op dit ogenblik is er nog steeds geen gevolg aan gegeven."

In september voor de gemeenteraadsverkiezingen nodigde, toenmalig schepen en huidig burgemeester van Gent, Daniël Termont de actiegroep uit.

“Dat was een vrij constructief gesprek en hij vertelde ons dat de stad Gent een oplossing zal uitwerken voor de volgende Gentse feesten. Na de verkiezingen heeft het bestuur van de stad Gent het publiek sanitair in zijn beleidsplan opgenomen, waar we echt tevreden over zijn”, aldus Baharak Bashar. “De stad is duidelijk haar best aan het doen. Men is er gevoelig voor en het gaat vooruit. In de ondergrondse parkingen zijn de toiletten nu gratis, sommige sanitaire eenheden zijn vernieuwd en bij ons project *Aanzet tot integraal vrouwvriendelijk sanitair in de stad Gent* heeft Stad Gent de actiegroep logistiek ondersteund.”

Dit project werd gefinancierd door het federaal ministerie van Grootstedenbeleid en Gelijke Kansen, onder bevoegdheid van minister Christian Dupont. Dit project bestond uit twee delen: de ontwerpwedstijd van een unisekstoilet en de signalisatie van het bestaand sanitair in de stad Gent. De ontwerpwedstrijd uitgeschreven door de Gentse actiegroep riep op om een *uniseks/universal design toilet* te ontwerpen dat kan dienen als een volwaardig publiek sanitair in de Gentse binnenstad. De zes ontwerpen werden in mei 2007 in onder andere het Design Museum te Gent tentoongesteld. Siegfried Van Haudenhuyse, ir-architect, de ontwerper van toiLED kreeg van de actiegroep de prijs van het winnend ontwerp. Zijn ontwerp wordt op dit moment door de stad onderzocht als mogelijke realisatie binnen de stad Gent.

Het tweede luik van het project, met betrekking tot de signalisatie, werd door de actiegroep *Leg mijn blaas het zwijgen niet op* in samenwerking met de stad Gent opgezet. Van april tot juni 2007 liep er een proefproject waarbij 26 horecazaken hun sanitair ook voor niet-klanten openstelden. Daarbij werd op 7 Gentse publieke urinoirs een vrouwenilhouet aangebracht, dat aangaf waar zich de dichtstbijzijnde gratis toiletten voor dames bevonden in de

horeca in de buurt of waar er gratis publiek sanitair was. Dit project leverde onder andere volgende resultaten op.

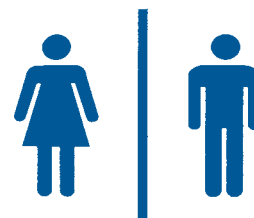
Een kleine 80% van de deelnemende horecazaken evalueerden het project positief. De vraag om het toilet te mogen gebruiken, bleek hoger bij horecazaken die dicht bij een bushalte liggen of in de buurt van een toeristische attractie. Zo'n 44% van de deelnemende horecazaken geeft aan dat er evenveel mannen als vrouwen hun sanitair gratis gebruiken. Dit betekent misschien dat mannen liever een toilet gebruiken dan het dichtstbijzijnde urinoir in de straat. Sommige 'toilettoeristen' (mensen die wel het toilet gebruiken, maar geen consumptie bestellen) kwamen terug naar de horecazaak en/of consumeerden iets na hun toiletbezoek. Zo beweert 20% van de deelnemende horecazaken voordelen te hebben ervaren door hun sanitair gratis aan te bieden tijdens de proefperiode van 3 maanden.

Opvallend is dat sommige horecazaken enkel unisekstoiletten aanbieden en dat er over het algemeen ook meer sanitair voor mannen dan voor vrouwen is; slechts een derde van alle beschikbare sanitair in de deelnemende horecazaken is bestemd voor vrouwen. Vandalisme vindt niet alleen plaats bij de publieke toiletten. Zo is 15% van de deelnemende horecazaken vaak het slachtoffer van vandalisme in de toiletten. Over het algemeen, ook buiten het proefproject, is de onbeleefdheid van sommigen die gratis hun sanitair gebruiken, de grote ergernis van de deelnemende horecazaken. De meerderheid van de deelnemende horecazaken wil graag verder aan het project meewerken.

Ook op de Gentse feesten van 2007 waren enkele veranderingen merkbaar. Gent bood op 4 locaties binnen de feestzone gratis toiletten aan dames aan. In totaal werden er 18 vrouwen-toiletten, 14 mannentoiletten en 2 toiletten voor gehandicapten gratis toegankelijk gesteld. Hoewel de stad voor dit initiatief 25.000 euro heeft uitgetrokken, werd er voor gekozen om het

discreet te houden om overdaad van gebruik te vermijden. Maar het mond-aan-mondreclame heeft er voor gezorgd dat er veel volk op de gratis toiletten afkwam. Dit initiatief werd zeer positief onthaald door de gebruikers, onderhouders en de stad zelf.

“Toiletzaken blijven voor veel politici eerder een triviale kwestie. Komt het door de connotatie die ze met zich mee zouden kunnen krijgen als ze zich zouden toeleggen op sanitaire aangelegenheden of spelen andere elementen? Wie zal het zeggen? Feit is dat de actiegroep en stad Gent elkaar gevonden hebben in het streven naar gebruiksvriendelijker toiletvoorzieningen en deze bekend te maken naar het Gentse publiek. De stad heeft op dit ogenblik een progressief bestuur, dat nadenkt en actie onderneemt op dit vlak. Ik denk niet dat vele steden daar zo voor openstaan. Maar toch er is nog veel werk aan de winkel en daar moet de stad zich van bewust zijn. Als men een probleem wil aanpakken, moet men het proberen fundamenteel aan te pakken en niet populistisch uit de hoek te komen. Het blijft absurd dat de stad aan de provincie geld moet betalen om de toiletten van het provinciaal gebouw, namelijk Het Vleeshuis gratis ter beschikking van het publiek te stellen tijdens de feesten. Een integraal toegankelijk toiletbeleid is niet enkel een zaak voor stad Gent, maar voor heel Vlaanderen, België.”

Voor meer info
www.plasactie.be

Bronnen

- <http://users.telenet.be/plasactie2/Plasdossier%202006/Test-aankoop.pdf>
- <http://lehembre.wordpress.com/2007/03/28/interview-met-baharak-bashar-plassen-is-een-mensenrecht/>
- Rood - maandblad voor socialistische democratie, maart 2007 - Interview met Baharak Bashar: "Plassen is een mensenrecht!"
- www.plasactie.be

Geen voet op heidense bodem

Onlangs publiceerde het Vaticaan de tekst 'Samen opvoeden in de katholieke school'. Op die manier wil het katholieke scholen aansporen om bij te dragen tot de integrale vorming van mensen en reageren tegen maatschappelijke kwalen zoals subjectivisme, moreel relativisme en nihilisme. Concreet komt het erop neer dat katholieke scholen worden aangemoedigd actief samen te werken met de andere onderwijsinstellingen, in de eerste plaats met katholieke centra voor hogere studies. In het artikel 'Geen info over VUB, dat is maar normaal' (*De Standaard*, 03/12/2007) verzekert Mieke Van Hecke, directeur-generaal van het katholiek onderwijs, dat het niet gaat om een terugkeer naar vroeger. Maar tegelijkertijd voegt ze eraan toe: "De Vrije Universiteit Brussel is een duidelijk vrijzinnige instelling. Wij gaan onze leerlingen niet aanraden zich daar in te schrijven."

Dat klopt, mevrouw Van Hecke. Vroeger werd je verketterd als je voet op heidense bodem durfde te zetten. Nu word je vriendelijk verzocht dat niet te doen. Dwang krijgt een menselijk gezicht, maar ontdoet zich niet van haar verfoeilijk karakter. Wat u er ook moge van denken, in het land van de woelige schoolstrijden kan een controverse niet uitblijven.

Mieke Van Hecke vindt het "niet meer dan normaal" dat de laatstejaars van de katholieke scholen verstoken blijven van informatie over hogescholen en universiteiten die niet dezelfde inspiratie hebben als de katholieke scholen. Blijkbaar willen niet alle onderwijsnetten hun leerlingen opvoeden tot kritische burgers. Dat is nochtans een van de opdrachten van het Vlaamse onderwijs, ongeacht 'zuil' of 'inspiratie'. Volgens de website van *onderwijs Vlaanderen* wil Vlaanderen een emancipatorisch onderwijs bieden, waarmee het de zelfontplooiing van de leerlingen stimuleert, met respect voor ieders eigenheid. In alle onderwijsnetten zou men de leerlingen moeten aanzetten tot het maken van

eigen keuzes, tot een zo groot mogelijke autonomie en tot verantwoordelijkheidszin. Dát is de sterkte van het Vlaamse onderwijs. Om deze autonomie en vrije keuze te garanderen, hebben alle leerlingen in alle onderwijsnetten recht op een gestructureerde studiekeuzebegeleiding, met volledige informatie over alle mogelijkheden. Dat is nu net wat er dreigt te ontbreken in het katholiek onderwijs, als de katholieke scholen de opvattingen van hun directeur-generaal volgen. Wat denkt de minister van Onderwijs, die het katholiek onderwijs betoelaagt, over het manifest weigeren van een van de sterke punten van het Vlaamse onderwijs?

Als er tegemoet gekomen wordt aan de vraag van het Vaticaan, betekent dit een ontegensprekelijke terugval voor onze moderne samenleving. De muren slopen die jarenlang opgetrokken waren tussen de verschillende levensbeschouwelijke gemeenschappen in ons land, dat was een streefdoel waar tot voor kort alle 'zuilen' voor te vinden waren. Hebben wij niet allen gestreden voor de ontzuiling en voor een moderne samenleving met een pluralistisch karakter? Voor een moderne samenleving waar het niet uitmaakt tot welke levensbeschouwelijke gemeenschap je behoort, waar iedereen in respect voor elkaar samenleeft? In tegenstelling tot Mieke Van Hecke, directeur-generaal van het katholiek onderwijs, zijn wij voorstander van een onderwijsmodel waarin de leerlingen op een open, verdraagzame en solidaire wijze geïnformeerd worden over wat in de samenleving bestaat. Op basis van juiste en volledige informatie kan de kritisch denkende leerling een verantwoorde keuze maken. Een gesloten visie zoals deze van Mieke Van Hecke geeft de indruk weinig vertrouwen te schenken aan het eigen onderwijsmodel.

Sonja Eggerickx
voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

GO! is pluralistisch onderwijs

Jeroen Verelst kent de vrijzinnigen in *De Morgen* van 12 december 2007 een scholennet toe dat kwalitatief hoogstaand is, dat staat voor openheid en pluralisme en dat alle erkende levensbeschouwingen aanbiedt. Toch even rechtzetten: GO! is geen vrijzinnig onderwijs, maar pluralistisch onderwijs dat ingericht wordt door de Vlaamse Gemeenschap, met andere woorden door de overheid. Als dusdanig staan alle erkende levensbeschouwingen op gelijke voet, met gelijke rechten en plichten. Het is onderwijs voor iedereen, welke levensbeschouwelijke achtergrond men ook heeft.

Sonja Eggerickx
voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

Recht op zelfbeschikking bij het levenseinde, een illusie?

DE BELGISCHE VERENIGING VOOR VOLKSGEZONDHEID ORGANISEERDE SAMEN MET DE ONDERZOEKSGROEP ZORG ROND HET LEVENSEINDE VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL OP 14 DECEMBER 2007 EEN INTERNATIONAAL SYMPOSIUM MET ALS THEMA *PUBLIC HEALTH AT THE END OF LIFE*. DE PROBLEMATIEK VAN HET LEVENSEINDE VERDIENT DAN OOK DE AANDACHT BINNEN HET KADER VAN DE VOLKSGEZONDHEID.

Tijdens het symposium werden de beleidslijnen betreffende de zorg bij het levenseinde en hun wettelijke implicaties belicht. Joke Lemiengre van de Katholieke Universiteit Leuven stelde een onderzoek voor van de ethische beleidslijnen betreffende euthanasie in de ziekenhuizen in Vlaanderen. Van de 81 ziekenhuizen vulden 71 (88%) de vragenlijst in. Hiervan hadden er 45 (63%) een geschreven ethische beleidslijn voor euthanasie. Katholieke ziekenhuizen hebben vaker zo'n richtlijn voor euthanasie dan neutrale ziekenhuizen. Euthanasie werd enkel toegestaan in uitzonderlijke situaties waarbij -naast de wettelijke voorwaarden- bijkomende voorwaarden, zoals de palliatieve filter, toegevoegd worden in 75% van de ziekenhuizen voor wilsbekwame terminale patiënten, in 57% van de ziekenhuizen voor wilsonbekwame terminale patiënten met een voorafgaande wilsverklaring en in 50% van de ziekenhuizen voor niet-terminale patiënten. Euthanasie werd niet toegestaan in 2% van de ziekenhuizen voor wilsbekwame terminale patiënten, in 23% van de ziekenhuizen voor wilsonbekwame terminale patiënten met een voorafgaande wilsverklaring en in 32% van de ziekenhuizen voor niet-terminale patiënten. In het onderzoek werd niet onderzocht of er bij een weigering van een vraag naar euthanasie doorverwezen werd naar een andere instelling of arts. Zowel katholieke als niet-katholieke ziekenhuizen formuleren bijkomende voorwaarden, waarbij de katholieke instellingen restrictiever zijn. Het is onaanvaardbaar dat men in de

ziekenhuizen bijkomende voorwaarden oplegt bij een verzoek tot euthanasie of bijvoorbeeld soms weigert euthanasie toe te passen bij niet-terminale patiënten. De wet betreffende de euthanasie kwam tot stand na een grondig parlementair debat. Een arts heeft gewetensvrijheid en kan niet verplicht worden om euthanasie toe te passen. In dit geval zou hij echter moeten doorverwijzen naar een confrater, wat echter vaak niet gebeurt. Het is schrijnend dat een lijdende mens door deze richtlijnen geconfronteerd wordt met bijkomende voorwaarden, een weigering krijgt en niet weet tot wie hij zich moet richten. Het lijkt ons dan ook aangewezen om de doorverwijsplicht in te voeren in de wet betreffende de euthanasie. Bovendien blijkt uit de twee rapporten van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie dat er geen wildgroei van euthanasie ontstond en dat de dokters nauwgezet de wettelijke voorwaarden respecteren.

De meeste mensen wensen te sterven in hun vertrouwde omgeving (thuis of in rustoord). Velen sterven echter nog in het ziekenhuis. Een onderzoek van de Onderzoeksgroep Zorg rond het Levens-einde van de Vrije Universiteit Brussel werd samen met het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid uitgevoerd en beschrijft alle overplaatsingen of transfers van 892 patiënten in hun laatste levensfase in België in 2005. De onderzoekers Lieve Van den Block en prof. dr. Luc Deliens komen tot de volgende pijnlijke cijfers: bij 62% van de mensen met een sterfbed gebeurde er een overplaatsing in de laatste drie

levensmaanden, bij 16% van alle mensen met een sterfbed waren er twee transfers en bij 10% vonden minstens drie verhuizingen plaats. Onnodige transfers aan het levenseinde moeten zoveel mogelijk vermeden worden, tenzij het voor de familie niet anders kan. Men riskeert hierdoor immers ook aan therapeutische hardnekkigheid te doen.

De toenemende vergrijzing plaatst de organisatie van de volksgezondheid voor een grote uitdaging. Door het terugdringen van therapeutische hardnekkigheid kunnen financiële middelen vrij komen die kunnen aangewend worden voor bijkomende bejaardenzorg en de verdere uitbouw van (palliatieve) supportieve zorg. Denken we aan de ondersteunende rol van onder andere de supportieve dagcentra en de thuiszorg.

Het symposium brengt de problematiek van de zorg rond het levenseinde en het desbetreffende onderzoek onder de aandacht. Dit onderzoek levert ons concrete gegevens over de huidige praktijk bij het levenseinde die onontbeerlijk zijn voor de beleidsmensen. Verder onderzoek blijft essentieel voor het optimaliseren van de kwaliteit van die levens-eindezorg. Bij die zorg dient de mens centraal te staan, die vanuit zijn recht op zelfbeschikking het best geplaatst is om de nodige keuzes te maken. Voor de burger betekent het een geruststelling wanneer men weet dat men rekening zal houden met zijn wensen betreffende de beslissingen rond het levenseinde en de plaats van overlijden. Levens-eindezorg belangt ons allemaal aan. Respect voor de zelfbeschikking van het individu en een optimale levenseindezorg dragen dan ook bij tot de humanisering van de laatste levensfase.

Sonja Eggerickx

voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

Wim Distelmans

professor Palliatieve Geneeskunde
Vrije Universiteit Brussel

Standpunt ingenomen door de Orde der apothekers: de gewetensclausule is geen absoluut recht

GESCHOKT DOOR DE VERKLARINGEN VAN EEN APOTHEKER UIT RUISBROEK IN DE MEDIA, IS DE CENTRALE RAAD DER NIET-CONFESSIONELE LEVENSBESCHOUWELIJKE GEMEENSCHAPPEN VAN BELGIË TUSSENGEKOMEN BIJ DE NATIONALE RAAD VAN DE ORDE DER APOTHEKERS.

Ter herinnering: een apotheker had in de media uitspraken gedaan waarin hij toegaf dat hij zich beriep op het recht op gewetensbezwaar bij zijn weigering -in naam van de principes en morele voorschriften van de katholieke leer- om bepaalde geneesmiddelen af te leveren die hijzelf 'immoreel' beschouwt, zoals anticonceptiemiddelen, producten die gebruikt

worden om euthanasie te plegen of de morning-afterpil. Hij zei dat hij zijn cliënteel van zijn weigering op de hoogte bracht met een aanplakbiljet op zijn toonbank. De apotheker nam duidelijk het standpunt over dat paus Benedictus XVI onlangs herhaalde tijdens een internationaal congres van katholieke apothekers over het recht op gewetensbezwaar van de apothekers.

De Centrale Vrijzinnige Raad (CVR) heeft een schrijven gericht aan de Orde der apothekers om te benadrukken dat het recht op gewetensbezwaar dat voorzien wordt door de Code van farmaceutische plichtenleer geen absoluut recht is waarvoor alle andere rechten moeten wijken. De continuïteit van de zorgverlening en de rechten van de patiënt moeten te allen tijde verzekerd worden, zoals geschreven staat in dezelfde Code. De praktijken die de CVR stellig aanklaagt, zijn verre van onschuldig. Ze betekenen een reëel afwijkingsgevaar die de fundamentele van onze democratie, die gebaseerd is op een verscheidenheid aan levensbeschouwingen en op het principe van de scheiding van kerk en staat, op de helling zouden kunnen zetten.

De Orde der apothekers heeft snel gereageerd en heeft deze interpretatie van de Code van farmaceutische plichtenleer bevestigd, zeggende dat "het noodzakelijk is dat de betrokken apotheker de patiënt doorverwijst naar een confrater die voor de aflevering van het geneesmiddel kan zorgen." Bovendien zal tijdens de wachtdienst "de persoonlijke overtuiging van de apotheker dienen te wijken voor het recht van de patiënt op de continuïteit van de zorgen. Met andere woorden, de betrokken apotheker zal voorsnog verplicht zijn tot aflevering over te gaan."

Het recht op gewetensbezwaar van de apotheker kan de fundamentele rechten van de patiënt niet langer in gevaar brengen.

Sonja Eggerickx
voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

OPINIESTUK

Katholiek mosterdzaadje

In het 'Open Vizier' van *Tertio* van 12 december 2007 reageren Cathy Berx en Paul Delva op de recente en hevige discussie die ontstaan is op de uitspraken van Mieke Van Hecke. In dezelfde editie werd ook een artikel van Paul van de Vyvere gepubliceerd. Graag wensten we op beide toch enkele bemerkingsen te maken en kanttekeningen te plaatsen.

In de eerste plaats kwam de reactie van prof. Michel Magits er vanuit zijn functie als vicerector van de Vrije Universiteit Brussel en niet als erevoorzitter van de Unie Vrijzinnige Verenigingen (hij is nooit voorzitter van het Humanistisch Verbond, een lidvereniging van de Unie Vrijzinnige Verenigingen, geweest). Dat de vicerector Studentenbeleid (en later ook nog enkele andere professoren) van de *in casu* door Mieke van Hecke geviseerde instelling op haar uitspraken betreffende de Vrije Universiteit Brussel reageerde, is volgens ons overigens de logica zelve.

Verder lezen we in het opiniestuk van mevrouw Berx en de heer Delva toch ook nog enkele andere opmerkelijke uitspraken. Zo zouden de negatieve reacties van de mensen van de Vrije Universiteit Brussel en diverse anderen volgens hen gericht zijn op het document van het Vaticaan zelf. Dit is echter niet het geval. Het document wordt hier niet gevisieerd, de uitspraken van mevr. Van Hecke naar aanleiding daarvan wel. Deze nuance is, gezien het grote onderscheid tussen de functie van de paus en deze van mevrouw Van Hecke, wel degelijk belangrijk.

De auteurs geven toe dat veel ouders hun kinderen niet inschrijven in het vrije net om de 'projectmatige' redenen. Dat de school haar eigen klemtonen wenst te leggen op levensbeschouwelijk vlak, vechten we niet aan. Maar als men dan ook nog beweert dat "de tijd dat het

katholiek onderwijs een gesloten burcht was, ver achter ons ligt", terwijl men tegelijkertijd laatstejaars één zeer specifieke richting wenst uit te sturen, lijkt ons tegenstrijdig, zowel met de wens van de ouders die hun kinderen niet inschrijven voor het project (maar om allerlei andere redenen) als met de feitelijke burcht die men op die manier rond zijn eigen gemeenschap creëert. Men heeft gelijk als men stelt dat de scholen in het vrije net eigen levensbeschouwelijke klemtonen kunnen leggen. Men gaat te ver als men die lijnen verder blijft afbakenen buiten dat net om. Dan hebben we het niet langer over pluralisme, maar over verzuiling en jawel, sectarisch denken. Dat dit bovendien afwijkt van de eindtermen bepaald voor het secundair onderwijs is voor de schrijvers van schijnbaar geen probleem.

Men zegt niet "we geloven niet in ons project" door leerlingen te informeren over het (gelukkig) erg diverse aanbod van hoger onderwijs in ons land. Men laat die keuze dan vrij aan de jonge volwassenen en hun omgeving. Deze moeten met een goede opvoeding als basis perfect in staat zijn om deze

keuze zelf te maken. Zijn ze dit niet, dan moet de school zich misschien vragen stellen over haar eigen werking.

Wenst u afstand te nemen van gesloten burchten en een sectarische indeling van onze maatschappij, laat deze keuze dan ook vrij. Wat u nu zegt is niet "wij geloven in ons project", maar eerder "wij geloven niet in het project van de anderen." Pluralisme moet als kernwaarde respect meekrijgen. Anders krijgt men geen mooi schilderij, maar gewoon een hoop gek(ri)bbel.

Ons besluit werd al verwoord door mevrouw Cathy Berx die in een vroeger opiniestuk (*De Standaard*, 20/08/2007) schreef: "Kortom, finaal is het een kwestie van vertrouwen en geloof in de kritische zin van jonge mensen en de wijsheid van leerkrachten en scholen." Een objectieve en volledige informatie aan de leerlingen onthouden, bewijst dat het katholiek onderwijs eigenlijk die mooie woorden van mevrouw Berx niet ernstig neemt. Dat betreuren we.

Sonja Eggerickx
voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

KATHOLIEK MOSTERDZAADJE

In het Open Vizierstuk in *Tertio* nr. 409 reageren Cathy Berx en Paul Delva op de heftige discussie die ontstond na uitspraken van Mieke Van Hecke. Ook Peter Vande Vyvere schreef over die kwestie zijn commentaar. Wij willen graag een aantal dingen rechtzetten. De reactie van Michel Magits kwam er vanuit zijn functie als vice-rector van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en niet als erevoorzitter van de Unie

Vrijzinnige Verenigingen – hij is nooit voorzitter van het Humanistisch Verbond, een lidvereniging van de Unie Vrijzinnige Verenigingen, geweest. Dat de vice-rector studentenbeleid en andere professoren op uitspraken van Van Hecke over de VUB reageerden, is volgens ons de logica zelve. Verder lezen we in het opiniestuk van Berx en Delva nog enkele andere opmerkelijke uitspraken. Zo zouden de negatieve reacties van de mensen van de VUB volgens hen gericht zijn op het Vaticaanse document. Dit is niet het geval. Niet het document wordt gevisieerd, maar de uitspraken van mevrouw Van Hecke. Die nuance is, gezien het grote onderscheid tussen de functie van de paus en die van mevrouw Van Hecke, wel degelijk belangrijk. De auteurs geven toe dat veel ouders hun kinderen niet inschrijven in het vrije net om 'projectmatige' redenen. Dat de school haar eigen levensbeschouwelijke klemtonen wenst te leggen, vechten we niet aan. Maar beweren dat "de tijd dat het katholiek onderwijs een gesloten burcht was, ver achter ons ligt", en tegelijkertijd de laatstejaars een zeer specifieke richting uitsturen, lijkt ons tegenstrijdig. Scholen in het vrije net mogen inderdaad eigen levensbeschouwelijke klemtonen leggen, maar men gaat te ver als men die lijnen blijft afbakenen buiten dat net om. Dan hebben we het niet

langer over pluralisme, maar over verzuiling en sectarisch denken. Dat dit bovendien afwijkt van de eindtermen voor het secundair onderwijs is voor de schrijvers schijnbaar geen probleem. Door leerlingen te informeren over het diverse aanbod van hoger onderwijs in ons land, verloochent je je eigen project niet. Je laat die keuze dan over aan de jongvolwassenen en hun omgeving. Die moeten met een goede opvoeding als basis perfect in staat zijn die keuze zelf te maken. Zijn ze dit niet, dan moet de school misschien vragen stellen over haar werking. "Wat nu wordt gezegd, is niet „Wij geloven in ons project“, maar eerder „Wij geloven niet in het project van de anderen“. Pluralisme moet als kernwaarde respect meekrijgen. Anders krijg je geen mooi schilderij, maar gewoon een hoop gek(ri)bbel.

Ons besluit werd al verwoord door Berx die in een vroeger opiniestuk (*De Standaard*, 20/08/2007) schreef: „Uiteindelijk is het een kwestie van vertrouwen en geloof in de kritische zin van jonge mensen en de wijsheid van leerkrachten en scholen.“ Objectieve en volledige informatie aan de leerlingen onthouden, bewijst dat het katholiek onderwijs die mooie woorden van mevrouw Berx niet ernstig neemt.

Sonja Eggerickx, voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

Religie en moraal

Het vuur tussen gelovigen en niet-gelovigen laait opnieuw op. Aanleiding is de tweede encycliek *Spe Salvi* -'door de hoop zijn we gered'- van paus Benedictus XVI. In die tekst stelt de paus dat de mens God nodig heeft. Anders blijft hij zonder hoop, hoop op een rechtvaardige wereld. Die tekst was voor Johan Braeckman een aanleiding om aan te tonen dat moraliteit het best kan stellen zonder geloof. Maar tegelijkertijd nuanceert hij zijn stelling: "Religie kan die (morele) vermogens activeren, maar ze kan ze, net zoals bepaalde ideologieën en politieke opvattingen dat kunnen, ook afstompen en perverteren." ('Moraliteit kan best zonder religie', *De Standaard*, 15/12/2007)

Toch bleek die nuance een maat voor niets. Het kwaad was geschied en Luk Sanders gebruikte het tweede deel van de stelling om ook de vrijzinnigen nog maar eens te wijzen op de bitterharde historische realiteit: "Mao liet immers niet alleen 'honderd bloemen bloeien', hij heeft ook 80 miljoen mensen van kant gemaakt. En vaderlijke Stalin was milder, maar toch ook 46 miljoen doden..." ('Als religie in de hoek gedrongen wordt', *De Standaard*, 18/12/2007)

Daarmee is de discussie tussen gelovigen en niet-gelovigen opnieuw gereduceerd tot een zoveelste heruitgave van

een éézijdige discussie: de ongelovige die de kruistochten aanvoert als bewijs voor de stelling dat moraliteit geen geloof nodig heeft en de ongelovige die Stalin en Mao inroept om de verderfelijke van het atheïsme aan te tonen. Poets wederom poets. Een zoveelste doodoener van je welste. En niemand die de gelegenheid te baat neemt om de zaken in perspectief te plaatsen.

Natuurlijk hebben beide auteurs gelijk wanneer ze stellen dat zowel gelovigen als ongelovigen hun eigen doctrine soms hebben misbruikt ter uitroeiing van alles wat er niet mee in overeenstemming was. Dit is immers eigen aan een doctrinaire ingesteldheid die het licht niet gunt in de ogen van andersdenkenden en al gauw vervalt in een houding waarbij het doel alle middelen heiligt. Maar dergelijke doctrinaire ingesteldheid van enkelingen kan moeilijk aangewend worden om een gemeenschap een collectief schuldgevoel aan te wrijven. Verderfelijke figuren naar voor schuiven als spreekbuis van een ganse gemeenschap dicht hen niet alleen te veel en misplaatste eer toe, maar is bovendien weinig respectvol ten aanzien van leden van die gemeenschap die dergelijk kwaad met lede ogen aanzien.

Het zeke duidelijk: dergelijke discussie brengt weinig zoden aan de dijk. Veel

vruchtbaarder is het om misplaatste historische argumenten achterwege te laten en te focussen op hetgeen ons kan binden. Een ingesteldheid die levensbeschouwingen kan verplichten de wapens neer te leggen en deze verbale oorlog te staken.

In zijn opiniestuk schrijft Luk Sanders dat het woord 'vrijzinnig' in Vlaanderen vreemd is van haar etymologie. En hij gaat verder: "Een vrijzinnige is vandaag iemand die in zijn denken nooit tot het besluit wil en mag komen dat God bestaat." Ook hier hebt u gelijk, mijnheer Sanders, al is het opnieuw slechts ten dele. Want het vermoeden bestaat dat u bij het neerpennen van deze stelling een dogmatische vorm van vrijzinnigheid in het gedachten hebt. Een vorm die zeker niet door alle vrijzinnigen wordt gedeeld. Net zoals een rabiaat katholieke houding niet wordt gedeeld door alle gelovigen.

Ook uw stelling dat het bon ton zou zijn om op alles te schieten wat met religie te maken heeft, is slechts een halve waarheid en viseert slechts diegenen die schieten. Het argument heeft weinig vandoen met vrijzinnigen die dergelijk verbaal geweld afkeuren en in de luwte dromen van een ware pluralistische samenleving.

De discussie tussen gelovigen en niet-gelovigen over de vraag of moraal al dan niet zonder God mogelijk is, is op zich een interessante discussie, maar reductionistisch wanneer ze gevoerd wordt op deze manier. Dergelijke discussie gaat voorbij aan het gegeven dat gelovigen en ongelovigen met elkaar moeten samenleven. Of sommigen dit nu graag hebben of niet. En zolang de pot de ketel verwijt dat hij zwart ziet en de ketel de pot dat hij wit ziet, zullen we moeilijk kunnen onderkennen dat sommige zaken ook wel eens grijs kunnen zijn.

Sonja Eggerickx
voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

De Standaard
19/12/2007

Vorige week lichte de VMM (Vlaamse Milieumaatschappij) toe dat Vlaanderen zeer slecht scoort voor de uitstoot van fijn stof. Dit agenschap van de Vlaamse overheid heeft als missie de realisatie van het milieudoel van het milieukwaliteitsbeleid te verbeteren. Het agenschap heeft ook de taak om de vermindering van de uitstoot van fijn stof te verantwoorden voor driekwart van de aandoeningen die verband houden met deze vervuiling. OVS mag zelf beslissen voor hoeveel mensenlevens ze verantwoordelijk is door de onnodige bijkomende uitstoot op zaterdag 15 december.

Religie en moraal
De discussie tussen gelovigen en niet-gelovigen is door Johan Braeckman en Luk Sanders opnieuw gereduceerd tot een zo-

veelste heruitgave van een éézijdige discussie: de ongelovige die de kruistochten aanvoert als bewijs voor de stelling dat moraliteit geen geloof nodig heeft en de ongelovige die Stalin en Mao inroept om de verderfelijke van het atheïsme aan te tonen. Poets wederom poets. Een zoveelste doodoener van je welste. Natuurlijk hebben beide auteurs gelijk wanneer ze stellen dat zowel gelovigen als ongelovigen hun eigen doctrine soms hebben misbruikt ter uitroeiing van alles wat er niet mee in overeenstemming was. Dit is immers eigen aan een doctrinaire instelling die het licht niet gunt in de ogen van andersdenkenden en al gauw vervalt in een houding waarbij het doel alle middelen heiligt. Maar dergelijke doctrinaire instelling van enkelingen kan moeilijk aangewend worden om een gemeenschap een collectief schuldgevoel aan te wrijven. Laat het duidelijk zijn: die discussie zet weinig zoden aan de dijk.

Veel vruchtbaarder is het om misplaatste historische argumenten achterwege te laten en te focussen op wat ons kan binden. Een ingesteldheid die levensbeschouwingen kan verplichten de wapens neer te leggen en deze verbale oorlog te staken. Sanders schrijft dat het woord 'vrijzinnig' in Vlaanderen vreemd is van zijn etymologie. 'Een vrijzinnige is vandaag iemand die in zijn denken nooit tot het besluit wil en mag komen dat God bestaat.' Opnieuw heeft hij maar ten dele gelijk. Want het vermoeden bestaat dat hij bij het neerpennen van deze stelling een dogmatische vorm van vrijzinnigheid in gedachten had. Een vorm die zeker niet door alle vrijzinnigen wordt gedeeld. Net zoals een rabiaat katholieke houding niet wordt gedeeld door alle gelovigen. Ook de stelling dat het bon ton zou zijn om op alles te schieten wat met religie te maken heeft, is maar een halve waarheid en vi-

seert alleen wie schiet. Het argument heeft weinig van doen met vrijzinnigen die dergelijk verbaal geweld afkeuren en in de luwte dromen van een ware pluralistische samenleving.
Sonja Eggerickx, voorzitter Unie Vrijzinnige Verenigingen

Stilstand

Het artikel over Vlaanderen in stilstand is interessant. We moeten inderdaad meer gebruik maken van het spoor en de binnenvaart opdat Vlaanderen niet helemaal zou dichtslippen. De aandacht gaat dan naar een optimaal gebruik van onze waterwegen, en vooral van het Albertkanaal. Maar dan is het nodig om de bruggen over dat kanaal te verborgen zodat de 'zee-rivierschepen' op hun maximale capaciteit ingelegd kunnen worden. Op die manier worden honderden vrachtwagens uitgespaard.

Nieuwjaarsreceptie Unie Vrijzinnige Verenigingen en Lichtpunt

Franky Bussche

hoofd van dienst Studie en Onderzoek

TIJDENS DE GEZAMENLIJKE NIEUWJAARSRECEPTIE VAN DE UNIE VRIJZINNIGE VERENIGINGEN

EN HET VRIJE WOORD-LICHPUNT OP WOENSDAG 9 JANUARI 2008 IN DE ONTVANGSTRUIMTE

NELSON MANDELA VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL NAMEN DE RESPECTIEVELIJKE

VOORZITTERS SONJA EGGERICKX EN ROGER PEETERS HET WOORD.

Sonja Eggerickx wees erop dat 2007 opnieuw beheerst bleek door moderne kruisvaarten van imperialistische oliepausen, door religies geïnstalleerde leiders, door generaals en corrupte presidenten die zich vastklampten aan de macht.

Brandend actueel was de verdeeldheid in ons land. Ze vroeg zich af of de splitsing van ons land een goede zaak zou zijn voor het behoud en de uitbreiding van onze ethische verworvenheden of een slechtere. Of doet dat er al lang niet meer toe in het licht van de veronderstelde communautaire prioriteiten van een conservatief kleurend Vlaanderen? Ze vroeg zich ook af hoe de situatie in Pakistan en Afghanistan zal evo-

lueren en of president Bush opnieuw op zoek zal gaan naar een excuus om een oorlog te ontketenen in het Midden-Oosten. Ze hoopte volgend jaar te kunnen zeggen dat Vlamingen en Walen uiteindelijk met respect voor elkaar, aanvaardbare compromissen hebben kunnen sluiten en dat de wereldleiders ontdekten dat macht verantwoordelijkheid met zich meebrengt waardoor lokale rampenscenario's kunnen vermeden worden.

Tolerantie vormt de motor van een nieuwe diplomatie. Ze hoopte dan ook oprecht vanuit de idealen van haar humanistische waarden dat anderen ook het licht zullen zien van het gezond en humaan verstand.

SONJA EGGERICKX EN ROGER PEETERS

Roger Peeters ging in op de actualiteit en de media. Wie de nieuwsuitzendingen en de duidingsprogramma's volgde in Vlaanderen en Wallonië, kreeg de indruk dat wij in twee werelden leven. Stereotypen werden benadrukt. De zin voor nuance, analyse en evenwicht waren ver te zoeken. Hij wees op het gebrek aan degelijk onderzoeksjournalistiek en vroeg de nieuwsmedia eens diep na te denken over hun belangrijke rol in ons democratisch bestel. Hij kondigde aan dat Lichtpunt op 6 april start met een nieuwe format, waarbij men een uur lang op zoek gaat naar mensen die op het maatschappelijk veld een belangrijke rol vervullen.

Het was gezellig druk in de ontvangstruimte Nelson Mandela.

Traditiegetrouw waren ook de Franstalige vrienden van de Centre d'Action Laïque aanwezig. De genodigden konden tijdens de receptie genieten van de vele hapjes en drankjes. Met een aangename muzikale omkadering werden talrijke vrijzinnige contacten gelegd en hernieuwd.

Registratie wilsbeschikking uitvaart te Brussel

INTERVIEW MET ELS AMPE EN RENÉ COPPENS

Franky Bussche
hoofd van dienst Studie en Onderzoek

HET BRUSSELS PARLEMENT KEURDE OP VRIJDAG 23 NOVEMBER 2007 DE 'ORDONNANTIE TOT VASTSTELLING VAN DE WIJZEN VAN LIJKBEZORGING, DE ASBESTEMMING EN DE RITUELEN VAN DE LEVENSBESCHOUWING VOOR DE UITVAARTPLECHTIGHEID DIE KUNNEN OPGENOMEN WORDEN IN DE LAATSTE WILSBESCHIKKING TE BRUSSEL' GOED IN DE PLENAIRE ZITTING. *UVV-INFO* HAD EEN GESPREK MET DE TWEE INITIATIEFNEMERS VAN DEZE ORDONNANTIE, DE PARLEMENTSLEDEN ELS AMPE EN RENÉ COPPENS VAN OPEN VLD.

Wat was de aanleiding om deze ordonnantie op te stellen in Brussel?

Els Ampe: Persoonlijk heb ik het drie keer meegemaakt dat ik een rouwbrief kreeg voor een afscheidsplechtigheid in de kerk van mensen van wie ik wist dat dit zeker hun keuze niet was. Ik vind het erg wanneer de familie de wil van de overledene niet respecteert. Ik hoorde dat andere mensen ook zo'n ervaringen hadden en stelde vast dat het blijkbaar nog niet mogelijk was om in Brussel de keuze van het afscheidsritueel te laten registreren op de gemeente. Ik wou daaraan verhelpen. René bleek tezelfdertijd ook iets te willen doen, waardoor een gemeenschappelijk initiatief ontstond.

René Coppens: Ik stelde ook dergelijke problemen vast bij bejaarden die alleen zijn of waar de familie verdeeld is over de wijze van begraven. De wijze van begraven kon je vroeger reeds vastleggen, maar er bleef het probleem van de keuze van ritueel bij het afscheid. Deze keuze uitvoeren is het laatste respect dat je aan de men-

ELS AMPE EN RENÉ COPPENS

sen kan geven. Vroeger legden mensen hun wil vast in een testament bij de notaris. Ik denk bijvoorbeeld aan mijn tante van wie de kinderen verschillende opinies hebben, gaand van katholiek, vrijzinnig tot neutraal. In haar testament legde ze vast hoe en volgens welk ritueel ze wenste begraven te worden, zodat er na haar overlijden geen discussie zou ontstaan bij de kinderen. Bij een testament stelt zich echter het probleem dat dit testament dikwijls maar geopend wordt een week na de begrafenis, wat dus te laat is. Als een testament jaren geleden neergelegd werd en er komt niemand de notaris tijdig verwittigen van het overlijden, dan dreigt de wens niet uitgevoerd te worden. Dan heb je nu het voordeel je wil vooraf kenbaar te kunnen maken en te laten registreren in het rijksregister. Bij een aangifte van een overlijden ziet men dan direct of er een wilsbeschikking opgesteld werd. In Vlaanderen bestond deze mogelijkheid van registratie reeds. Het was dan ook merkwaardig dat in Brussel, dat toch geen bolwerk van katholicisme is, dit niet kon. Het gezamenlijk initiatief werd dan ook positief onthaald.

Kunt u kort de historiek van de ordonnantie schetsen?

Els Ampe: In november 2006 werd het voorstel van ordonnantie ingediend. Niemand heeft problemen gemaakt om dit voorstel mee te ondertekenen. Het stond vrij lang op de agenda van de commissie Binnenlandse Zaken en moest eigenlijk al gestemd zijn voor de federale verkiezingen.

René Coppens: Het voorstel van ordonnantie werd inderdaad doorverwezen naar de commissie Binnenlandse Zaken. Deze commissie zetelt maar om de 14 dagen en had ook een drukke agenda van andere voorstellen, interpellaties, vragen, te bespreken begroting. Het voeren van een debat vergt de nodige tijd.

Els Ampe: Op een bepaald ogenblik zou het voorstel gestemd worden in de

commissie maar omwille van het overlijden van de politicus Jacques Simonet werd uit respect de stemming uitgesteld.

Fungeerden het decreet van 16 januari 2004 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging en het besluit van 24 februari 2006 van de Vlaamse Regering 'tot vaststelling van de wijzen van lijkbezorging, de asbestemming en de rituelen van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid die kunnen opgenomen worden in de schriftelijke kennisgeving van de laatste wilsbeschikking die aan de ambtenaar van de burgerlijke stand kan overgemaakt worden' als inspiratie voor het opstellen van deze ordonnantie?

Els Ampe: Zeker en vast. We hebben ons compleet hieraan gespiegeld, gewoon om te vermijden dat Brussel weer een andere regeling zou hebben. Voor ons was het belangrijk er voor te zorgen dat de burger op dezelfde manier behandeld wordt, ongeacht of deze nu in Vlaanderen of in Brussel woont. De keuzes betreffende cremieren of begraven, de asbestemming en de rituelen van de levensbeschouwing moeten overal hetzelfde zijn.

René Coppens: Deze materie werd geregionaliseerd in 2002 en kent geen Brusselse specificiteit. Wat de rituelen betreft namen we het Vlaamse lijstje over.

Stellen er zich in Brussel meer problemen dan elders in verband met die laatste wilsbeschikkingen?

Els Ampe: We worden geconfronteerd met het fenomeen van een grootstad. Er zijn veel mensen die alleenstaand zijn, die alleen wonen, die geen kinderen hebben, die geen familie meer hebben of geen contact er mee. In deze gevallen neemt de gemeente dan beslissingen. Wanneer ze dan in het rijksregister kijken, kunnen ze zien wat de wens was van de overledene en weten ze ten minste wat ze moeten doen als er geen familie of vrienden zijn. Vergeten we ook niet dat de familie soms ook verder

woont, bijvoorbeeld in Vlaanderen of Wallonië of ook verouderd.

René Coppens: De sociologische samenstelling van de Brusselse bevolking is zeer divers. Er bestaat een grotere diversiteit dan in Vlaanderen op het vlak van nationaliteiten en godsdiensten of levensbeschouwingen.

Wat kunnen de burgers allemaal vastleggen in hun laatste wilsbeschikking?

Els Ampe en René Coppens: De mensen hebben de keuze tussen begraven of crematie. Ook kunnen ze verschillende opties kiezen voor de bestemming van hun as bij crematie. Dit is niet nieuw en kon reeds vroeger vastgelegd worden op de gemeente. Bijkomend is de keuze van het ritueel van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid. Men kan voor het ritueel de volgende keuzes maken: katholieke godsdienst, protestantse godsdienst, anglicaanse godsdienst, orthodoxe godsdienst, joodse godsdienst, islamitische godsdienst, vrijzinnige levensovertuiging, neutraal filosofische overtuiging.

Hebt u er al zicht op hoe de procedure concreet zal verlopen?

Els Ampe: We willen op dezelfde manier werken zoals in Vlaanderen, waarbij de mensen op een document hun keuze kunnen aankruisen en dit kan geregistreerd worden in het rijksregister.

Wanneer treedt de ordonnantie in voege?

René Coppens: Zopas is de ordonnantie gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad en dus wet geworden.

Hoe zullen de Brusselaars op de hoogte gebracht worden van deze ordonnantie?

Els Ampe: Eigenlijk is het de taak van de regering om de mensen en de gemeenten te informeren. We verwachten ook dat de burgemeesters via de gemeentelijke informatiebladen de burgers op de hoogte brengen van deze nieuwe mogelijkheden van registratie van laatste wilsbeschikkingen.

René Coppens: Ook wij zullen als parlementsleden informeel ons steentje proberen bij te dragen door een schrijven te richten aan de gemeentebesturen, de gemeentediensten en de begrafenisondernemers met de informatie over deze nieuwe ordonnantie.

Er stellen zich in Brussel ook problemen met het tekort aan beschikbare geschikte ruimtes voor het organiseren van niet-kerkelijke plechtigheden. Voor bepaalde groepen, zoals bejaarden, is het soms niet mogelijk om zich ver te gaan verplaatsen naar het crematorium van Ukkel of Vilvoorde. Plannen jullie hierrond ook initiatieven?

lenten van de Centra Morele Dienstverlening van de Unie Vrijzinnige Verenigingen, die vrijzinnige uitvaartplechtigheden organiseren waarbij op een gepersonaliseerde wijze afscheid genomen wordt van een dierbare.

René Coppens: Het probleem stelt zich vooral in het crematorium van Ukkel, waar de families in de rij staan en onvoldoende tijd krijgen om afscheid te nemen. Je moet de nodige tijd en een geschikt kader krijgen. Dit is één van de redenen waarom de mensen nog naar de kerk gaan.

Els Ampe: Je kunt niet in 10 minuten afscheid nemen van iemand die zoveel jaren heeft geleefd. Je hebt te weinig tijd en ruimte om de plechtigheid te organiseren. Bovendien vind ik het verschrikkelijk dat je in de file moet staan om afscheid te nemen van een overledene.

Denken jullie eraan om een oplossing te zoeken in Brussel voor de toekomst?

Els Ampe: We willen in de gemeenten ruimten beschikbaar krijgen die geschikt zijn voor de organisatie van een afscheidsplichtigheid. Deze ruimtes moeten zich zo dicht als mogelijk bevinden bij de plaats waar de mens woont. De vrienden die ook al wat ouder zijn, kunnen zich soms niet meer goed verplaatsen en beschikken ook vaak niet over een auto.

René Coppens: In Brussel Stad zie ik geen problemen. Je kan er minstens een paar geschikte stijlvolle zalen vinden die de gemeente zou kunnen ter beschikking stellen om afscheidsplichtigheden op een degelijke manier te verzorgen. Kleinere aanpalende gemeenten kunnen bijvoorbeeld afspreken om samen een ruimte beschikbaar te stellen.

We rekenen ook op de media om de informatie te verspreiden. Vooral de gemeentelijke informatiebladen die de inwoners 3 à 4 keer per jaar in de brievenbus krijgen, zijn een belangrijk middel om deze informatie zo ruim mogelijk te verspreiden. Daar kunnen de mensen dan lezen dat er nieuwe registratiemogelijkheden bestaan voor het ritueel van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid en dat ze dit eenvoudig kunnen laten noteren bij de gemeente.

Els Ampe: Ik had hierover recent een gesprek met mijn buurvrouw. Ze had verschillende familieleden die niet gelovig zijn en niet in een kerk willen begraven worden, maar geen echt alternatief kennen. Ze had een aantal crematieplechtigheden in Ukkel bijgewoond, die amper 10 à 15 minuten duurden. Dit is eigenlijk totaal onvoldoende tijd om een goed afscheid te kunnen nemen van een familielid of vriend.

Nochtans moet men voldoende tijd kunnen nemen hiervoor. Dit ervaren de moreel consu-

De ordonnantie van 29 november 2007 tot vaststelling van de wijzen van lijkbezorging, de asbestemming en de rituelen van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid die kunnen opgenomen worden in de laatste wilsbeschikking verscheen in het Belgisch Staatsblad op 19 december 2007. Hierna publiceren we de tekst uit het Staatsblad.

MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

29 NOVEMBER 2007. - Ordonnantie tot vaststelling van de wijzen van lijkbezorging, de asbestemming en de rituelen van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid die kunnen opgenomen worden in de laatste wilsbeschikking ⁽¹⁾

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering,

Artikel 1.

Deze ordonnantie regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 39 van de Grondwet.

Artikel 2.

- § 1. Elke persoon, hierna declarant genoemd, kan tijdens zijn leven vrijwillig een schriftelijke kennisgeving van zijn laatste wilsbeschikking overmaken aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van zijn gemeente. Die laatste wilsbeschikking kan handelen over de wijze van lijkbezorging, de asbestemming, evenals over het ritueel van de levensbeschouwing voor de uitvaartplechtigheid.
- § 2. De manieren van lijkbezorging zijn: begraven, verstrooien of bewaren van de as na crematie, of op de wijze en volgens de nadere regels bepaald door de Brusselse regering.
- § 3. Indien de declarant verhuist naar een andere gemeente stuurt de burgerlijke stand van de gemeente die beschikt over de laatste wilsbeschikking van de declarant deze laatste wilsbeschikking op naar de gemeente van de nieuwe woonplaats van de declarant.
- § 4. Deze laatste wilsbeschikking wordt gelijkgesteld met het verlot tot crematie zoals bedoeld in artikel 20 van de wet van 20 juli 1971 op de begraafplaats en de lijkbezorging.

Artikel 3.

- § 1. De verklaring betreffende de laatste wilsbeschikking wordt ingediend door middel van een gedateerd en ondertekend document, dat tegen ontvangstbewijs moet worden overhandigd aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar de declarant is ingeschreven in het bevolkings-, vreemdelingen- of wachtregister.
- § 2. De declarant geeft in het document vermeld in § 1, zijn naam, voornamen, geboorteplaats en -datum, en adres aan.
- § 3. De declarant moet duidelijk en ondubbelzinnig één van de volgende mogelijkheden opnemen in dat document:
- ofwel één van de opties vermeld in § 4, 1° tot en met 8°;
 - ofwel één van de opties vermeld in § 4, 1° tot en met 8° in combinatie met één van de opties vermeld in § 4, 9° tot en met 16°;
 - ofwel één van de opties vermeld in § 4, 9° tot en met 16°.
- § 4. De in § 3, bedoelde opties zijn de volgende:
- 1° begraafing van het stoffelijk overschot;
 - 2° crematie, gevolgd door begraafing van de as binnen de omheining van de begraafplaats;
 - 3° crematie, gevolgd door uitstrooiing van de as op het daartoe bestemd perceel van de begraafplaats;
 - 4° crematie, gevolgd door bijzetting van de as in het columbarium van de begraafplaats;
 - 5° crematie, gevolgd door uitstrooiing van de as in de Belgische territoriale zee;
 - 6° crematie, gevolgd door uitstrooiing van de as op een andere plaats dan de begraafplaats of in de Belgische territoriale zee;
 - 7° crematie, gevolgd door begraafing van de as op een andere plaats dan de begraafplaats;
 - 8° crematie, gevolgd door bewaring van de as op een andere plaats dan de begraafplaats;
 - 9° een uitvaartplechtigheid volgens de Katholieke Godsdienst;
 - 10° een uitvaartplechtigheid volgens de Protestantse Godsdienst;
 - 11° een uitvaartplechtigheid volgens de Anglicaanse Godsdienst;
 - 12° een uitvaartplechtigheid volgens de Orthodoxe Godsdienst;
 - 13° een uitvaartplechtigheid volgens de Joodse Godsdienst;
 - 14° een uitvaartplechtigheid volgens de Islamitische Godsdienst;
 - 15° een uitvaartplechtigheid volgens de Vrijzinnige Levensovertuiging;
 - 16° een uitvaartplechtigheid volgens de Neutraal Filosofische Overtuiging.

Artikel 4.

De declarant kan de verklaring altijd intrekken of wijzigen.

Artikel 5.

Het koninklijk besluit van 2 augustus 1990 tot regeling van de inschrijving door de gemeenten van de laatste wilsbeschikking inzake de wijze van teraardebestelling, wordt opgeheven.

Kondigen deze ordonnantie af, bevelen dat ze in het Belgisch Staatsblad zal worden bekendgemaakt.

Brussel, 29 november 2007.

De Minister-President van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Plaatselijke Besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing, Huisvesting, Openbare Netheid en Ontwikkelingssamenwerking,

Ch. PICQUE

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen,

G. VANHENGEL

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Tewerkstelling, Economie, Wetenschappelijk Onderzoek, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp,

B. CEREXHE

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Mobiliteit, en Openbare Werken,

P. SMET

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Leefmilieu, Energie en Waterbeleid,

Mevr. E. HUYEBROECK

Nota's

1) Gewone zitting 2006-2007:

Documenten van het Parlement. - Voorstel van ordonnantie, A-326/1.

Gewone zitting 2007-2008:

Documenten van het Parlement. - Verslag, A-326/2. - Amendement na verslag, A-326/3.

Integraal verslag: Bespreking en aanneming. Vergadering van 23 november 2007.

Boek *Schaakmat of aan zet?*

INTERVIEW MET DOMINIQUE VERTÉ

Franky Bussche
hoofd van dienst Studie en Onderzoek

NIETTEGENSTAANDE OUDEREN EEN STEEDS GROTER DEEL UITMAKEN VAN DE BEVOLKING WORDEN ZE NOG AL TE VAAK NIET GEHOORD WANNEER HET BELEID VAN EEN GEMEENTE OF STAD WORDT UITGEWERKT. HIERAAN WORDT VERHOLPEN DOOR HET BOEK *SCHAAKMAT OF AAN ZET? MONITOR VOOR LOKAAL OUDERENBELEID IN VLAANDEREN* WAARIN DE AUTEURS DOMINIQUE VERTÉ, NICO DE WITTE EN LIESBETH DE DONDER DE RESULTATEN WEERGEVEN VAN HET OUDERENBEHOEFTEONDERZOEK DAT ZE HEBBEN ONTWIKKELD. EEN TEAM VAN 1.500 OUDEREN BEVROEG IN HEEL VLAANDEREN NIET MINDER DAN 35.565 SENIOREN. DOOR MIDDEL VAN EEN LIJST VAN 80 VRAGEN WERD GEPEILD NAAR DE MENING VAN OUDEREN OVER EEN SCALA VAN THEMA'S, ZOALS HUISVESTING, MOBILITEIT, VRIJE TIJD, ONVEILIGHEID RESULTATEN, GEZONDHEID EN CULTUURPARTICIPATIE. NU IS CIJFERMATERIAAL BESCHIKBAAR. *UVV-INFO* HAD EEN GESPREK MET PROF. DR. DOMINIQUE VERTÉ OVER HET BOEK EN DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK.

DOMINIQUE VERTÉ

Kunt u de historiek van het ouderenbehoefteonderzoek schetsen?

Naar aanleiding van de realisatie van het participatiedecreet voor ouderen wilde de Vlaamse overheid een antwoord formuleren op de toenemende vraag naar participatie van ouderen alsook op de toenemende vergrijzing in Vlaanderen. Men wilde de lokale besturen stimuleren om een structureel integraal kwalitatief ouderenbeleid te ontwikkelen en niet ad hoc te werken. Men wilde de participatie van ouderen in een lokale beleidsvoering in een gemeenschap versterken. De seniorenadviesraden waren een realiteit en vanuit het maatschappelijk middenveld voor ouderen kwam de vraag om die raden decretaal te regelen. De overheid wou op die vraag niet ingaan, maar wou een stimulans geven om die inspraakmethodiek van ouderen en de participatie van ouderen in dat verhaal te versterken. Men koos voor een stimuleringsbeleid en niet voor het opleggen van een decretaale verplichting om een seniorenadviesraad te installeren. We krijgen een combinatie van een structureel ouderenbeleid en het stimuleren van de participatie van ouderen. Vanuit dat perspectief was een groot aantal gemeenten op zoek naar een behoefteonderzoek. Men wou een structureel ouderenbeleid voeren en de aandacht voor dat ouderenbeleid incorporeren in het ontwikkelen of het hebben van kerncijfers over lokale vergrijzing.

Voordien waren er eigenlijk geen cijfers?

Her en der waren er cijfers, soms ad hoc, soms eerder amateuristisch, maar soms ook goed. Er was een vraag naar een model om een status

quaestioonis te maken van de lokale vergrijzingsproblematiek. Dit model moest geënt zijn op lokaal beleid, niet op provinciaal, Vlaams of federaal niveau. Het is onze mening dat een vergrijzingsbeleid een lokaal sociaal beleid moet zijn, wat versterkt wordt door de resultaten van het onderzoek. Dit ouderenbeleid moet geïntegreerd worden in de totaliteit van het lokaal sociaal beleid, omdat die twee decreten eigenlijk bijna parallel tot stand zijn gekomen en pas a posteriori in elkaar geïntegreerd zijn. We wilden dit model ontwikkelen voor hen. Ze vroegen telkens naar een ouderenbehoefteonderzoek. Dit werd niet opgesteld in het perspectief van we gaan dit ontwikkelen door te gaan vragen wat uw behoeften zijn, maar er werd een status quaestioonis opgesteld aan de hand van een aantal parameters. Via die indicatoren gaat men na hoe de situatie gesteld is en detecteert men als afgeleide daarvan de behoefte. De te leggen prioriteiten aan de hand van de resultaten zijn politieke keuzes. De kostprijs van dergelijk onderzoek is nogal hoog. Gezien we toch wat ervaring hadden met dat soort van onderzoek, hebben we een idee opgevat een onderzoek te concipiëren waarbij wij de wetenschappelijke methodiek ontwikkelden waarbij elk niveau dat participeerde eigenlijk een stukje verantwoordelijkheid neemt en het deel van het werk doet. Hierdoor kan het onderzoek eigenlijk voor een lage kostprijs aan de gemeente aangeboden worden. Hierbij spelen de provincies een essentiële rol. Het provinciebestuur van West-Vlaanderen stelde voor om samen met hen het ouderenbehoefteonderzoek te ontwikkelen. We hebben ongeveer een jaar gewerkt aan

de ontwikkeling van de vragenlijst samen met de lokale besturen, seniorenadviesraden, participanten van het West-Vlaams Overleg voor Seniorenadviesraden enz. We zijn tot een compromis van vragenlijst gekomen over verschillende thema's. De manier waarop dat gebeurt, is vrij eenvoudig. Daar waar er internationaal gevalideerd materiaal bestond rond die thema's hebben we dat geïncorporeerd. Daar waar het niet bestond hebben we zelf materiaal ontwikkeld en gevalideerd. Het gaat over indicatoren, dit wil zeggen dat elke thematiek niet in zijn absolute detail is bekeken. Rond elk thema zijn er voldoende indicatoren om aan te geven hoe het lokaal gesteld is. De provincie doet de coördinatie en de afstemming met de gemeenten. We werken nu met vier op de vijf provinciebesturen samen en zij doen dat op een voortreffelijke manier. Wij zijn in eerste instantie niet betrokken bij de gemeenten. Zij gebruiken het ganse procedé, het ganse draaiboek, de methodiek, de ouderrecruteringsstrategieën, de opleidingen enz. Door de provinciebesturen worden senioren geselecteerd en opgeleid. Het zijn hoog opgeleide jonge gepensioneerden die opgeleid worden door de provincie en door ons om in de lokale besturen te gaan doen wat wij normaal zouden doen. Ze begeleiden het onderzoek en maken dat de gemeenten het doen zoals het hoort en dat ze de methodologie volgen. We houden de vinger op de knip op de wetenschappelijke sleutels die wij kunnen controleren. Er wordt gewerkt met proportioneel gestratificeerde steekproeven waarbij de verhoudingen in de steekproef dezelfde zijn als in de normale populatie.

Dus eigenlijk ligt de concrete uitvoering voor een groot stuk in handen van de senioren zelf?

Ja, en dat verwijst ook naar de titel *Schaakmat of aan zet?* Gedurende de laatste drie à vier decennia werden de oudere mensen bijna op een systematische wijze niet alleen uit de arbeidsmarkt maar ook uit het maatschappelijke leven geweerd, waarbij men een zeer consumerische attitude heeft aangeleerd. Vandaag zegt een groot gedeelte van die hoger opgeleide gepensioneerden dat ze op 50, 52, 55 jaar niet afgeschreven zijn voor de samenleving. Ze willen zich niet conformeren met de vraag van de samenleving om zich in stilte bezig te houden. Ze willen nog iets betekenen. Die zoektocht naar een zingevende activiteit en bijdrage in de samenleving is eigenlijk bijna een universeel verschijnsel bij deze ouderen. Vandaar dat heel wat ouderen vragen om actiever betrokken te zijn bij de constructie van de lokale samenleving. Schaakmat? Ze worden door de samenleving schaakmat gezet, maar vragen eigenlijk om actief aan zet te zijn. Deze ontwikkeling is eigenlijk typisch voor het agogisch onderzoek. Agogisch onderzoek vertrekt eigenlijk van de vaststelling van een maatschappelijk fenomeen dat men wil onderzoeken en dat we eigenlijk in zijn ganse segmenten willen gaan ontleden. We vertrekken niet alleen van de vaststelling dat er maatschappelijke fenomenen bezig zijn, maar hebben ook kennis van de stand van de wetenschappelijke kennis in dat verband. We weten dat een groot gedeelte van de oudere populatie in een scharniermoment zit en vragende partij is om te participeren in de samenleving, vooral in die lokale samenleving. Ze willen bijdragen leveren onder een of andere

vorm. Je moet dat niet zo groot zien. Het kan een beperkte bijdrage zijn in de lokale omgeving. Maar ze zijn op zoek naar een zinvolle, zingevende activiteit in het kader van die samenlevingsontwikkeling. Dit is niet onbelangrijk om aan te geven, omdat we zullen zien dat een groot aantal van de problemen eigenlijk te maken hebben met die maatschappelijke constructie.

Problemen van vergrijzing hebben te maken met de maatschappelijke constructie. Vandaar het belang van agogisch onderzoek. Vandaar ook schaakmat of aan zet. 'Schaakmat' betreft eigenlijk de maatschappelijke ontwikkeling. 'Aan zet' wil zeggen dat ouderen in de ontwikkeling van het onderzoek, in de uitvoering van het onderzoek al in de eerste fase van het onderzoek betrokken zijn. Ze zijn met andere woorden al betrokken bij het in kaart brengen van de lokale samenleving. Er ontstaat een dynamiek door de senioren die zelf hun *peers* gaan bevragen. Men gaat die dynamiek uiteindelijk capteren en gebruiken om de oudere populatie structureel te laten participeren in een remediëring van de problematiek, die als prioritair beschouwd wordt in uw lokale samenleving. Men brengt de problematiek in kaart en bezorgt handvatten aan het beleid. Het is eigenlijk door de huidige maatschappelijke gevaarlijke dynamiek dat ouderen schaakmat worden gezet. Dat is niet alleen in de normatieve betekenis van het woord, maar vooral in het feit dat ze eigenlijk geen formele rol worden toebedeeld in de constructie van de lokale samenleving.

Bij de concrete uitvoering in de gemeenten waren het eigenlijk de senioren zelf die hun leeftijdsgenoten gingen interviewen?

Ze gingen bij de aangeduide ouderen in hun buurt vragen of ze de vragenlijst wilden invullen en gingen ze terug ophalen.

Er waren steekproeven gemaakt op voorhand?

Er waren proportioneel gestratificeerde steekproeven. De bruikbare respons moest minimaal 400 per gemeente zijn. Die adressen werden vooraf wille-

keurig getrokken. Belangrijk is dat die ouderen zelf op pad zijn gegaan. De lokale Seniorenadviesraden, die eigenlijk een beetje de draaischijf waren van de rekrutering, hebben ook een stuk vernieuwde dynamiek gekregen door nieuwe mensen aan te trekken die zich daadwerkelijk willen inzetten.

kanaliseren in iets wat een ontwikkeling van beleid in partnership is in tegenstelling tot vroeger. Dit resultaat kwam er onverhoopt snel. We hadden gedacht dat we daar bijna een hele generatie tijd voor nodig zouden gehad hebben om die *'shift of mind'* te realiseren. Het past ook een beetje in de

Een actieve participatie?

Er is een actieve participatie en ze vertonen ook een engagement. Gemeentebesturen vragen om technieken om die beweging die bezig is te kunnen capteren en uiteindelijk te

nieuwe trend van denken rond actief burgerschap, maar niet enkel op het niveau van economische participatie, de arbeidsmarktparticipatie, maar eigenlijk een veel belangrijkere participatie in de zin van bijdragen tot de constructie van de lokale samenleving.

De ouderen worden ook betrokken bij het beleid, participeren actief en worden dus eigenlijk ook ergens erkend?

Ze worden inderdaad erkend in hun capaciteit. Er wordt veel nonsens verkocht over ouderen. Men zegt dan dat ouderen zolang mogelijk willen thuis blijven wonen in hun oude vertrouwde woning. Ouderen willen echter zolang mogelijk zoveel mogelijk geïnccludeerd zijn in de samenleving en betrokken worden in de samenleving op een zo breed mogelijke manier. We weten dat doorheen de levensloop de inclusie, de betrokkenheid in de samenleving territoriaal varieert. In de jongvolwassenheid en ook bij de jonggepensioneerden is de wereld nog de *limit*. Je gaat op reis naar New York, naar Guatemala... Als je de financiële middelen hebt, is dit geen enkel probleem. We zien pas dat wanneer men heel oud wordt dat dit territorium verandert en beperkter wordt. Je ziet dat in dit ouderenbehoefteonderzoek al die indicatoren in dezelfde richting wijzen. Ouderen willen zo lang mogelijk geïnccludeerd zijn in de samenleving. Niet alleen geïnccludeerd zijn in de samenleving in de zin dat ze iemand zien of dat ze betrokken zijn in de buurt of in het verenigingsleven of ergens anders, maar dat ze ook een rol spelen in de samenleving.

Mensen willen zolang mogelijk zelfstandig blijven. Wij weten dat één van de problemen om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen de huisvestingssituatie is. Hierbij gebruiken mensen niet de instrumenten waarover ze beschikken om eigenlijk aan die problematiek te werken. Ook is een groot stuk van de populatie niet in staat om aan hun situatie te werken omwille van hun financiële situatie.

Zijn er problemen rond de financiële middelen?

De huisvestingssituatie is vrij eenvoudig. We zien dat ongeveer acht op tien eigenaar is van de woning. Het betreft vaak een te grote woning, moeilijk te verwarmen. Het reguliere comfort is meestal wel aanwezig behalve bij een

kleine minderheid. Maar het huis is te groot, moeilijk warm te stoken, er is het trapgebruik enzovoort. Veel toiletten bevinden zich nog buiten. We zien dat een grote groep van de populatie uiteindelijk niet geneigd is om de woning aan te passen. Wanneer we die woning zien in functie van mobiliteit en ouderdomsproblematieken dan zien we dat dit gevaarlijke woningen zijn, terwijl ouderen dat niet als zodanig percipiëren. Wil men lang zelfstandig wonen, dan moet men ofwel zijn woning aanpassen of gaan verhuizen in dezelfde psychosociale buurt, in dezelfde straat. Via de huisvesting zou de woonflexibiliteit binnen dezelfde buurt moeten kunnen gerealiseerd worden.

Ik dacht dat jullie in het onderzoek ook opgemerkt hadden dat er veel valincidenten waren?

27 procent van de populatie van de zestigplussers is gevallen in het afgelopen jaar. Dat is enorm! Als je dat transfereert naar gezondheidskosten, dan is dat een serieus probleem. Wat de huisvesting betreft, is er enerzijds een curatief component. Curatief component wil zeggen dat we gaan proberen die gevaarlijke situaties te vermijden door aanpassingen in de woning. Anderzijds kan men mensen proberen te stimuleren om te verhuizen. De praktijk leert dat dit een zeer moeilijke zaak is, omdat we daar te maken hebben met cognitieve herstructurering. Men past zijn denken aan aan de situatie en niet zijn gedrag. De vraag is: de woning aanpassen of verhuizen? Cognitieve herstructurering: men zegt het is heel mijn leven gegaan, het zal nu ook wel heel mijn leven blijven duren, het is nooit gevaarlijk geweest mijnheer, waarom dan nu wel? Ik geloof niet zo sterk in het curatieve. Wanneer je de samenleving wil organiseren naar de toekomst toe en je de mensen zolang mogelijk wil geïnccludeerd houden in de samenleving, in de lokale buurt, dan zullen we woonmobiliteit moeten kunnen realiseren en die zal zeer gedifferentieerd moeten zijn. Dat wil zeggen dat men een aangepast appartement

in de lokaliteit moet kunnen hebben of in de buurt die men zelf kiest. Heel wat gepensioneerden verhuizen eens ze 60 of 65 jaar zijn, bijvoorbeeld naar de kust. In Koksijde zijn 4 op 10 van de 60 plussers er naartoe verhuisd na hun pensionering. Velen vertrekken opnieuw als ze 80 jaar zijn. Een zeer interessant fenomeen. Men ziet dat heel wat mensen terug gaan naar de oorspronkelijke omgeving, waar ze de wortels hebben, familie, vrienden... Anderzijds zie je dat ook een aantal mensen blijven en uiteindelijk in die absolute anonimiteit en vereenzaming terecht komen. Naast de betrokkenheid bij de buurt en familie moet de ouderenhuisvesting ook vanuit het perspectief van de aanwezigheid van diensten in de omgeving bekeken worden. Hierbij is het essentieel dat de zorg in de huisvesting komt en niet de huisvesting in de zorg, zoals dat vandaag het geval is. Aan de andere kant zien we dat 4 op de 10 ouderen aangeven dat ze over onvoldoende inkomen beschikken. Dat is dramatisch. Dat wil zeggen dat 4 op de 10 mensen eigenlijk geen perspectief hebben op verandering. Ze hebben geen mogelijkheden. Dat is hetzelfde met de keuze voor het psychosociale netwerk bij het wonen. Het eerste wat men gaat inboeten is participatie in de buurt. Maatschappelijke participatie is een belangrijke buffer voor onveiligheidsgevoelens, voor vereenzaming, voor negatieve affecten en voor vervroegde opname in de institutionele zorgverlening. Als we spreken over flexibele benadering van de huisvestingsproblematiek en de woonomstandigheden van ouderen, dan wil dat zeggen dat men ook moet zorgen voor valabele oplossingen voor het segment van ouderen dat het eigenlijk niet goed heeft. Er moeten valabele oplossingen worden gekozen waarbij de keuzemogelijkheid kan gerealiseerd worden, waarbij dat mensen de keuze hebben om in dezelfde omgeving uiteindelijk een aangepaste woning te kunnen betrekken. Dat vraagt een totaal andere conceptie van de wijze waarop we met huisvesting en de sociale huisvesting omgaan. Dat betekent eigenlijk

ook dat het hele segment van de investeringen in de huisvesting, zowel private als publieke investeringen, daar een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren. Waar mogelijk kan de koppeling van publieke en private investering zeer interessant zijn.

Het zal moeten gaan om een combinatie van de twee?

Het gaat om een combinatie van diversiteit in het aanbod en diversiteit in de ontwikkelingsstructuren. De private sector en de overheid zullen mekaar moeten vinden, want de problematiek is te groot en veel te complex voor beiden alleen.

Het thema huisvesting is een heel belangrijk item in het onderzoek geweest. Welke andere belangrijke thema's kwamen er verder nog aan bod?

Het inkomen. Er zijn gigantische verschillen tussen de gemeenten onderling. Op het moment dat je ze aligneert op het niveau van de provincies onderling, dan verdwijnen die verschillen. De doorsnee oudere verdient goed, heeft zeer goede sociale netwerken, heeft goede contacten met familie, vrienden, kennissen, is actief in het verenigingsleven, zit in een huisvestingssituatie die momenteel nog aangepast is aan zijn situatie, kan veel doen, is niet eenzaam en dergelijke.

Dat is een gemiddelde?

Voortgaande op de gemiddelden zou men kunnen zeggen dat er niets aan de hand is. Dat is een beetje de houding die we merken in vele geledingen. We weten dat de verschillen en de tegenstellingen in de ouderdom meer uitgesproken zijn in de ouderdom dan in de andere leeftijdscategorieën. Belangrijk in dat verhaal is dat het perspectief van verandering bij heel wat ouderen niet meer aanwezig is. Dat wil zeggen als men eenzaam is, dan is dat uitzichtloze eenzaamheid. Als men arm is, dan is men uitzichtloos arm. De pensioenen gaan niet verbeteren. Men wil niet het risico nemen om

het eigen huis te verlaten en te verlopen omdat men vreest dan tot de bedelstaf veroordeeld te zijn, terwijl dat niet altijd realistische perspectieven zijn. De tegenstelling is gigantisch groot. 13 procent van de ouderen heeft geen enkel financieel probleem. Bij dezen kan alles gecompenseerd worden door financieel te interveniëren.

mate de leeftijd vordert het principe van de territorialiteit, hetgeen dicht bij u zit, veel belangrijker wordt. We moeten het principe van de territorialiteit benadrukken als we de kwetsbaarheid van ouderen willen aanpakken en de dienstverlening organiseren. Dat staat een beetje haaks op de centralisatiegedachte die we vandaag nog altijd zien.

Dan heb je ongeveer 27 procent met een inkomen dat lager is dan duizend euro per maand. Dat is volgens de officiële cijfers niet de armoedegrens, maar dat is als we serieus zijn met de huidige stand van zaken de armoedegrens! 40 procent zegt het moeilijk tot zeer moeilijk te hebben om rond te komen. Die segmenten zijn enorm verscheiden en ook de behoeften van en de mogelijkheden en de capaciteiten om te integreren in de samenleving zijn zeer verschillend.

We hebben dan ook belangrijke zaken, zoals een vrij sterk uitgebouwd verenigingsleven. Naarmate de leeftijd vordert hechten de mensen steeds meer belang aan en investeren steeds meer in de buurt, de straat. De contacten in de straat worden ook veel meer significante contacten, dan men vroeger in de wetenschappelijke literatuur heeft aangeduid. Wat wil dat zeggen? Dat naar-

Ik ben een groot voorstander van het decreet lokaal sociaal beleid met het centraliseren van alle lokaal sociaal beleid in één huis, in één territoriale omschrijving. Bij het zoeken naar oplossingen zal niet alle heil moeten gezocht worden in de professionalisering. Dat is nu net wat we terugvinden in het aanzet zijn. Het gaat niet alleen om het zich willen bemoeien met het lokale beleid, maar het gaat ook om daadwerkelijke actieve participatie in de constructie van de samenleving. Dit kan vanuit die professionaliteit onmogelijk gerealiseerd worden omwille van budgettaire beperkingen. Als ouderen verantwoordelijk willen zijn voor een aantal activiteiten in de lokale samenleving die het leven draagbaar en haalbaar kunnen maken, ontstaat voor de mensen een nieuwe vorm van solidariteit. We krijgen een soort vrijwilligerswerk dat ook een stuk zal moeten gevaloriseerd worden in de samenleving. Nu gaat alle

discussie over verlengde arbeidsparticipatie. Ik ben ervan overtuigd dat de uitdaging van de vergrijzing een aantal consequenties met zich meebrengt, waarbij een aantal functies zullen vervuld moeten worden die vanuit de pure professionalisering niet kunnen betaald worden. De ouderen willen nog een bijdrage leveren. Waarom die mensen bovenop hun laag basispensioen geen supplementaire maatschappelijke valorisatie geven? Hoe ga je mensen eigenlijk includeren in een samenleving waarbij ze een significante rol spelen? Hierbij moet je als samenleving valoriseren wat je nu al 20 jaar als lippen dienst verkondigt. Je moet die gemeenschapsvorming eindelijk daadwerkelijke formaliseren.

Een ander belangrijk punt is de zoektocht naar het nieuwe wij. De zoektocht in die oudste generatie van de ouderen is nog voor een groot stuk ideologisch en filosofisch gekleurd. Dit is echter steeds minder het geval bij de jongere generatie ouderen. De maatschappelijke en de lokale constructie van sociale cohesie zal niet meer gebaseerd zijn op steeds minder op morele inclusie en exclusie. Men zal deze constructie opbouwen buiten religie, buiten levensbeschouwing, buiten etnische afkomst enz. Misschien ligt daar wel een mogelijkheid om geleidelijk aan in de samenleving een ware interculturaliteit te krijgen zonder dat deze opgelegd is en zonder dat ze ontstaat vanuit het integratiediscours maar veel eerder vanuit het postintegratiediscours. De interculturaliteit ontstaat vanuit een natuurlijke samenwerking, als een constructie op lokaal niveau, in de straat.

Maar dus totaal los van de levensbeschouwing, godsdienst?

In de Vlaamse samenleving werd het middenveld gekenmerkt door de inclusie- en exclusiegedachte, van wij en zij. Binnen de middenveldorganisaties is men daar voor een groot stuk van afgestapt. Af en toe zien we nog die oprispingen van wij en zij. Vergeten we ook niet dat een belangrijk segment van de samenleving van meer dan 40 procent een heel sterke ethnocentrische oriënta-

tie vertoont. Er bestaat hiervoor een heel belangrijke voedingsbodem die zich uitbreidt. Denken we maar aan de polarisering van Vlaanderen en Wallonië, islam en katholieke religie, de zogenaamde botsing van de culturen. Ik wil niet passief blijven toekijken bij dit simplistisch verhaal van polarisering waarvan we weten dat het tot geen oplossing leidt. Vanuit het onderzoek proberen we interventies te ontwikkelen om die samenleving in zijn nuance, maar niet in zijn polarisering tot elkaar te brengen. Etniciteit, religie, levensbeschouwing en ideologie spelen veel minder een rol bij de constructie van uw straat. Het is de straat die de binding vormt, het cement is en niet de polarisatiegedachte religie. Daar gaan we de mensen in nuance proberen samen te brengen zonder een groot polariseringsdiscours en zonder een verplichtingsdiscours waarbij alleen de inclusiviteits- en exclusiviteitsgedachte versterkt wordt, de wij en de zijgedachte. Dat laatste is nefast voor de samenleving. Het is vanuit die nuance dat we vanuit de agogische wetenschap proberen een interventiestrategie te ontwikkelen die te maken heeft met procesbegeleiding, met duurzame langzame processen die een samenleving onderbouwen.

Een aantal items kwamen reeds aan bod zoals huisvesting en zorg. Onveiligheidsgevoelens was ook een item.

Belangrijke cijfers van onveiligheidsgevoelens wijzen erop dat er zeer weinig relevantie is van criminaliteit ten opzichte van deze onveiligheidsgevoelens. Er zijn vrij hoge onveiligheidsgevoelens bij ouderen die vaak te maken hebben met sociale positie, tijdspectief, negatieve affecten, vereenzaming. Er is een soort van algemene perceptie van kwetsbaarheid eerder dan een algemeen gevoel van onveiligheid. We zijn geïnteresseerd om dat verhaal van onveiligheid meer in de diepte te gaan analyseren. Liesbeth De Donder gaat in haar doctoraat naar verklaringen zoeken. Die zijn niet eenduidig. We stellen in bepaalde regio's, grensregio's bijvoorbeeld, verhoogde

onveiligheidsgevoelens vast. In sommige gebieden heeft dit te maken met het inkomen: bijvoorbeeld in vele gemeenten met een te laag inkomen en in gemeenten met een hoog inkomen. Het onderscheid tussen steden en platteland is niet echt te maken. We zien de hoogste onveiligheidsgevoelens in kleine regio's en gemeenten, terwijl steden qua onveiligheidsgevoelens niet tot de laagste behoren, maar het niet slecht doen. Dat is een opmerkelijke vaststelling. We zijn bezig met het ontwikkelen van methodieken waarbij we dat meer in de diepte kunnen gaan bekijken. Na het gestandaardiseerde kwantitatieve verhaal dat we brengen, proberen we een draaiboek te ontwikkelen om het vervolg erop te gaan schrijven. We streven naar een kwalitatieve verdieping zonder daarvoor opnieuw zware kosten te moeten maken, waarbij we nieuwe richtlijnen en handleidingen geven aan lokale bestuurders om bovenop het kwantitatieve verhaal ook een kwalitatieve onderbouw te geven om zelf te gaan zoeken naar een aantal verklaringen voor die fenomenen. Vanuit die handvatten kan men dan uiteindelijk proberen te komen tot remediëring en aanpassing.

Wat dient er nog te gebeuren na het ouderenbehoefteonderzoek?

Zoals reeds gezegd moet een kwalitatieve duiding gebeuren. Waarom verschillen gemeenten op bepaalde terreinen van elkaar? De lokale besturen gaan met de cijfers zoeken naar een mogelijke verklaring voor hun lokale situatie. Wanneer je de gegevens hebt van de gemeente moet je gaan zoeken naar de rode draad in dat verhaal. Elke gemeente heeft zijn eigen rode draad. Je hebt twee soorten dynamieken. Je hebt uw beleidscomponent, waarbij je handvatten hebt om beleid te gaan voeren, en je hebt een dynamiek in gang gezet met lokale actoren, ouderen die betrokken zijn in de bevraging. Je gaat met de beleidsvoerders, de lokale ouderen die al betrokken zijn en met de professionelen op zoek naar wat eigenlijk de rode draad is binnen

de cijfers. Wat is de rode draad en waarover wil je meer kennis hebben? Welke componenten van dat verhaal wil je gaan uitdiepen? Dat uitdiepen kan cijfermatig zijn, waarbij je door middel van segmentering vraagt aan de diensten sociale planning van de provincie om met de cijfers die zij ter beschikking hebben nog wat segmentaties te doen waardoor bepaalde segmenten beter kunnen uitgelicht worden. Je kan dat ook op een kwalitatieve manier doen door een aantal sessies te wijden aan het bediscussiëren van de cijfers op het niveau van de gemeente, maar ook op het niveau van de deelgemeente omdat daar waarschijnlijk wel wat variaties in gaan zitten. Verdergaand op dat verhaal kun je uiteindelijk een aantal prioriteiten vastleggen voor de gemeente. Dit hoeft niet altijd zeer kostelijk en ingewikkeld te zijn. Ik ken gemeenten die een rustbankenplan of een openbaar toilettenplan opstelden. We hebben gemeenten die veel actiever zijn gaan werken met vrijwilligers. Het is een kwestie om zijn prioriteiten vast te leggen waarrond men wil werken en hoe men dat verhaal gaat uitdiepen. Het data-analysestelsel dat we nu operationeel hebben, staat ter beschikking van de diensten sociale planning van de provincies die ondersteuning kunnen geven aan de gemeenten. We zijn bezig met het schrijven van een draaiboek voor beleidsplanning en interventie.

We hebben ook een aantal knelpunten gezien in het onderzoek. In de regio's waar er veel allochtonen zijn, was de non-respons groter. De allochtonenbevraging vereist een andere methodiek. We zijn nu bezig met de ontwikkeling van een methodiek inzake bevraging van allochtone ouderen van de eerste generatie. We hopen hiermee binnen een jaar klaar te zijn. We hebben iets in gang gezet waarvan we dachten schaakmat of aan zet, we gaan de 'shift in mind' realiseren, maar we zijn eigenlijk al een stap verder. Men is niet alleen schaakmat, maar ook aan zet en men wil eigenlijk lopen. Men wil al nieuwe zaken gerealiseerd zien, terwijl wij voor het moment bezig zijn met telkens op die vragen van die lokale

gemeenten in te gaan. Waarover gaat het? Het gaat over belangrijke algemene componenten die vele gemeenten als prioriteit duiden. Hiervoor gaan we de gewenste strategie ontwikkelen. We zijn bijvoorbeeld bezig met het ontwikkelen van een interventiestrategie om lokale psychosociale ondersteuningsnetwerken te ontwikkelen. Dat is iets wat vele steden en gemeenten wakker houdt. Men wil die problematiek van vereenzaming, verkilling en verstarring tegengaan. Ze zoeken naar methodieken om dit te doen. We hebben een aantal van die zaken reeds ontwikkeld en zijn verder bezig met het zoeken naar ontwikkelingsstrategieën in dat verband. Vandaar dat we de uitbreiding hebben gedaan voor wat het onderzoek betreft naar een samenwerking met andere universiteiten, waar andere expertises bestaan rond andere domeinen die in het onderzoek zijn opgenomen. We kunnen van hun expertise gebruik maken om een antwoord te vinden op die vragen. Structurele samenwerkingsverbanden werden uitgewerkt met de hogescholen in het kader van behoefteonderzoek en in het kader van de ontwikkeling van interventiestrategieën. Die methodiekontwikkeling, die interventiestrategie, dat is het toegepaste niveau van de wetenschap. Een synergie tussen hogescholen en academische wereld op dat terrein is van essentieel belang. Wij willen de synergie tussen de hogeschool en de universiteit gebruiken om een antwoord te formuleren op enerzijds de ontwikkeling van interventies en anderzijds, wat dan meer de taak is van de hogeschool, de implementatie van de interventiestrategie en het begeleiden van die implementatie. De evaluatie gebeurt door middel van onderzoek. Het is de taak van de universiteit om samen met de hogescholen de evaluatie te doen.

Er is nog heel wat werk voor de boeg?

Ja, en voor heel veel mensen. Het onderzoek loopt voort. Andere gemeenten stappen er verder in. We concentreren ons nu vooral op de uitbouw van hele sterke data-analysesys-

temen en de ondersteuning van de lokale besturen. We willen ook meer in de diepte gaan analyseren. Het materiaal dat we hebben, biedt ons de mogelijkheid om niet alleen bij het toegepast onderzoek te blijven, maar meer fundamenteel te gaan exploreren. Dat wil zeggen dat we ook in de diepte bepaalde fenomenen kunnen gaan exploreren en uiteindelijk ook vanuit die exploratie een wetenschappelijke valorisatie kunnen geven. We kunnen de gemeenschappelijke kennis in dat verhaal laten toenemen, maar tegelijkertijd ook opnieuw vanuit die wetenschappelijke kennis weer nieuwe inzichten valoriseren in de interventiestrategie. De sterkte van de agogiek is dat het empirisch wetenschappelijk is met ook een heel sterke maatschappelijke betrokkenheid. Er bestaat een constant spanningsveld tussen de distantie en betrokkenheid. De titel van het boek *Schaakmat of aan zet?* is een normatieve titel. De titel bevat een boodschap met een richting en een maatschappijvisie. Ik denk dat het ene niet zonder het andere kan.

Schaakmat of aan zet? Monitor voor lokaal ouderenbeleid in Vlaanderen

Dominique Verté, Nico De Witte, Liesbeth De Donder
ISBN: 978 90 8584 701 4

223 p.

€39

Brugge: Vanden Broele, 2007

Boek *Oude verhalen, jonge dromen*

Peter Algoet

HVV-coördinator project *Oude verhalen, jonge dromen*

We horen wel eens iets over pubers en de generatiekloof. Daarmee wordt dan bedoeld dat ouders/ouderen en jongeren mekaar niet meer begrijpen, dat ze zelfs mekaar niet meer kunnen begrijpen, omdat het water tussen de generaties te diep zou zijn.

We horen wel eens iets over het moeilijke multiculturalisme en de interlevensbeschouwelijke dialoog. Daarmee wordt bedoeld dat mensen van verschillende culturen mekaar soms maar half of zelfs helemaal niet begrijpen, maar dat ze via een dialoog toch echt moeite trachten te doen, met vertegenwoordigers van drie of liefst meer levensbeschouwingen.

In het intergenerationeel en interlevensbeschouwelijk project *Oude verhalen, jonge dromen* van de Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging (HVV) werden deze twee aspecten (leef-tijd en levens-visie) met mekaar verbonden en verder uitgewerkt met verschillende partners en op verschillende locaties in Vlaanderen.

In Gent heeft HVV samen met het Vermeylenfonds en de Gentse Grijsen Geuzen een heleboel verhalen van senioren en leerlingen van het secundair onderwijs verzameld. Enerzijds doen vrijzinnige en katholieke senioren hun verhaal over het 'dagelijks levensbeschouwelijk leven' in de monoculturele maatschappij van de jaren vijftig-zestig van vorige eeuw ('oude verhalen').

Daarnaast brengen enkele jongeren van nu, die in een multiculturele samenleving opgroeien, hun levensbeschouwelijk verhaal en vertellen ze ons hoe zij de toekomst zien op dit vlak ('jonge dromen'). Twee generaties, diverse levensbeschouwingen en een hoop getuigenissen samen in een 'document humain': een kleine geschiedenis van een stukje straatleven, van ongezien leven achter

deuren en gevels, van onbewust leven uit het hart en de buik, stukken leven die niet in de handboeken geschiedenis terecht komen. Een geschiedenis 'van niemand en iedereen' die kleurrijk menselijk getuigt van het verhaal dat mensen zelf vertellen en dat mensen ook zelf zijn.

Hebben jongeren inderdaad de zeden en de gewoonten van vorige generaties overgenomen? Leven zij nu nog met de sociale bewogenheid van toen, met als achtergrond de botsing tussen de politiek-filosofische zuilen? Bewogenheid en botsing, in verband! Het een heeft immers ook het ander in de hand gewerkt. Want neem nu dit voorbeeld: een pastoor horen vertellen dat je eigenlijk niet de vader bent van je dochter omdat je niet voor de kerk bent getrouwd, is misschien levensbeschouwelijk en historisch te duiden en dus te begrijpen, maar blijft toch gewoon een schande, toen en nu ook nog.

Of lopen jongeren vandaag voor heel andere dingen warm? Wat is er met de jaren veranderd en wat is er hetzelfde gebleven? Dat is een vraag voor iedereen.

Dat jongeren vandaag het klimaat van toen niet gekend hebben en dus de seculiere samenleving als vanzelfsprekend ervaren, is iets dat de twee generaties van mekaar scheidt en senioren wel durven betreuen. De openheid en meer pluralistische houding van de jongeren nu is voor veel ouderen dan weer relatief onbegrijpelijk en wordt weleens geïnterpreteerd als 'onverschilligheid'. Maar wij zijn er alvast van overtuigd dat meerdere generaties en diverse levensbeschouwingen, dat echte mensen van vlees en bloed, samen verantwoordelijk zijn voor de goede verstandhoudingen in het gezin, de familie, de groep, de samenleving...

Met dit 'document humain' willen we beide generaties een kleine stem geven, willen we diverse levensbeschouwingen aan het woord laten, willen we oud en jong tonen wie we zijn, waar we vandaan komen en waar we naartoe willen. We zetten ervaringen en getuigenissen van verschillende generaties in de tijd uit en gaan op zoek naar de verschillen, de contrasten en de gelijkenissen.

De selectie van deze verhalen werd gebundeld in een mooie HVV-uitgave (in samenwerking met het Vermeylenfonds en de Gentse Grijsen Geuzen) onder de titel *Oude verhalen, jonge dromen. Over (on)geloof vroeger en nu*. De verhalen en citaten zijn op die manier gereedgemaakt dat de bundel leest als een dialoog tussen jong en oud, tussen vrijzinnigen en katholieken.

Het boek is te koop voor HVV-leden aan €7,50/st (excl. eventuele verzendingskosten à €2,50/st); voor niet-leden bedraagt de prijs €9,95/st (excl. eventuele verzendingskosten à €2,50/st).

Oude verhalen, jonge dromen. Over (on)geloof vroeger en nu is te verkrijgen in het VOC K. Cuypershuis te Antwerpen (03 233 70 32 of peter.algoet@h-vv.be) en in het VC Geuzenhuis te Gent (09 220 80 20 of g.engelrelst@geuzenhuis.be).

De getuigenis van een religieus atheïst.

Over *Een kreet van geluk in de woestijn* van Paul Schrevers

Jan Van den Brande
moreel consultant PCMD Brussel

Vorig jaar verscheen bij de VUB Press *Een kreet van geluk in de woestijn* met als ondertitel *Over de religieuze gevoelens van een kerkelijk ongelovige*. Het centrale thema van dit boek is een atheïstisch geïnspireerde religiositeit. Volgens Paul Schrevers mag, onder verwijzing naar filosofen, zoals Leo Apostel, Jaap Kruithof, Hubert Dethier, het begrip religie niet op een exclusief godsdienstige of kerkelijke manier worden begrepen. Godsdienst veronderstelt de term God en de verering van één of meer Goden. Doorgaans bevat ze een geheel van leerstellingen en regels die opgelegd worden door een bepaalde kerk of instituut, waarvan het gezag hiërarchisch ingericht is. Zoals dit reeds tot uiting komt in haar twee mogelijke etymologische bronnen, heeft religie een veel ruimere betekenis: "De afleiding van het woord religie heeft te maken met twee Latijnse werkwoorden. Het kan afkomstig zijn van het woord *ligare*, dat binden, vastbinden, samenbinden betekent. Wanneer dit woord het hoofdmotief van religie aangeeft, gaat de betekenis in de richting van 'binding'. Men kan religie ook in verband brengen met het werkwoord *relegere*, dat betekent weer bijeenbrengen, (een weg) weer afleggen, herlezen, overwegen, maar ook: zich niet bekommeren om, verwaarlozen, veronachtzamen. Als religie vooral tegen de achtergrond van dit werkwoord gezien moet worden, gaat de betekenis in de richting van 'nauwgezette betrachtning'. Het zal duidelijk zijn dat de term 'religie' van beide achtergronden karaktertrekken heeft meegekregen."⁽¹⁾

Hoewel Paul Schrevers er zich terdege van bewust is, dat het moeilijk is een algemeen geldige definitie te geven van religie, dienen we in onze benadering van het verschijnsel religie met de

twee etymologische bronnen van het woord 'religio' rekening te houden. Religie kan bepaald worden als datgene wat ons bindt, herbindt, verbindt of samenbindt met wat ons overstijgt⁽²⁾, maar ook als datgene wat ons als ingewijde van een bepaalde religie of levensbeschouwing toegang geeft tot een wereld van verhalen, symbolen en rituelen. Het is slechts op basis van onze kennis van mythen (legenden, verhalen...) en symbolen, dat wij een liturgie, een ritueel of maçonniek ritueel van een bepaalde religie of levensbeschouwing kunnen lezen. Ook lezen dient overigens in zijn meest oorspronkelijke betekenis opgevat worden als een uitverkiezend verzamelen. Het Griekse woord 'Légein', waarvan ook logos werd afgeleid, betekent lezen of verzamelen, in de zin van het uitlezen of selecteren van dingen als bijeengaren of binden. In onze uitdrukkingen 'aren lezen' en bloemlezing (anthologie) klinkt die oorspronkelijke betekenis nog na.⁽³⁾

Paul beschouwt religie als een universeel cultureel verschijnsel en een essentieel gegeven van de menselijke natuur, die niet uitsluitend theïstisch mag ingevuld worden. Zoals Hubert Dethier opmerkt in de epiloog van dit boek, is er ook "de Kunstreligie en kan er ook een Erosreligie bestaan. Religie betekent het beamen van hetgeen de gegevenheid niet alleen te buiten, maar ook te boven gaat. De religiositeit is er een gevolg van, maar de religie kan ook andere gevolgen hebben: samenhang, historiciteit, heldenverering. De religie is het historische of universele fenomeen dat verscheidene godsdiensten, wetenschap, literatuur, muziek, plastische kunst, de bestaande en beleefde zedelijkheid omvat." Het gegeven dat de mens zich kan betrek-

ken tot wat hem zuiver empirisch overstijgt, heeft volgens Paul als gevolg dat hij ook een symbolische taal heeft ontwikkeld, zoals dit onder andere het geval is in de religie en de kunst. Vandaar dat hij de mens niet alleen definieert als een homo religiosus, maar ook als een symbolen vormend en interpreterend wezen.

Geïnspireerd door denkers en schrijvers, zoals onder meer Kant, Goethe, Hegel..., die grotendeels verantwoordelijk zijn voor onze hedendaagse opvatting van het symbool, stelt de auteur het symbool tegen het begrip of begrijpt deze als een beeldtaal die niet discursief te vertalen is. Zo verandert, volgens Goethe, de symboliek een verschijnsel in een idee en de idee in een beeld en wel zodanig dat de idee in het beeld oneindig blijft doorwerken en steeds onbereikbaar en onuitsprekelijk blijft, zelfs al wordt ze in alle talen uitgesproken. Symbolen onthullen een werkelijkheid die verder reikt dan hun

zintuiglijke verschijning en stellen ons voor een raadsel. Dit is de reden dat Hegel de Egyptische kunst beschouwt als de symbolische kunst bij uitstek en de sfinx als het symbool van het symbolische zelf. Een symbool is een meerduidelijke figuurlijke uitdrukking, waarvan de meerduideligheid niet kan opgeheven worden en niet beter kan gesymboliseerd worden dan door het raadsel van de sfinx, een wezen dat halfdier en halfmens is. Hoewel Hegel het symbool lager waardeerde dan de vorm van de zuivere gedachte, danken we aan hem het diepe inzicht, dat symbolen te denken geven of ons uitnodigen tot interpretatie. Symbolen verwijzen naar iets dat ontdekt wil worden, maar geven zich nooit volledig bloot of blijven ten minste gedeeltelijk verborgen. In dit verband wijst Paul ook op het belang van de 'wenk' binnen de esthetische ervaring, zoals dit werd uitgewerkt door Annie Reniers: "Wat gebeurt er plots in de geest, die ontwaakt tot iets anders dan het gegevene, zintuiglijke, die zich als het ware omkeert (*conversio*) omdat er iets lichtgevends roept? De wenk zegt misschien dat moment in het symbool, dat als catharsis het moment van getroffenheid, en bevrijding, uitgedrukt heeft."⁽⁴⁾

Toch mag het werk van Paul geenszins opgevat worden als een louter academische verhandeling over het verschijnsel religie. Zijn boek bevat ook een narratieve en dialogische dimensie. Het is in de eerste plaats een getuigenis van de manier waarop hij binnen zijn bestaanshorizon en levensverhaal -waarin de vrijmetselarij geen gering aandeel heeft- tot een zelfbegrip komt van zijn religieuze ervaringen. Vandaar dat de auteur een onderscheid maakt tussen een religieus gevoel, besef en idee. Wij kunnen ons bijvoorbeeld verbonden voelen, verbonden weten, maar ook leven vanuit de idee om aan deze verbondenheid een spirituele betekenis en vorm te geven. Spiritualiteit kan opgevat worden als het ontwikkelen van een levenskunst, die ons vanuit een bepaald idee of een levensopvatting een richting, een zin en vorm doet geven aan het leven. Het is van meet af aan duidelijk dat Paul

de zin en de richting van zijn bestaan niet ontvangt van een transcendente God. De kern van zijn religieuze houding is een zoeken en geen ontvangen, ze gaat uit van een authentieke existentiële onrust en niet vanuit een onvoorwaardelijke overgave aan een geopenbaarde waarheid. Hij vertrekt niet vanuit onwrikbare overtuigingen, maar voelt wel de subjectieve noodzaak om aan dit leven een betekenis en een zin te geven.

Vandaar dat de titel van zijn boek, *Een kreet van geluk in de woestijn*, zoals Paul zelf suggereert, dient opgevat te worden als de metafoor van een mogelijk gelukkig atheïsme. Hoe de woestijn, die onder meer in de *Bijbel* de plek van Gods afwezigheid, verlatenheid, leegte, zinloosheid, dwaling, verbanning en extreme ontbering symboliseert, omvormen in een woestijn van het geluk? Is de woestijn niet het oord bij uitstek waar wij onze weg en oriëntatie kwijtraken, dolen en in kringetjes draaien, niet meer op onze passen kunnen terugkeren, omdat onze sporen reeds door het zand zijn uitgewist? Maar misschien dient het beeld van de woestijn dat Paul evoceert begrepen te worden als een wenk, die ons uitnodigt tot een andere lectuur. In het boek *Exodus* wordt de doortocht door de Rode Zee gevolgd door een lange tijd van rondzwerven in tal van richtingen, zonder men een bestemming bereikt, een beeld dat in de *Bijbel* contrasteert met het beeld van een rechte weg van God door de woestijn (Jesaja 40: 3). Met het beeld van de woestijn als de plek van het dolen, kan het leven opgevat worden als een tocht, een weg waaraan geen enkele waarheid voorafgaat om hem zijn rechtheid voor te schrijven. In de woestijn is er geen vooraf uitgezette route, die ons naar een zeker eindpunt voert, maar dienen we onze weg zelf te banen of uit te schrijven. Het is de woestijnervaring van de poëtische mens, die zich waagt aan het avontuur van de tekst en die nooit op voorhand weet waar hij uitkomt. Het is daar waar de menselijke vrijheid en interpretatie beginnen, de woestijnervaring het beeld wordt van het schriftuur, zoals dit misschien door niemand beter werd

uitgedrukt dan door de joods Egyptische auteur Edmond Jabès. Zo vernemen we in de kreet van Paul een echo van de kreet van Jabès, want zoals de dichter zegt: "*C'est toute la vérité que je voudrais exprimer et la vérité est un cri, une image entêtée, ineffaçable qui nous tire de notre torpeur, une image qui nous éblouit ou nous donne la nausée. La crainte de mentir est l'honneur de l'écrivain; car il est appelé à témoigner et à bâtir sur son témoignage.*"

En: "*Ne néglige pas l'écho, car c'est d'échos que tu vis.*"⁽⁵⁾

Een kreet van geluk in de woestijn

Paul Schrevers

ISBN: 978 90 5487 419 5

326 p.

VUB Press 2007-06

Noten

- 1) Hubert Dethier: *De beet van de adder. Deel 4: Dansen op de draad van Ariadne*, VUBPRESS-Brussel, 2002, p 238-239.
- 2) Ook Ann Van Sevenant legt in haar mooie tekst *Filosofie en vertrouwen* sterk de nadruk op het bindende karakter van de religie: "In het woord religie verwijst 'legere' of 'ligare' naar een heel netwerk van banden, verbondenheid, verbanden en verbonden, waarbij de 're' staat voor herhaling. De verbindingsmetafoor komt op de voorgrond in het Franse woord 'relier' (verbinden of samenbinden), terwijl het Engelse 'reliance' dicht in de buurt komt van vertrouwen. Er bestaan inderdaad allerlei vormen van het voelen van een band, van een verbondenheid, maar ook van het zich tot iets verbinden en het voortgaan op iemand, van vertrouwen op de toekomst, op een kans, op een mogelijkheid, die niet berusten op godsdienstig geloof, maar ook niet noodzakelijk verwezen moeten worden naar de categorie van bijgeloof. (zie: Samuel Ijsseling & Ann Van Sevenant: *Wat zou de wereld zijn zonder filosofie?*, p132, uitgeverij Klement/Kampen, 2007)
- 3) Zoals Leopold Flam opmerkt: "De eerste etappe van het denken was de voortekens te kunnen lezen, in het Grieks *Légein*. De wereld heeft een betekenis, een grond achter de voortekens, een *Logos*. Het denken werd een logica, een lezen van het woord van God." (*Denken en bestaan*, p 101, wereldbibliotheek Antwerpen/Amsterdam, 1964).
- 4) Annie Reniers: *De wenk*, p 87, VUBPRESS-Brussel, 1993.
- 5) Edmond Jabès: *Le livre des questions*, p 132 éd. Gallimard, 1963. Volgens Derrida vindt men bij Jabès een bijzondere lezing van een gebeurtenis uit het boek Exodus. Mozes ontvangt op de berg Sinai van God de geboden op twee stenen platen, beschreven door de vinger van God. Wanneer Mozes na zijn afdaling van de berg Israëls afgoderij van het gouden kalf ontdekt, verbrijzelt hij woedend de stenen tafelen. Het woord van God ligt dus aan stukken, de oertekst is verloren gegaan en zowel bij de rabbijn als de dichter kan het avontuur van interpreteren en schrijven beginnen. Maar terwijl de tekst en uitleg van de rabbijn gebeurt in de hoop op een reconstructie van de oorspronkelijk heilige tekst, is de dichter vrij omdat hij schrijft zonder hoop op herstel, in de wetenschap dat de oertekst verloren is. (Zie Derrida: *Edmond Jabès et la question du livre in L'écriture et la différence*, p 99-116, éd. du seuil, 1967).

Witte Kinderwandelbos

Patrick Bruggeman
moreel consultant CMD Vilvoorde

KOM OVER DE BRUG

IS EEN SYMBOLISCH EVENEMENT MET EEN UNIEKE DIMENSIE.

Een tiental jaar geleden, in de nasleep van de affaire Dutroux, ontstond een beweging die het massale verdriet om verdwenen, verongelukte en vermoorde kinderen een uiting gaf. Onder de slogan 'Hier begint een wereld opnieuw' werden toen de eerste bomen geplant van het Witte Kinderbos. Vandaag zijn we tien jaar verder, en een deel van het Witte Kinderbos werd ondertussen verplaatst naar een nieuwe, meer geschikte locatie in Houtem, waar een toegankelijk bos werd aangelegd, het Witte Kinderwandelbos. De symboliek van de begindagen van dit bos wordt echter niet vergeten en daarvoor organiseren we 'Kom over de Brug'. Kom over de Brug is een boodschap van hoop voor de toekomst van alle kinderen. Een boodschap dat we de kinderen niet vergeten, ongeacht hun afkomst, cultuur of godsdienst. Een boodschap ook van volwassenen die de kinderen een veilig leven willen bieden en hen bijstaan in hun weg naar jongvolwassenheid. Een boodschap ook ter blijvende nagedachtenis van verdwenen, verongelukte en vermoorde kinderen.

De CMD's Vilvoorde en Mechelen, Vrijzinnig Vilvoorde en Vrijzinnig Mechelen bereiden deze actie samen voor, als lid van de werkgroep die de symbolische dimensie van het Witte Kinderwandelbos uitwerkt. Deze werkgroep bestaat uit oudervereniging, overheden, ngo en de verschillende levensbeschouwingen. Dit is de tweede grote actie. De hoop is dat dit initiatief mag uitgroeien tot een jaarlijks weerkerend gebeuren, in het Witte Kinderwandelbos, als plek voor rust, rouw en reflectie over het 'jonger' worden van kinderen in een volwassenwereld.

KOM OVER DE BRUG ZONDAG 30 MAART

PROGRAMMA

Voor wie?

Alle **kinderen** en volwassenen zijn welkom op deze dag, ook minder mobiele personen. De **twalfjarigen** zetten vandaag de stap naar **jongvolwassenheid** en zijn speciaal uitgenodigd.

Kom over de Brug Fietstocht

- Start: Grote Markt Mechelen van 11u30-13u30
- Van Mechelen naar het Witte Kinderwandelbos in Houtem (Vilvoorde)
- Stopplaatsen om te kijken, te leren, mee te doen...
- Fietstocht met BV's.

Kom over de Brug Wandeltocht

- Start: Station Eppegem van 13u30-14u30
- Van Eppegem naar het Witte Kinderwandelbos in Houtem (Vilvoorde)
- Prachtige wandeling in de omgeving van het Rubenskasteel

In het Witte Kinderwandelbos

- Kampvuur
- Samenwerken aan kunstwerk
- Kom over de Brug-symboolmoment
- 16u00-17u00: optreden Jean Bosco Safari

Praktisch

- Fietsen kunnen gereserveerd worden via 09 264 90 50
- Terugtransport naar Vilvoorde is mogelijk, na reservatie via 09 264 90 50

**Kom over de Brug is
voor alle kinderen, op weg
naar jongvolwassenheid.**

Persbericht European Humanist Federation

Meeting of the Board of Directors of the EHF

The Board of Directors of the European Humanist Federation (EHF) had its quarterly meeting in Brussels.

The Board will organise an international colloquium in cooperation with the European Commission on the 16th of April 2008.

President Barroso has expressed the wish to open the symposium personally.

The theme of this colloquium will be:

“Secularism and Human Rights, Universal and Inseparable Values”

Concerning the implementation of article 16C of the amended Treaty on European Union the Board expresses his statement that David Pollock, president of the European Humanist Federation will write a letter to president Barroso concerning the participation at the meeting with the churches and that EHF will represent the European non confessional organisations.

This letter confirms the letter from the working group on the separation of religion and politics. The MEPs sent a letter to the president of the European Commission, the president of the European Parliament and the president of the Council of the European Union in which they demand that the open, regular and transparent dialogue with the churches and the non confessional organisation takes place in public, that the agenda and the documents are published in advance.

The Board also pays attention to school and education policy in general and to the education of religion and non confessional moral education as well in the different member states as in the European schools.

The Board members noted also with satisfaction the presence of EHF on several international meetings.

Universaliteit van de mensenrechten

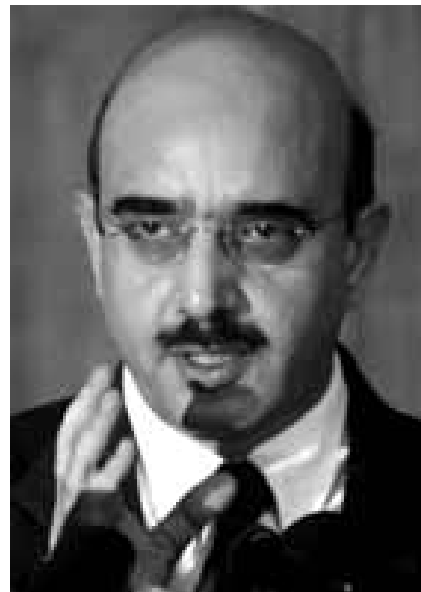
onder vuur bij de Verenigde Naties (VN)⁽¹⁾

Franky Bussche

hoofd van dienst Studie en Onderzoek

ROY W. BROWN WAARSCHUWT OP DE WEBSITE VAN DE INTERNATIONAL HUMANIST AND ETHICAL UNION (IHEU) DAT DE UNIVERSALITEIT VAN DE MENSENRECHTEN BEDREIGD WORDT.

DE ORGANISATIE VAN DE ISLAMITISCHE CONFERENTIE (ORGANISATION OF THE ISLAMIC CONFERENCE) (OIC), DIE 56 ISLAMITISCHE STATEN VERTEGENWOORDIGT, HERNIEUWDE HAAR AANVAL OP DE UNIVERSALITEIT VAN DE MENSENRECHTEN TIJDENS DE ZESDE SESSIE VAN DE MENSENRECHTENRAAD. OP 10 DECEMBER 2007, DE DAG VAN DE MENSENRECHTEN, BEWEERDE AMBASSADEUR MASOOD KHAN, DIE SPRAK NAMENS DE OIC DAT DE CAÏROVERKLARING VAN MENSENRECHTEN IN DE ISLAM VAN 1990 "...NIET EEN ALTERNATIEF, STRIJDIG WERELDBEELD BEVAT BETREFFENDE MENSENRECHTEN. HET VULT DE UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS AAN WAAR HET ZICH RICHT OP DE GODSDIENSTIGE EN CULTURELE SPECIFICITEIT VAN DE MOSLIMLANDEN."

Masood Khan

Een cursieve lezing van de Caïroverklaring toont echter hoezeer zijn definitie van mensenrechten verschilt van deze van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Geen document mag de rechten beperken die vastgelegd zijn in de Universele Verklaring. Nochtans is het precies dat wat de Caïroverklaring doet. Onder de sharia bezit een vrouw geen persoonlijke autonomie. Het woord van een vrouw of het woord van een niet-moslim telt maar half zoveel als dat van een moslimman. Geen enkele vrouw wordt beschouwd als een autonoom individu maar heeft een bewaker nodig: haar vader, man, zoon of

een andere mannelijke verwant. Ze mag geen autonome beslissingen nemen. De vrijheid van godsdienst is beperkt tot de vrijheid een moslim te worden en te blijven. Afvalligheid en acties of meningen die als godslastering worden beschouwd, worden streng bestraft, in sommige staten zelfs met de doodstraf.

Ann Elizabeth Meyer beschrijft in haar analyse 'Islam and Human Rights' dat *"Het internationaal recht niet kan aanvaarden dat fundamentele mensenrechten beperkt worden door de verwijzing naar de eisen van een bepaalde godsdienst. Internationaal recht voorziet geen enkele machtiging om moslims te beroven van mensenrechten door voorrang te geven aan islamitische criteria."*

In zijn toespraak zei ambassadeur Khan dat *"De OIC van plan was een permanent onafhankelijk orgaan op te richten om de mensenrechten te promoten in overeenstemming met de bepalingen van de Caïroverklaring, dat er gewerkt wordt aan een islamitisch charter van mensenrechten, een conventie van vrouwenrechten in de islam en een islamitische overeenkomst tegen raciale discriminatie."*

Vertegenwoordigers van de IHEU en de Wereldunie voor progressief jodanisme vroegen Louise Arbour, de hoge commissaris voor de Mensenrechten een onderzoek in te stellen of het voorgestelde charter dat gebaseerd is op de Caïroverklaring niet in conflict komt met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Maar er is nog meer

Op 14 december had op de Mensenrechtenraad Pakistan, opnieuw namens de OIC, bezwaren tegen de resolutie betreffende de opheffing van alle vormen van discriminatie gebaseerd op godsdienst of geloof. Het OIC was niet in staat het recht te aanvaarden om van godsdienst te veranderen. Bij dit gebeuren stemde geen van de staten die tegen de resolutie waren tegen -waarbij ze de mythe behielden dat ze de universele mensenrechten ondersteunen. Ze onthielden zich, wetend dat een onthouding even goed is als een stem tegen, aangezien om een resolutie te kunnen aannemen een meerderheid van lidstaten vereist is die voor stemmen. Voor de Pakistaanse afgevaardigde die sprak namens de OIC bleven er verschillen bestaan op belangrijke punten, onder andere: respect voor

alle godsdiensten en geloven, en respect voor nationale wetten en godsdienstige normen betreffende het recht om van godsdienst te veranderen. Men distantieerde zich van de zinsnede "met inbegrip van het recht om van zijn godsdienst of geloof te veranderen." Nochtans wordt dit recht duidelijk vastgelegd in artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens dat alle islamitische staten behalve één onderschrijven.

Ondanks deze tegenstand werd de resolutie aangenomen met 29 stemmen voor, 0 tegen en 18 onthoudingen.

Op 18 december 2007 nam de Algemene Vergadering van de VN een resolutie aan "ter bestrijding van het belasteren van godsdiensten." Het was de eerste keer dat zo'n resolutie door de Algemene Vergadering werd genomen. De resolutie drukt "een diepe bezorgdheid uit over de negatieve stereotypering van godsdiensten en uitingen van onverdraagzaamheid en discriminatie op het vlak van godsdienst of geloof." De enige godsdienst die vermeld wordt, is de islam. De resolutie is ook bezorgd over "de versterking van de campagne

godsdiensten alsook de etnische en godsdienstige profilering van moslim minderheden in de nasleep van de tragische gebeurtenissen van 11 september 2001 te belasteren." Het benadrukt dat terwijl iedereen het recht op vrijheid van meningsuiting heeft, dit zou moeten uitgeoefend worden met verantwoordelijkheid -en daarvoor kan onderworpen worden aan beperkingen, onder andere "uit respect voor godsdiensten en geloven."

De westerse delegatie voerde heftig verzet tegen deze resolutie. De Portugese afgevaardigde legde namens de EU uit waarom: "De Europese Unie ziet het concept van 'de belasting van godsdiensten' niet als een geldig concept in het mensenrechten discours. Vanuit het perspectief van mensenrechten moeten leden van godsdienstige of geloofsgemeenschappen niet gezien worden als delen van homogene entiteiten. Internationale mensenrechtenwetgeving beschermt in de eerste plaats individuen bij de uitoefening van hun vrijheid van godsdienst of geloof, eerder dan de godsdiensten op zich."

Niettegenstaande deze bezwaren werd de resolutie goedgekeurd. De

implicaties van deze resolutie voor de vrijheid om godsdienstige wetten en praktijken te bekritisieren zijn duidelijk. Gewapend met een VN-goedkeuring voor hun acties, kunnen staten nu wetten opstellen tegen elke vertoning van gebrek aan respect voor godsdienst, waarbij zij op welke wijze dan ook dat 'gebrek aan respect' kunnen definiëren.

De islamitische staten zien mensenrechten exclusief in islamitische termen en door het zuivere gewicht van de aantallen wordt dit gezichtspunt dominant binnen het VN-systeem. De impli-

caties voor de universaliteit van de mensenrechten zijn onheilspellend.

Rond de problematiek van de werking van de VN-Mensenrechtenraad verscheen eveneens een opiniestuk⁽²⁾ van Sonja Eggerickx, voorzitter van de Unie Vrijzinnige Verenigingen, in het magazine *Knack* in september 2007.

1) Roy W. Brown: Universality of Human Rights under attack at the UN. 3 januari 2008, www.iheu.org

2) Sonja Eggerickx: 'De VN-Mensenrechtenraad: van de regen in de drop'. *Knack*, 19 september 2007, www.uvv.be

Vrij-ON-zinnig

Klaas Nijs

I like Mike. Echt waar, voor mij is hij de meest geschikte kandidaat om de Republikeinen te vertegenwoordigen in de race voor het Witte Huis. Want wie is Mike Huckabee? Een doodgewone *social conservative*? Een gemiddelde *small government* propageerder? Neen, niet echt. Veeleer is hij een ultrarechtse evangelist met horden beleden gelijkgestemden naast hem (de beelden van zijn door God bevlogen medestaanders na zijn overwinning in de *primaries* van Iowa waren ronduit hallucinant). Laat een man die de gevleugelde woorden "One man, one woman, for life." in de Grondwet wil laten inschrijven (als het over homohuwelijken gaat), of "[...] *the language of Zion [...] is my native tongue*" zonder verpinken op een verkiezingsrally kan uitspreken maar opkomen tegen een (meer dan waarschijnlijk) minder geschikte Democratische tegenkandidaat. Dan hoeft ik die bewuste verkiezingsnacht tenminste niet nagelbijtend de uitslagen op de voet te volgen en kan ik mijn warm bed ongestoord en ongegeneerd opzoeken. Want zo zot zijn zelfs de Amerikanen (nog) niet (allemaal).

Vijf winnaars krijgen elk een verrassingspakket.

Hoe maakt u kans?

Vul snel het kruiswoordraadsel in en stuur het sleutelwoord **vóór 26 maart 2008** naar de **Unie Vrijzinnige Verenigingen, Brand Whitlocklaan 87 te 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe** of fax het door op nummer **02/735 81 66**. U kan het ook via e-mail aan ons bezorgen: **info@uvv.be**. Met evenwel vermelding van 'oplossing kruiswoordraadsel' en persoonlijke gegevens.

De oplossing verschijnt samen met de namen van de vijf winnaars in het volgende nummer.

VOORNAAM
NAAM
GEBORTE DATUM M V
ADRES

Oplossing vorig nummer

Het sleutelwoord dat we zochten was **GEZONDHEIDSZORG**.

Winnaars vorig nummer:

Uit de juiste inzendingen kwamen volgende vijf winnaars uit de bus:

Weynants Frans uit Wilrijk

Chantrie Diane uit Harelbeke

Coomans Frans uit Brussel

Van Eetvelde Martine uit Lokeren

Martens Marleen uit Haacht

Zij kregen elk een verrassingspakket.

ANTWOORD:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----

kieren- bergplaats	spijstijl bladader	bolgewas ver- vaardiger	lidwoord	jong varken Surinaamse pad	raaidboom loopvogel	straal- vlieguig	godsdienst ultroep	over- geseinde foto
bloedar- moede				speelgoed zelfver- dediging				
strijdperk		2		raadsel maaitand		fijn weefsel tennistern		6
knop om op te drukken				16	bid (Latijn) loodrecht		vogel vlinder- larve	
moed		vogel- product soort papegaai		vruchtbaar oord wolpluisje		room scherts	10	
zanggroep	roofvogel vouwkunst				persoon- lijk v.m.	loofboom schattig kind	7	god- verering
			in elk geval pilaar				soort lama redacteur	
jachthand			soort hond honing- drank				grondtoon vogel	
plant				4	Engelse titel meteen		bedeesd vogel	
		15	voorzetsel	peulvrucht				
groot- vader	knip soort hond				oepel- briefje staat v.d. USA		8	wissel
			grondsoort leeuw- hondje	12	soort rietgras fijnmaken	loyaal paddenstoel	9	14
hoofd v.e. moskee			huiduitwas moesplant		reuzen- slang hoogste dikrand		muziek- noot Grieks eiland	
vogel			Griekse letter		Esimo- kleding rol- bezetting			wissel- borgtocht
		5						
staat van de USA	wazwater dochter v. Cadmus		platvis wees gegroet			land in Azië Engels bier		
			familied persoonlijk v.m.		11		schortje	
voegwoord			handvat van een degen			soort papegaai voorzetsel		
staal persoon				3		woerbal- ploeg		1
			verdrag				vogel	
		17						

Fashion!

Sofie Sfingopoulos
consulent-stafmedewerker

© MoMu Antwerpen

Wanneer ik op straat loop, valt het me telkens weer op: de 'jeugd van tegenwoordig' is zo modebewust. Wanneer Kate Moss en Sienna Miller gespot worden met *Uggs* aan hun poezelige voeten en beweren dat een paar van deze bontlaarsjes niet mogen ontbreken in de kast van een modemeisje, zijn de gevolgen niet te overzien. Jonge *fashionistas* bestormen de schoenwinkels en de laarsjes beheersen het straatbeeld in een mum van tijd. Op middelbare scholen is de situatie het duidelijkst. Mijn vriendinnen en ik (en dat is nochtans niet zo verschrikkelijk lang geleden) liepen in het eerste jaar middelbaar rond in een veel te dikke winterjas met een bonten kraagje en een geborduurd beertje op de rug, nu dragen de twaalfjarigen enkel nog de hipste outfits en de 'juiste' schoenen. Jeugd en mode, twee begrippen die onafscheidelijk zijn.

Tijd dus om het Antwerpse **ModeMuseum** binnen te wandelen. Het museum bevindt zich in de ModeNatie, een gerenoveerd historisch pand in de Nationalestraat, het modehart van Antwerpen. 't *Stad* profileert zich al meerdere jaren als modestad, na het internationale succesverhaal van 'De Zes van Antwerpen' –ontwerpers Ann Demeulemeester, Dries Van Noten, Walter Van Beirendonck, Dirk Van Saene, Dirk Bikkembergs en Marina Yee. In de voetsporen van deze Zes volgden Kaat Tilley, Anne Heylen, Raf Simons, Bernhard Willhelm en vele anderen. Ze studeerden allemaal in de metro-pool.

Het is meteen ook Willhelm die in de kijker stond toen ik het museum

© MoMu Antwerpen

bezoekt. Voor de grafische vormgeving en de scenografie van de overzichtstentoonstelling 'Bernard Willhelm: Het Totaal Rappel' werkte de ontwerper samen met de Zwitserse kunstenaars Taiyo Onorato en Nico Krebs. Het resultaat is een aaneenschakeling van beelden en indrukken waartussen de ontwerpen van Willhelm hun plaats innemen. In de brochure staat dat het een "rollercoaster van beelden en indrukken" is. Daar kan ik het volmondig mee eens zijn. Het gebouw waarin het MoMu gehuisvest is, is op zich al fenomenaal en leent zich perfect voor zulke tentoonstellingen. Na het museumbezoek kan je nog uren snuisteren in het indrukwekkende aanbod van mode-, kunst- en architectuurboeken van *de bookshop* en op zoek gaan naar dat ultieme rokje of dat hemelse paar schoenen in de omliggende boetiekjes.

© MoMu Antwerpen

Fashionistas voorwaarts mars!

Nog tot en met zondag 16 maart kan u in het MoMu terecht voor 'Variations. Studie van een rok', het resultaat van een studie van een jurk van de studenten van de eerste bachelorgraad van de afdeling mode van de Koninklijke Academie Antwerpen.

Van woensdag 12 maart tot en met zondag 17 augustus 2008 presenteert het ModeMuseum de tentoonstelling MOI, VERONIQUE. BRANQUINHO TOU TE NUe en dit naar aanleiding van het tienjarig bestaan van het label van ontwerpster Veronique Branquinho.

Wil je helemaal mee zijn en terwijl cultuur opsnuiven?

Het ModeMuseum is alle dagen open behalve op maandag.

Tot en met 25 jaar kan je de geur en sensatie van de mode opsnuiven voor maar €4. De iets ouderen onder ons betalen €6.

Voor meer info

MoMu

Nationalestraat 28
2000 Antwerpen
T 03 470 27 70
info@momu.be
<http://www.momu.be>

Verliefd op **Marjolein** in een potje

Sonny Van de Steene
consulent-stafmedewerker

KRIEBELS. STRAKS KOMEN JE VRIENDEN. SPELLETJES ZULLEN WORDEN
GESPEELD, CADEAUTJES GEOPEND. MELK OF SAP STAAT AL KLAAR OM DE DORST
TE LESSEN. KNORRIGE MAGEN ZULLEN WORDEN GEVULD MET EEN PANNENKOEK
MET STROOP OF EEN WAFEL MET SLAGROOM OF EEN LEKKERE CHOCOLADETAART
MET KERSEN. EEN HEERLIJK VERJAARDAGSFEESTJE STAAT JE TE WACHTEN.

Zo ook Kaatje in het boek *Ik wil een vriend met rode schoenen aan*. Ze is net zeven jaar geworden en voor het eerst geeft ze een verjaardagsfeestje. Ze hoopt op een fijne dag. Maar zal dit wel lukken met haar broer Martijn? Martijn is bang van drukke kinderen en van ballonnen die niet vast aan een touwtje hangen. Hij schrikt van harde geluiden. Hij huilt dan of wordt boos. Hij is ouder dan zij, groter, maar ook banger. Martijn is niet altijd bang. Hij telt graag. Houdt van Marjolein in een potje. Zit met plezier op de schommel en rood fluweel. Geniet enorm van de kleur rood en wil dan ook een vriend met rode schoenen. Martijn komt vreemd over bij andere mensen.

Kaatje heeft dan ook schrik van hoe de andere kinderen zullen reageren op zijn fladderende handen en zijn boze buien. Zijn zus schaamt zich soms voor hem. Ze hoopt dat hij niet te vreemd gaat doen bij haar vriendjes. Zelfs zijn mama en papa begrijpen hem niet altijd, al weten ze wel wat hij leuk

vindt en wat niet. Martijn ziet en ervaart de wereld anders dan de mensen om hem heen. Dat maakt dat hij zich ook heel anders gedraagt. Martijn heeft autisme.

Het kinderboek *Ik wil een vriend met rode schoenen aan* van Kristien Dieltiens, met illustraties van Kris Nauwelaerts, is vlot geschreven. De wereld van iemand met autisme wordt op een mooie wijze tot leven gebracht. Je krijgt een eerlijk beeld van wat het is om autisme te hebben en hoe ermee wordt omgegaan. *Ik wil een vriend met rode schoenen aan* is rijk geïllustreerd, best spannend en zeker ontroerend. Het boek doet je meeleven met Martijn en Kaatje, zoals een goed boek dat doet.

Achteraan in het boek, dat tot stand kwam met de medewerking van deskundigen, vind je een 'Bijsluiter' met info en tips over autisme voor ouders en leerkrachten. Dit allemaal weergegeven op een duidelijke en gebalde manier.

Ik wil een vriend met rode schoenen aan

Auteur: Kristien Dieltiens
Illustrator: Kris Nauwelaerts
ISBN: 978 90 448 0716 5
Prijs: €13,95
Leeftijd: vanaf 5 jaar
Clavis Uitgeverij
www.clavis.be

Leerstoel Willy Calewaert

Academiejaar 2007-2008

Een initiatief

van de Vakgroep Agogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, die in 2008 haar dertigste verjaardag viert, o.l.v. Prof. dr. Willem Elias, onder auspiciën van de Unie Vrijzinnige Verenigingen.

Leerstoelhouder

Prof. dr. P.H.J.M. Derckx, hoogleraar Humanisme en levensbeschouwing,
voorzitter capaciteitsgroep Zingeving, Universiteit voor Humanistiek Utrecht

Uitnodiging

Maandag 18 februari 2008, van 18u tot 19u30 met aansluitend receptie

Inaugurale rede 'Zingeving en substantiële levensverlenging'

door Prof. dr. P.H.J.M. Derckx, hoogleraar Humanisme en levensbeschouwing aan de Universiteit voor Humanistiek Utrecht

- 19 februari, van 14 tot 16u
Renaissance-humanisme
- 26 februari, van 14 tot 16u
Humanisme in de Verlichting
- 4 maart, van 14 tot 16u
Het Nederlandse woord 'humanisme' in de 19e en 20ste eeuw
- 11 maart, van 14 tot 16u
Godsdienst, levensbeschouwing, zingeving en humanisering
- 18 maart, van 14 tot 16u
Substantiële levensverlenging: wat is het en wat is er technisch mogelijk?
- 25 maart, van 14 tot 16u
Ouder worden: te appreciëren natuurlijk proces of te bestrijden ziekte?
- 1 april, van 14 tot 16u
Substantiële levensverlenging ethisch beschouwd

Praktische informatie

Data: elke dinsdagnamiddag tussen 19 februari en 1 april 2008

Tijdstip: 14u00 tot 16u00

Locatie: campus Etterbeek, Vrije Universiteit Brussel, lokaal L 210

Meer informatie en inschrijvingen: UPV, Dhr. Gert De Coorde, 02 629 27 46, gdecoord@vub.ac.be

Redelijk eigenzinnig

Vrije Universiteit Brussel

Studeren is meer dan kennis absorberen. Studeren is ook jezelf ontplooiën en je eigen(zinnige) mening vormen. Door discussies aan te gaan met studenten uit andere studierichtingen bijvoorbeeld, die allemaal op dezelfde campus zitten. Of door Brussel – de meest opwindende stad van het land – in te trekken.

De Vrije Universiteit Brussel stimuleert je zelfstandigheid, verruimt je blik en ontwikkelt je kritische geest.

Meer info: www.vub.ac.be

Infozaterdagen

15 maart 2008
26 april 2008
6 september 2008
10u00 – 16u00

Campus Jette voor alle medische opleidingen
Campus Etterbeek voor alle andere opleidingen

FEDERAAL SECRETARIAAT

Brand Whitlocklaan 87
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
T 02|735 81 92 - F 02|735 81 66
cmd.federaal@uvv.be
www.uvv.be

Provinciale Centra Morele Dienstverlening

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

PCMD Brussel

Stalingradlaan 18-20 - 1000 Brussel
T 02 242 36 02 - F 02 242 56 17
cmd.brussel@uvv.be

PROVINCIE ANTWERPEN

PCMD Antwerpen

Jan Van Rijswijcklaan 96 - 2018 Antwerpen
T 03 259 10 80 - F 03 259 10 89
cmd.antwerpen@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

PCMD Hasselt

A. Rodenbachstraat 18 - 3500 Hasselt
T 011 21 06 54 - F 011 23 55 16
cmd.hasselt@uvv.be

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

PCMD Gent

Coupure Rechts 4 - 9000 Gent
T 09 233 52 26 - F 09 233 74 65
cmd.gent@uvv.be

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

PCMD Leuven

Brusselsestraat 78 - 3000 Leuven
T 016 23 56 35 - F 016 20 75 47
cmd.leuven@uvv.be

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

PCMD Brugge

Jeruzalemstraat 51 - 8000 Brugge
T 050 33 59 75 - F 050 34 51 69
cmd.brugge@uvv.be

Centra Morele Dienstverlening

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

CMD Jette

Jetse laan 362 - 1090 Jette
T 02 513 16 33
cmd.jette@uvv.be

PROVINCIE ANTWERPEN

CMD Antwerpen

Breughelstraat 60 - 2018 Antwerpen
T 03 227 47 70
cmd.antwerpenlokaal@uvv.be

CMD Herentals

Lantaarnpad 20 - 2200 Herentals
T 014 85 92 90 - F 014 85 44 39
cmd.herentals@uvv.be

CMD Mechelen

O.-L.-Vrouwestraat 29 - 2800 Mechelen
T 015 45 02 25 - F 015 43 55 19
cmd.mechelen@uvv.be

CMD Turnhout

Begijnenstraat 53 - 2300 Turnhout
T 014 42 75 31 - F 014 42 54 40
cmd.turnhout@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

CMD Genk

Bochtlaan 16 bus 6 - 3600 Genk
T 089 51 80 40 - F 089 51 80 49
cmd.genk@uvv.be

CMD Maasland

Pauwengraaf 63 - 3630 Maasmechelen
T 089 77 74 21 - F 089 77 74 22
cmd.maasmechelen@uvv.be

CMD Tongeren

Vlasmarkt 11 - 3700 Tongeren
T 012 45 91 30 - F 012 45 91 39
cmd.tongeren@uvv.be

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

CMD Aalst

Koolstraat 80-82 - 9300 Aalst
T 053 77 54 44 - F 053 77 97 70
cmd.aalst@uvv.be

CMD Ronse

Zuidstraat 13 - 9600 Ronse
T 055 21 49 69 - F 055 21 66 68
cmd.ronse@uvv.be

CMD Sint-Niklaas

Ankerstraat 96 - 9100 Sint-Niklaas
T 03 777 20 87 - F 03 777 31 64
cmd.sintniklaas@uvv.be

CMD Zottegem

Kastanjelaan 73 - 9620 Zottegem
T 09 326 85 70 - F 09 326 85 73
cmd.zottegem@uvv.be

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

CMD Halle

Molenborre 28/02 - 1500 Halle
T 02 383 10 50 - F 02 383 10 51
cmd.halle@uvv.be

CMD Vilvoorde

Vlaanderenstraat 69 - 1800 Vilvoorde
T 02 253 78 54 - F 02 253 57 87
cmd.vilvoorde@uvv.be

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

CMD Ieper

Korte Torhoutstraat 4 - 8900 Ieper
T 057 23 06 30 - F 057 23 06 39
cmd.ieper@uvv.be

CMD Kortrijk

Overleiestraat 15A - 8500 Kortrijk
T 056 25 27 51 - F 056 25 27 53
cmd.kortrijk@uvv.be

CMD Roeselare

Godshuislaan 94 - 8800 Roeselare
T 051 26 28 20 - F 051 26 28 26
cmd.roeselare@uvv.be

Antennes Morele Dienstverlening

PROVINCIE ANTWERPEN

AMD Lier

Antwerpsestraat 148 (1ste verdieping)
2500 Lier
T 03 488 03 33 - F 03 488 03 33
amd.lier@uvv.be

AMD Mol

Laar 2 bus 3a
2400 Mol
T 014 31 34 24 - F 014 31 34 24
amd.mol@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

AMD Bilzen

Klokkestraat 4 bus 1
3740 Bilzen
T 089 30 95 60 - F 089 56 57 94
amd.bilzen@uvv.be

AMD Sint-Truiden

Kazernesstraat 10/001
3800 Sint-Truiden
T 011 88 41 17 - F 011 31 26 45
amd.sinttruiden@uvv.be

uvv

Unie Vrijzinnige Verenigingen

www.uvv.be